

Новото начало.
Година
шестдесет
и четвърта
брой 1
2021 г.

ПЛАМЪК

Списание-алманах за литература,
изкуство и публицистика
Издание на Съюза на българските писатели
Основано от Гео Милев

СЪДЪРЖАНИЕ

ПАМЕТ

5	Борис Априлов – Ахасфер	СРЕЩУ ИМПЕРИЯТА. Повест (по случай 100 години от рождението на писателя)
42	Джина Василева	Из „СКАЗАНИЕ ЗА БАЩА“ – КОЙ Е БОРИС АПРИЛОВ
45	Редакционна бележка	Борис Априлов – творческа биография

БЪЛГАРСКИ ПОЕТЕСИ

47	Маргарита Мартинова	ЛЯТО С ЕДНО КРИЛО. Стихотворение
48	Светла Дамяновска	Откъс от цикъла „ОТ ЛЯТНОТО СЛЪНЦЕСТОЕНЕ ДО ЕНЬОВДЕН“
51	Снежана Горанова	СТИХОТВОРЕНИЯ
53	Добринка Симова	СТИХОТВОРЕНИЯ

КРИТИЧЕСКИ ОТЗВИ

56	Пенчо Черняев	НЕ ИЗМИСЛЕНА, А АВТЕНТИЧНА ЛИТЕРАТУРА (За „Символичната война“ на Арсо Арсов)
----	---------------	---

IN MEMORIAM

58	Георги Георгиев	ПОЛЕТ НАД СМЪРТТА
61	Христо Черняев	СТИХОТВОРЕНИЯ

ЛИРИЧНА ПОЩА

63	Василка Петрова-Хаджунана	СТИХОТВОРЕНИЯ
----	---------------------------	---------------

ЮБИЛЕИ

69	Георги Константинов	Румен Шомов на 70 години За прозата на Румен Шомов
70	Румен Шомов	НАЙ-НЕЖНОТО ЧУВСТВО. Разказ
74	Георги Драмбозов на 75 години	СТИХОТВОРЕНИЯ
77	Коста Качев на 80 години	СТИХОТВОРЕНИЯ

КРИТИЧЕСКИ ОТЗИВИ

80	Георги Цанков	„ЕТО МЕ. ТОВА СЪМ АЗ!“ (за стихосбирката „Жажга“ от София Филипова)
-----------	---------------	---

НОВА БЪЛГАРСКА ПРОЗА

83	Бисер Тошков	КОЛЕДЕН КОВИД ПОД ВИТЛЕЕМСКА ЗВЕЗДА. Разказ
86	Иван Георгиев	МАЙКА. Разказ
89	Емили Никова	МАЩЕРКОВИ ПРЪСТИ. Разказ
92	Величка Драганова	ДВА РАЗКАЗА. Спомен, Голямата кубритопродавачка
94	Петър Донеvски	ПЪТИЩА В РАВНИНАТА. Документален разказ

ПРОЧЕТЕНО ОТНОВО

111	Лора Василева	ДВА РАЗКАЗА. Пощенска картичка от Париж, Гост за любовта
------------	---------------	---

НОВА КНИГА

126	Стоянка Митева-Балева	Из стихосбирката „Между изгрева и залеза“
------------	-----------------------	--

КРИТИЧЕСКИ ОТЗИВИ

130	Василка Петрова-Хаджунана	„КИТАЙСКАТА СТЕНА ИЛИ С БИГ БРАДЪР ОТ ДВЕТЕ СТРАНИ НА ВРЕМЕТО“ (за книгата на Румен Шомов)
132	Лалка Павлова	Децата и детството в творческите визии на три поколения поети: ПЕЙО ЯВОРОВ, НИКОЛА ВАПЦАРОВ И ТАНЬО КЛИСУРОВ

138	Георги Николов	СЪДБАТА Е РЕКА ВЪВ ВРЕМЕТО... (За книгата на Христос Хаджунанас)
141	Дамян Попхристов	ОТ ТРАКИЙСКИЯ ОРФИЗЪМ ДО ПЕСНОПЕНИЕТО „АНГЕЛ ВОПИЯШЕ“
144	Валери Какачев	В НАЧАЛОТО БЯХА БЪЛГАРИТЕ
ЕСЕИСТИКА		
146	Валери Караджинов	ПЕТТЕ НАЙ-ЖЕСТОКИ КНИГИ
САТИРА		
151	Мая Цекова	АФОРИЗМИ
153	Владо Любенов	ЛИРИЧНА САТИРА
ПРОЧЕТЕНО ОТНОВО		
155	Петър Атанасов Тогоров	БЕНКОВСКИ, УЧЕНИТЕ И АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ
ИНТЕРВЮ „ПЛАМЪК“		
163	Огнян Стамболиев	РАЗГОВОР С ИВАН ГРАНИТСКИ

На корицата: Страница от Четвероевангелието на Йоан Александър. Средновековен български ръкопис, 1355–1356 г. Британска библиотека – Лондон

Аз, Буки, Веди, Глаголи, Добро, Есть.
Графична композиция проф. Тодор Варджиев

Памет

Борис Априлов – Ахасфер

(по случай 100 години

от рождението на писателя)

СРЕЩУ ИМПЕРИЯТА

Повест

В Унгария геният стана по-горещ, личеше си, че земята с нажежените тела се приближава, а щом влакът влезе в Югославия, пагна гушна нощ с едри звезди, но не толкоз едри, колкото звездите на страната с нажежените тела. Спеше, сегнала в първокласното купе и възприемаше светлините на гаричките по пътя, те пронизваха нежните кожички на клепачите, палеха се дълбоко в ретината на очите и гаснеха, нещо, което ѝ подсказваше смъртно, че не спи, че наблюдава и мисли. Продължителното пътуване я сблъска с няколко мъже, двама от тях успяха да си откраднат по някоя целувка, а единият мургав, с гребна правилно закръглена глава, спина ластика на нейните гащета и упорито настоя да го скъса. Спаси я митничар, който се появи внезапно. Митничарите влизаха и излизаха често, май че искаха да обмият самата нея. Някои от тях бяха любезни, други строги, но нищо не я плашеше, не носеше друго освен грехите си, много грехи, все нови, предопределени да я покажат на света облечена и полуоблечена, а една рокля пък се бе нагърбила с непосилната задача да я съблече кажи-речи изцяло; така трябваше да стане там, в нагнпреварата, сред гъмпинга, в навалищата, под жаркото лице на слънцето, където има много жени, безброй крака и бюстове, колкото щеш интересни лица и всички видове прически.

Както всяка година, и сега преодоляваше разстоянието бавно, отбиваше се при познати. Пътуваше за шести път по този маршрут, винаги с влак. Парите бяха разпределени така: три лева за нощуване, три лева за прехранване и един лев за гребни разноски – по седем лева на ден; за двайсет дни сто и четирийсет лева, плюс шейсет резервни, които в последните дни могат да бъдат похарчени за покупка на нещо кожено. С триста лева, което прави към шест хиляди злоти, тя си плащаше пътя, храната, квартирата, сувенирите, слънцето и относителното безгрижие – по триста злоти на ден. Но нищо чудно да ѝ излезе по-евтино, едно лято например прекара почти без пари. Изобщо, когато мъжете се случат мъже, животът става шеметно радостен. Е, накрая – малко сълзи, опашка от писма, но опашките изтъняват и секват. Само неговите писма са редовни, на месец по едно, плюс честитките за всички празници, включително рождения

̀ ден. Вярно, малко време ̀ отделя, когато е при него – шест или седем дни от нейните двайсет – но какво да се прави, повече не му е възможно, такъв е неговият закон, така диктува заетостта му, благоприличието; в края на краищата той не е кой да е, а единствен и неповторим в целия град на слънцето. Само той можеше да ̀ даде нежност, да ̀ прошепне две топли изречения. Към тамошните класически миризми на сол, водорасли, риба и мазила против изгаряне на кожата, той привнасяше особените благовония на тамян и хладна сянка на храм, тръпчивото присъствие на древност и смърт, потайното великолепие на Бога.

Беше станала на двайсет и шест години и на... не помни колко авантюри; много ли е, малко ли е – де да знае, цифрата не ̀ се виждаше голяма, но като я изрече един-два пъти някъде, някоу се ужасиха и напоследък, питат ли я, отвърща – ти си четвъртият.

Така твърди и се оказва, че така може – върви. По всяка вероятност нещо е пообъркала в бройките, но какво да прави – мъжете угват и си отиват, никой не остава, изглежда, че всички бързат за някъде. Не съществува по-трудна материя от мъжете и никой не може да ги разбере какво искат. А майките и те искат: питат, настояват да знаят кога най-после, но какво да отвърнеш на такъв въпрос, нищо, мълчи си и нищо... Голяма ли е бройката? Нищожна. Какво са нейните мъже, греболия; между тях я има, я няма петима истински, и все пак, като си помисли по-сериозно, нито един не пожела да се ожени и защо, да се убие не може да разбере. Защо мъжете вече не се женят? А от друга страна, най-истинските мъже винаги ̀ се струват женени. Защо?

Влакът спря на голяма гара, качиха се пътници, но в нейното купе влезе само един, четирийсетгодишен здравеняк с мустаци и къси мускулести ръце. Като я видя, той каза: а, какво става, тук се е сгушила гургуличка. Той не каза така, но тя го прочете в усмихнатите му очи. Още като го видя и разбра, че ще я целува. В България ли отиваш, попита той и извади цигарите си. В България, отвърна тя и запита по какво позна. Ами такъв ти е видът. Какъв. На момиче, което отива да се натакова и да се върне. Брей, отвърна тя, аз имам там в един град един човек когото ме обича. Добре, добре. Какъв ли е гласът му, запита се тя, като наблюдаваше как пали цигарите. И какво ли ще каже, като ме почерпи с един ротмънс. Но тоя не каза нищо и тя не може да чуе гласа му, защото мъжът се наведе през прозореца и хвърли поглед на перона. Чака жена си, помисли си и се усмихна тя.

Той се обърна отново към нея и очите му я всмукнаха, но излезе от купето. Влезе хубава руса жена на трийсетина с куфар-торба, внесена от красив млад мъж. Двамата поговориха го потеглянето на влака, красавецът гържеше влюбено ръката ̀, а при сигнала за потеглянето едва не остана, толкоз силно беше желанието му да не се разделят. И все пак успя да я целуне, после изхвърча по коридора и с атлетическа ловкост скочи на земята. В купето моментално се вмъкна мустакатият здравеняк, двамата се прегърнаха и започнаха да се целуват страстно, като хора, изчакали векове този миг на разкъсани окови. Здравенякът целуваше особено и яростно, със замах, малко смешен за здравеняшкото му коремче. Но...

Ааа, защо така, какво става, кракът му защо се допира до нейния? Влюбените се отпуснаха на седалката, но кракът на здравеняка се отдели напред и тръгна към крака на непознатата. Гургуличката усети погалването му, почака известно време да се увери, че не се лъже, и като се увери – нахалът му с нахал опипваше с обувката си нейната най-голяма гордост, глезена, сякаш чорапогащите се раздават безплатно по сергитите, тя го срита и излезе от купето.

Мина по коридора, потърси друго купе, но навсякъде беше пълно, постоля малко загледана в размъването и се върна при багажа си. Влюбените гържаха ръцете си и разговаряха, няма как, влезе и седна, този път далеч от разбойническите му крака.

Какво, уплаши ли се, запита я той с усмивчица, приета в ъгълчето на голямата му месеста уста. Такива знаеш ли как ги нареждам, запита тя. Как, запита той. Хайде да не те излагам пред дамата, която, горката, тъй дълго е чакала този момент и е лъгала това малко красиво момче, поне три пъти по-хубаво и достойно от теб. Да, но както виждаш, жените на красивите момчета предпочитат мен, рече мустакатият пакостник. Това си е ваша работа.

Но признай, че и ти не би ми простила. Кои, аз ли. Ти. Глупак. Глупак, но интригувам. С какво бе, свирчо. Знаем ли, налитаме ми. Грубиян. Добре де, добре. После нахълтаха още пътници. Тя заспа, събуди се, пак сна, партньорите ѝ по купе се сменяха непрекъснато, по едно време усети как някаква ръка я опипва плахо, нямаше желание да се събужда изцяло, не реагира, ръката се поразходи насам-натам и се отказа, види се не можа да набере кураж за повече, или пък някой от присъстващите я бе съгледал. Тя с учудване констатира, че е оставена на спокойствие. По-късно се събуди от глад, изяде един сандвич, приготвен още от майка ѝ във Варшава, разгледа новите си спътници, заспа за кой ли път, и се събуди чак на българската граница.

По навик в София прекъсваше за двайсет и четири часа, преспиваше у Недко, по навик му се отдаваше, наизграваше се с кучето му Хари и продължаваше към морето. Този път Недко отсъстваше, но на вратата имаше бележка, беше залепена яко, за да не бъде случайно откъсната. Бележката ѝ съобщаваше, че ключът за мансардата е у Нику, който живее еди-къде си и се обажда на еди-кой си телефон. Набра номера, Нику я осведоми, че ключът е наистина при него, но не може да го донесе, тъй като лежи с висока температура, Обясни ѝ как да го намери и тя откри лесно адреса, качи се на таванския етаж, пробря се през пращен тухлен лабиринт, както ѝ беше обяснено, и натисна звънеца. Нику отвори, придружен от Хари. Кучето я позна, целунаха се и когато вдигна очи към Нику, с учудване се увери, че той наистина има температура. Нику я предупреди да се пази, имало някакъв летен грип, но тя се зае с лекуването му, без да се страхува от каквито и да е вируси, с които се нагълта предостатъчно цяла нощ и през цялото време Нику повтаряше: боже мой, как не те е страх от грип, а тя отвърщаше: не ме е страх и го целуваше отново, а после добавяше, че и без това открай време си нарича България „страна на нажежените мъже“, а той отвърщаше, че това не е вярно. Е, така си

казвам аз, отвърщаше тя и го целуваше отново, а призори каза: знаех си, че ще стане нещо особено, Нику се смили над нейното безгомничество, предложи ѝ да остане още няколко дни и тя се съгласи. Нику ѝ обясни, че ако на входа се звънне, тя трябва да мълчи и да гали Хари дотогава, докато този, който е звъннал, си отиде. Леля ти ли ще звънне, запита тя. Друго лице, отвърна Нику, едно лице, което иска да се жени. Нещо ѝ подсказа, че трябва да си върви, някакво необяснимо и ново усещане за женска солидарност – и това я изненада. Боже мой, Юла, каза си тя, закъде си с това добро сърце? Слушай, Юла, запретя от възмущение гласът на Нику, кой по ред съм аз? Четвърти, отвърна по навик тя. Ти си уличница, простъска Нику. Излъгах те, отвърна тя, ти си вторият. Нику сякаш си отгърна, целуна я с благодарност и притихна, но след малко извика: а Негко? О, да, рече тя, Негко е вторият, а ти си трети. Нику прехана устна, каза, че я обича и че иска да се ожени за нея, но само ако му признае колко пъти е спала с Негко. Тя разглеждаше акуратно погредената стаичка – от чертожната маса, до всички чертожни помагала. Педантичността, която дотогава ѝ харесваше, сега неочаквано я изплаши. На гругия ден, на път към морето, Юла се уверяваше, че е отказала справедливо женитбата. Пристегната към седалката на самолета, тя сякаш най-после бе разбрала нещо, което я ужаси: на нея ѝ отказваха горе-долу до същия начин, както тя отказа на Нику; мъжете просто изчезваха по пътеките ѝ. Но защо? По какви причини? Нику бе отхвърлен заради неговата непоносима педантичност, в психиката му чисто и просто прозираше фашизъм. Значи и у нея има нещо, или пък липсва нещо, но какво е то? Какво кара мъжете да офеякват в даден час? Някой един ден бе прошепнал: добрината ти, Юла, прекалено си добра, момичето ми. Дамата от вътрешната седалка ѝ направи впечатление още на летището като жена, която плува сред омара от нежност, човек не може да не я загледа: гивите ѝ студени очи не отблъсваха, а кожата ѝ, заедно с всичко останало, плуваше в омара от загадъчна нежност и още нещо парливо, което никой не може да определи изведнъж. Облечена в костюм сафари, тя заемаше определеното си място в забързаното и задъхано време на човечеството, което сега нахлуваше с всички превозни средства към бреговата ивица на земното кълбо, За първи път докосване от този рог ѝ хареса. Подобни допири досега винаги са предизвиквали единствено спонтанната реакция на отвращение, но този път изненадата ѝ беше повече от неочаквана, когато съгледа тънките бели пръсти да лежат върху нейната ръка. Случайно ли бяха там, тази непозната гама знаеше ли, че ръката ѝ докосва чужда женска ръка?

Пръстите приличаха на котенца, покачени върху забранен огър, и сега чакат, кротко чакат и питат ще ги прогонят ли, или ще ги оставят. Първото нещо което ѝ хрумна, беше да реагира както досега – имаше два или три подобни случая, но чувството, че този път до нея се допира голяма и много особена жена, я накара да почака. Мина една минута и пръстите помръднаха едва забележимо, движението им можеше да се забележи само от човек, който очаква това: много леко, много фино, с копнеж и молба. Бавно махна ръката си. В това време лицето на непознатата гледаше право напред, с познатия студен блясък на очите, но и бледа розовина

по страните. Деликатно, за да не обиди ухажорката си, смъкна ръка от облегалката и всичко приключи дотук. Пътуваха, приземиха се и се разделиха като непознати на черноморското летище – едно волво чакаше тайнствената дама, плуваща в омара от нежност, и я отведе към Слънчев бряг. Юла се качи на автобус, както всички други, и за първи път тази година съгледа чудовището през остъклението – морето от тази част на крайбрежието ѝ се струваше чуждо, безлично, с меланхоличен бряг, върху който е кацнало невзрачно селце, смазано от шума на самолетите. Щом изчезна, дамата със студените диви очи веднага се върна и влезе в нея. Юла си помисли за устните ѝ, наситени с овали и сокове, пресни и уханни, а от кожата ѝ наистина се надигаше розова омара от нежност. Разстоянието до колата тя бе преминала с походка на козичка, приведе се, влезе и седна отпред, но преди това, мъжът, който я посрещна, я целуна с отворена уста, така както се целува в легло, много мъжки, така както самата тя би искала да бъде целуната някога от такъв мъж с изпечено до прегоряване тяло и кораби руси косми по горната част на ръката. Какво ли чувствуваше непознатата жена, един бог знае, каква ли грама изживява, какво очаква от живота, на какво разчита, за да бъде щастлива – тия работи са тайна и за самата нея. Пак се строеше, по двете страни на пътя от години се строеше, сега пък на всичко отгоре и копаеха, но дълбоко и огромно нещо, може би мразеха детелини с надлези и подлези. Юла не одобряваше това непрекъснато строителство. За нея нямаше нищо по-хубаво от един живот без подобни усложнения, да речем, за известно време да спрат строителството и всеки да го удари на удоволствия – хората да се къпят, да се любят и пият, или пък събират празни бутилки от уиски, както правеше тя. Жената, от която се надигаше омара от нежност, всъщност се беше показала по-рано, още на аерогарата в София и още там би трябвало да ѝ направи впечатление, че търси близост, може би ставаше въпрос за любов от първото виждане...

Големият морски град миришеше на пот, навсякъде се блъскаха разгопени кафяви хора и нейното особено остро обоняние успя да долови миризмата, за която е разказвала навсякъде и никога не ѝ вярваше; казваха: защо бе, Юла, на мен никога не ми е миришело с такава сила на пот в този град, а тя отвърщаше: виж какво, в тези неща съм безпогрешна. Носеше куфара направо към гарата, знаеше, че там са такситата, че се наемат по лев и десет стотинки на човек, ако се съберат четирима клиенти, а цялата такса е четири и четирийсет, в най-лошия случай ще плати цялата такса, ако няма достатъчно желаещи. Беше петнайсет часът, нямаше нито един пътник освен нея и като почака малко, реши да не губи време, след като е близо до целта и като знае, че след един час може да влезе в морето, а после да отиде в кафенето. Шансът да го види до вечерта в кафенето беше деветдесет и девет на сто, а шансът още същата вечер да слязат на плажа и да се целунат беше трийсет на сто, защото не е само тя, намират се и някои други като нея да го обичат, пък и той да ги обича, а има и една съпруга – изобщо, препялствия колкото щеш. Представи си своята стая в стария квартал на града, в дребна къща – хубава стая с три легла, но сега през септември и я дават цялата

за три лева, заедно със снимката на традлуващи в Индийския океан кораби, заедно с няколко коралови клончета във витрината на шкафа, а на стената към улицата – две големи снимки на паламуген улов с аламани, спомен от стари времена. Кораловите късове излъчват странен блясък, изтръгнат от гъното, нещо като блясъка на нейната кожа. Какво ли прави сега жената, която изчезна с волвото, след като я беше погалила по ръката на пет хиляди метра височина? Колко тайни отнесе със себе си тя и колко е важно, че се влюби в нея на пет хиляди метра височина, защото така е добре, чудесно е да се влюбват в теб и мъжете, и жените – където минеш, да сееш пожари... Всичко по пътя ѝ е известно, знае, че ще прекосят скучен фабричен квартал с досадно натрупване на коли, а после ще излязат на асфалтова магистрала, че сладкият; неприятен гъх на бламото отгядно ще ги удари здраво в носа, а още по-късно ще пресекат хълмиста местност с горички и чак след туй ще започнат да се нижат синкаво-сините брегове и истинското море. Много ясно, че ще му гаде пет лева, а не четири и четирийсет, цели шейсет стотинки бакушиш – две пощенски картички по-малко от кореспонденцията ѝ до Варшава, но нищо, веднъж се живее на този свят, ще го направи в чест на шестото си пристигане при свободата и водата, в чест на туй, че отново се намира в страната на нажежените тела. Погледна към този, който щеше да ѝ вземе стотинките. Абсолютен маниак, сигурен, че въпросът между двамата ще се уреди след петнайстия километър. Караше и гледаше пред себе си, но в същото време знаеше, че профилът му работи за него; когато човек притежава подобен пробил, каквото и да прави, с каквото друго да се занимава мисълта му, профилът си работи за него, за каузата. А каузата на млад шофьор като този е проста – да изтръшка колкото може повече жени зад себе си и да се хвали пред приятели. Изненада я нелошият вкус, проявен към облеклото. Иначе, тя си знае всичко, просто момче, грубоватичко, готово да пилее за жените и пари, и време, стига да се съгласиш.

В това отношение от българите по-големи джентълмени няма. Но с един подобен шофьор, по същия този път, се биха, (второто или третото лято в България), тя счупи нещо пластмасово в главата му, а той ѝ удари плесник и я остави на асфалта, защото туй било просто нахалство, да му отказва, когато знае добре, че всички идват тук за тая работа. Има ли вероятност да я нападнат и сега? Не. Сезонът е към края си, всичко мъжко е изморено от работа и задължения, наситено, ако сега той трябва да си поиска, ще го стори елегантно и в никакъв случай не ще се стигне до бой и така нататък. Когато я оставиха тогава на асфалта, тя застана да стопира и след половин час я взеха трима души, които също си направиха устата, но слава богу, отведоха я меко до градчето и се сбогуваха като приятели. Живот. Пълен с разнообразие. Затова чака летните дни и тръгва, да избяга от скуката, за която се пише много и е факт, както е факт, да речем, въздухът, който дишаш... Трябваше ли да отказва на Нику тази женитба, предложена ѝ толкоз искрено, не бягаше ли от късметта си? Кога ще дойде другият Добряк да ѝ направи ново предложение, при наличието на всички, които консумират и си отиват, а не знаят каква пустош оставят след себе си, какви безкрайни савани от мъка и очакване?

А тя лекомислено отряза този Нуки, който щеше да страда често при мисълта, че е спала с първия му приятел Негко, щеше да го изтрие и от списъка на приятелите си, но може би ще я обича искрено и може би сега бяга наистина от късмета си... Но тя избяга от един педант! Настръхва, като си спомни как бе подредено бюрото му и чертожната му маса – там всичко беше сортирано, предметите се срещаха погъбл и се подчиняваха на неизвестна за нея система, а и разговорът, който проведеха в леглото, ѝ отвори госта очите.

Нуки беше станал бърбив и започна да парадирва с принципи; изреди ѝ нещо като прокламация, това я поразя, но най-много я поразя как я молеше със сълзи на очи да му каже точно колко пъти е спала с Негко. Водачът на таксито гледеше право пред себе си, а тя, ще не ще, гледеше към него, тъй като не откъсваше очи от морето вляво. Отдавна бяха минали петнайстия километър, но той още не нападеше и най-чудното – все още не я заговаряше. Когато минаваха край островчето с манастира, тя отбеляза, че това е островчето с манастира, и тоя кимна, нищо повече. Беше сигурна, че е абсолютен глупак, който в края на сезона, уморен от удоволствия, по необходимост е умъргял. Всеки случай не е вижгала по-красив мъж нито в живота, нито на екрана; природата го бе създала в една от своите майчински хралупи, изработен както трябва от първия го последния детайл – от косата до ноктите на краката. Започна да задава въпроси. Някои от въпросите се отнасяха до него самия, например винаги ли е толкова сдържан, или само сега, с нея, за да я обиди. Той извърна глава, показа сините си очи и отново не проговори. Общо взето шофьорът ѝ напомняше определен холивудски изпълнител на уестърни. Точно такава приключение не е имала и нагали ще ѝ се случи да има някога. Мълчаливецът, както мълчеше, взе, че подмина града, целта на нейното пътуване, чак тогава пътничката се принуди да го пита за името. Отвърна ѝ че се казва Панайот. Вече не обръщаха внимание на таксиметровия апарат, който вместо стотинките започна за отброява миговете от вечността. Аз се казвам Юла, рече тя и кой знае защо, шофьорът я изгледа още по-уморено. Но вечността започна истински от подковата на заливчето, изпъстрено със смокинови гръвчета, дълги грозни сгради, лозе с гребни гроздове, изтеглени на суша лодки с педали, зазимена вече под навеса спасителна лодка, пейки, засъхнали градинки, лозунги, написани с бели камъчета, висока мачта без знаме, останки от лагерен огън и сиви циментови мивки, на които стърчаха варели за затопляне на водата направо от слънцето.

Всичко ѝ напомни детските години, лагерния живот в Татрите. Грозотията и евтинията, навявани от всяко кътче тук, се изкупваха от ласкавото море на заливчето, сивожълтият пясък на брега и тишината. Щом спряха, Юла притича до някаква гъсчена беседка и се върна по бански костюм, Той хлътна в лозето и откъсна един грозд. Разглеждаш ли ме, запита Юла. Да. Така и предполагаш. Защо. Защото се правиш, че не ме разглеждаш. Слезе по пясъка и нагази във водата. Потръпна, обърна се и с учудване разбра, че грозните неща бяха маскирани от кафявозеленикавата пяна на гърбетата. Само част от сградата и едно гълче от клозетите

се погаваша някъде зад листата – екзотични петна в пейзажа. Нямахте стъпки по пясъка, плажът беше гладък, човек като нищо може да си въобрази някои неща, например, че това е кътче от рая, захвърлено накрая на света. Да, подобни кътчета могат да се открият през септември, когато децата са се прибрали за училищни занятия и когато единственият жив човек в обезлюдените почивни станции е старецът-пазач, натикан в малка невзрачна канцеларийка. Още не го е видяла, но сигурно ще го съгледа след малко, в това е готова да се обзаложи. Плиткото гъно се разстиляше надалеч, Юла газеше във водата и наблюдаваше рачетата, които прибягваха по пясъка, наблюдаваше прозрачните медузи, обиждаше се от присъствието на разните пластмасови предмети. После гъното се наведе рязко, стана дълбоко и Юла легна във водата. Какви неща има по света! Заплува. Извън заливчето сигурно духаше вятър, но тук, във ваната, водата спеше, Юла я пронизваше с бюста си и се стараяше да прогони връхлиташите върхуней мисли за детството. Защо прииждаха те, кое ги викаше? На хоризонта спяха плътни бели облаци, като глетчери, но над главата ѝ небето се простирало чисто, виждаше го, като се излегнеше по гръб. Тогава чуваше и оня шум в празното пространство на ушите си, покрити с наушниците на шапката. Струваше ѝ се, че там шуми огромното световно море, от бреговете на Гренландия до Полинезия и Хонгконг, всички шумове – бели, черни, червени и жълти, на всички езици, че тя е навсякъде и най-вече там, където ще бъде най-сама, с един огромен мъж, когото я носи на ръце по прохладен твърд пясък. През притворените си от щастие мигли вижда опънатата му напрегната ръка, усеща зрабината ѝ, усеща цялото напрежение от факта, че я носят, отнасят я към топлата пяна на вълните и тази пяна се разпуква шумно, почти както се разпукват памучните кутийки, а от пяната излита кислород, който я опиянява. Глупаво е, много е банално, но коя жена не копнее за един мъж, който да я понесе, това е, останалото е измислица, напразно жените се бунтуват и позират, че искат други придобивки, те искат само един мъж да ги носи на ръце и нищо повече. Не като оня в дългата сграда на детската почивна станция, който в момента сигурно взима дюшеци и чаршафи от пазача, и хладнокръвно чака завръщането ѝ, за да я оперира върху чаршафа по изработен от него, но сигурно не толкова непознат за нея начин. Тя знае, че е така, дори да не е професионалист, мъжът от тези брегове по това време на годината е малко уморен, паднало е доста работа и цялата церемония сега ще се извърши за продължително време, спокойно – както искате вие, жените. Много знаят те какво искате ние, искаше да извика тя, но се засрами, защото в крайна сметка си спомни, че жените не искат нищо повече от това, освен да ги погалят и да ги оплодят. Ах, как съжалява за лекомислието си, проявено по пътя. Сега нямаше да бъде тук, а в града и може би щеше да го види в кафенето, пред неизбежната чаша коняк и неизбежната компания от хора. Но щеше ли да види туй изолирано място на тишината, обсипано с мъхестата зеленина на смокиновите листа? Гмурна се и зърна скалистото гъно, долу се поклащаха водорасли, преминаха няколко рибки, една медуза стоеше на място, опиянена от своята безтегловност. Исусе, в какъв декор съм се набутала! Само да не беше тази обреченост, тази принуда да лягам с оня красавец, който вече

подрежда може би и трапезата. А максиметърът цъка ли цъка, отмерва времето на престоя им, сигурно го утре и всичко това ще си го плати той, самият шофьор, защото е така – шеметните мигове се заплащат. Е това им е хубавото на някои мъже тук, готови са да платят много, стига да имат възможност. Ами ако му избяга? Ами ако си плати и го накара да я върне там, в града?... Оня другият пие коняка си в кафенето и чака, той знае, получил е известие, че приближава нейният рег, че тези дни трябва да пристигне... Апаратът е отброил може би десетина лева, не повече, ще ги прежали, но няма да легне с този флегматичен и отегчен красавец, който се готви за събитието подобно прочут хирург преди операция.

– Хей!

– Моля?

– Какво търсите тук?

– А вие?

– Обикалям имението си. И стрелям по нарушителите. Аз съм чудак, пропит от лунна светлина.

– Ангжей ли се казвате?

– Шефан, Алиция.

– Юла,

– Мразя съотечествениците, когато ги срещам под водата.

– А аз ги презирам. Дошла съм да си почивам и не искам... да ми напомнят за...

– Но аз ще ви убия, защото газите водата ми.

– Така, а?... Чудак, пропит от лунна светлина?

– Това, заграденото, което прилича на нещо, което не знаете, се нарича залив. Той е мой, аз съм негов господар и стрелям на месо по всеки, който гръзне...

Той вдигна пояса си и показа две риби. После ги пусна и размаха харпуна:

– Докато броя до един милион, да ви няма.

– Да, но аз ще повикам истинския господар и той ще ви убие по-напред.

– Кои е той?

– Този, който ме донесе.

– Доведе.

– Не, мен ме носят. Никъде не отивам с краката си, винаги ме носят.

– Разнасят.

– Носят.

– И все мъже,

– Аха.

– Че тогава да си вървя.

– Най-добре.

– И колко смятате да останете?

– Зависи от мен.

– Мразя ви всички.

Той вдигна маската си и тя видя очите му, бяха сиви и отиваха на черната му брада.

– Кои всички? Кои сме ние?

- Тези, по които стрелям.
- Пък опитайте да не стреляте.
- Ще ви застрелям всички, до един, няма да ви пусна в залива!.. Може би ще оставя само вас, да го красите. Не, ще убия и вас.
- Защо?
- За да не народите малки, не искам туй място да се напълни с човечета.
- Ако са от вас, ще бъдат обременени.
- Но честни.
- И ще изтребят всички риби на моретата.
- Но по честен начин.
- В едно безрибно море един безрибен залив ще бъде като един празен пистолет, с който не можеш да застреляш дори една мравка.
- Затуй ви гоня... Махнете се и ако гръзнете повторно, стрелата ми ще ви пронизе през гръдния кош.
- Имате ли огнище?
- Там ли?
- Къде?
- Няма да ви кажа къде. Никой не знае къде и вие никога няма да узнаете мястото, където изкормвам рибите.
- Някои ги пека на право, с вътрешностите, месото им придобивало особено приятен вкус,
- Не ме учете на вкус. Аз имам много вкус.
- Но не и тънък.
- Напротив... Уморена ли сте?
- Повече от присъствието ви, отколкото от плуването.
- Вие сте уморена и бяла. Вие сте отскоро и сигурно ще ми досаждаме. Предупреждавам ви, че ще ви прострелям, ако нарушавате покоя на този залив.
- Да, но не съм сама.
- Тогава сте интересна. Ще убия самец и ще обсебя самката.
- Защо плувате с мен?
- За да не се удавите... Защо плувате към брега?
- Защото ме чакат.
- И пак предупреждавам – ще ви застрелям и ще ви опека с вътрешностите. Ще извадя само сърцето ви, ще го поставя в спирт и ще го нареда при другите.
- Колко на брой?
- Дванайсет.
- Само?
- Които имат бенки на лявата долна част на брадичките. Останалите са тъпна.
- Мразя, когато забелязвам бенката ми.
- Ето, тук е границата, хвана ли ви втори път, край... Довижгане. Нямаше вече човек, беше изчезнал. Изобщо имало ли го е преди малко, или си го беше измислила? Почака известно време и тъй като никой не изскочи от водата, заплува към брега. Чувстваше умора. Това бе първото

̀̀ плуване за годината. Шофьор на такси! Такъв не е имала досега, много просто, ще го накара да я отведе до града, до кафенето и ще си плати колкото струва. В края на краищата, заслужаваше си парите този рай и тази тишина, в която бе попаднала веднага, от воле. И този странен погледен човек, който може би не съществува. Заслужаваше си сумата десет лева, особено с демонстрацията. Ще му даде тя на този таксист, който има по-голямо самочувствие от Хеопсовата пирамида. Абсолютен простак, само че красив, така го е създала природата – където гала, гала – хвърлила щедро, натъпкала го с мъжко изящество отвън, а вътре кухо, слама, глупак, който вече има най-малко две деца и млада дебела жена. Защото тукашните жени бързат да напълнеят, надпреварват се коя по-скоро да натрупа задник и бутове... Какво ли прави сега жената, над чиято кожа се издига омара от нежност? Щастлива ли е? И какво всъщност искаше да каже с онова докосване по ръката? Както плуваше, Юла повдигна ръка и погледна точката на осквернението. Една красива жена я беше погалила по ръката, което означава или проява на нечестивост, или призив за солидарност. Прег нея отвориха вратата на едно волво и тя влезе при един мъж със значение – личеше си, че е такъв – и изчезна по пътя за Слънчев бряг, а над кожата ѝ винаги ще плува омара от нежност, но щастлива ли е тя?... Имаше ли го него, или го нямаше? Защото чу гласа му, той разговаряше с нея, като търсеше начини да бъде умен, но когато изчезна към дъното, повече не се яви, и де да знаеш дали не става въпрос за някаква водна мистерия. Разбира се, че е така, откъде накъде ще се сблъска точно със съотечественик. И как ѝ олекна изведнъж, а? Езиковата бариера рухна, наговори се както трябва, с нюанси, до насита, По всяка вероятност психиката ѝ искаше да си почине, беше ѝ омръзнало вече да се разбира с неизказани докрай неща. Повечето от мъжете в живота ѝ идваха и си отиваха така, без да се разберат докрай, в някои случаи като животни, с малко гуми, останалото го запълваше грубоватостта. Колко много грубост имаше в нейния живот, грубост, която произтича все от тия приятелства по пътища и морета. Нещо подобно я очаква и сега, в дългата напусната от децата къща, с два застелени дюшека и чаршафи, изпрани със силен, лошо миришещ сапун. Такава грубост тя едва ли ще може да понесе и както усеща, нещата ще се развият така, че ще предпочете да плати отмереното от таксиметъра време, дори с известен бакшиш... Юла стъпи на пясъчното дъно и тръгна към брега. От тялото ѝ се стичаха калки, оттичаше се умората от пътуването, нещо в главата ѝ се опресни, пейзажът заблестя още по-силно пред очите ѝ. Свали шапката, тръсна коса и си каза, че само този миг и този поглед над заливчето изкупват всичко. Върху пясъка се очертаваха само нейните стъпки, боже мой, само нейните, а в това имаше толкова много сладост и толкова болка, дори жестокост, защото ненадейно съзря пътя си през една голяма пустиня, в която се чува само шепотът на таксиметъра. Всъщност останалото продължаваше да е ведро, тихо и красиво. Всичко. И изкачването по каменните стъпала, които се провират под яловия орех, и гуцерчетата, които се шумуват под смокиновите сенки, и прегорелите бурени, характерни за този бездъждовен край по това време на годината.

Вдигна крак и извади трънчето от петата си. Бабини зъби, така наричаха тук тези трънчета, така ѝ бяха казали, по-право, така ѝ каза преди три години Сашо. Май че преди четири, да бе, какво ли прави Сашо? Беше силен, открит и по нищо не личеше, че ще избяга като последен страхливец, никога не е предполагала, че ще му пише, а той ще мълчи. Сашо е единственият мерзавец, който не отговори на нито едно нейно писмо, единственият, в когото се беше влюбила до върха на косата...

Сега отново може да се обърне назад и да хвърли поглед от височината към подковата на заливчето; то е рамкирано от пясъчната ивица, гърветата, скалите и завършва с два буруна. От левия бурун навътре към морето, над водата, се подават отделни камъни. Между тях се движат някакво живо същество, приличащо на тюлен, не, това не е тюлен, а оня, който разговаряше на полски език. Тя му махна, Щефан не отвърна, не я забелязваше, беше увлечен в гонитбата на рибата. Значи и той е реалност, не е видение, тя вижда маската му и шнорхела и си казва: къде другаде можеш да се запознаеш с мъж, който е гол и маскиран по този марсиански начин? Никъде освен тук, в страната на нагорещените тела...

Вратата на детската почивна станция беше отворена, тя прекоси предверието и влезе в спалното помещение. Стори ѝ се, че не може да види края му. Простираше се по дължината на трийсетина легла, шейсет в две редици. Странна ли да нарече тази гледка, чудесна ли? От шейсет легла само едното е застелено – бяло петънце сред сивотата на пружините. Нахалник! Наистина ли смята, че ще спят само на едно легло? Приблужи се, но той не я забеляза – спеше дълбоко, съблечен до кръста и нищо не се виждаше от него освен чудесно композираният му тъмен гръб, изваян както се полага, с всички необходими подробности – от обала на раменете до играта на прешлените, така добре загатнати под кожата. Запъти се към него. Искеше да го разтърси и да му покаже гнева си, но когато се приближи, тя видя умореното му спящо лице; тя видя не друго, а Одисей и си помисли, че всъщност този млад мъж се отличава от другите мъже по това, че се движи, че живее на колела и че сред този кошмарно забързан свят трябва да бъде и у дома при дебетата си жена, и в детския дом при децата си, а на всичко отгоре е принуден да се справя и с нахалната женска паплач, която идва отдалеч и иска заедно с морето да консумира тела. Ама не може вече, уморен е, трябва да спи, на навакса сили, защото трябва да става и отново да се залавя ту с жените, ту с жена си, ту да се отчита пред администрацията, която търси от него километри, пари. А тя сепнала тук да му се сърди, на този съвременен Одисей, разпънат между удоволствията и задълженията. Рамото му я привлече като магнит, тя знаеше, че върши нещо много шаблонно, извършвано от мнозина преди нея по същия шаблонен начин, но не може да издържи, навее се с шапка в ръка, мокра, по бански костюм, и целуна рамото му. Стреснат от хладния допир, Одисей се раздвижи и каза: Гладен съм, първо трябва ядем. Какво? запита тя. Знам едно ханче, където ще ни нахранят добре, отвърна той и се изправи. Всички мъже са гладни, каза тя.

Ами гладни сме, каза той, а вие не сте ли гладни. Не. Ами, човек прави, каквото прави, трябва да яде. Колата и тя, дето е кола, не може да не яде и тя, докато не се нагълта с бензин, не върви. Къде да се облека? Там.

Когато седнаха в таксито, той изключи апарата, това изтри старата сума и го включи отново, все едно че тръгваха по нов курс. Тя видя това, но видя и пазача, който се прозя на една пейка. Прозя се и таксистът, точно при потеглянето. Апаратът зацъка отново. Пътуваха все край морето, край любими нейни места, дори позна една от дюните, зад нея се криеше във ветровити дни; вече не може да си спомни мъжа, но си спомня дюната и малката подробност, че той не обичаше да ляга върху хавлията, искал да чувства пясъка. Помнеше още чудовищно красивите пясъчни орхидеи от другата страна на дюната, те притежаваха и красота, и деликатен аромат, но растяха винаги по една, самотни, отдалечени помежду си. Тези орхидеи се срещаха рядко, но тук, зад тази дюна, където я водеше той (вече не може да си спомня кой), имаше няколко от тях, така нарече и брега – Брегът на орхидеите, а той го нарече Брегът, където Юла се сля с орхидеите. Чак пък орхидея! забеляза тогава тя. Не знам, рече той, не знам чий аромат е по-божествен – техният или твоят, да, той не беше простак и чудно защо не може да си спомни името му. Спомни си още как тя се разгразни и каза нещо лошо по адрес на мъжете, на всички мъже, където и да се намират те, а той се усмихна и отвърна, че няма защо да се люти, такова е времето сега, цената на мъжете се е покачила ненадейно, мъжете са непобедима всесилна империя, безсмислена е всякаква борба срещу тях. Дошло е време мъжкия пол да маме и да бяга, защото светът се напълни с хубави жени и какво да се прави, всички трябва да бъдат опрашени. Тези гуми я бяха стреснали, в тях имаше правдивост, те покриха нейните смътни мисли по същия въпрос, просто казаха нещата на глас: беше изтекло времето на романтичното женско коварство, започваше ерата на мъжкото коварство, девизът „шерше ла фам“ се беше обезсмислил и предстоеше да бъде заменен с нещо друго. Мъжете, които познаваше, взимаха и си отиваха, от това се оплакваша и колежките. Мъжът се докопва по-трудно до колите и хубавите предмети, за него те са по-важни, а жените, макар и необходими, населяват гъсто местата, където са автомобилите и предметите – остава само да протегне ръка и да ги употреби...

Познаваше ханчето, беше влизала и друг път тук. Шофьорът на таксито се нахрани добре, но и тя закуси нелюбо, после купиша от близката лавка няколко консерви, кашкавал и бутилки, направиха алъш-вериш навсякъде и се върнаха в таксито. Той плащаше, без да се замисли, тук не можеш да му кажеш гък, а жените го гледаха с възхищение. Така и не изрази протест затова, че беше постелено само едно от леглата. Чаршафите не ухаеха, а миришеха на голнокачествен сапун за пране, тази миризма съпровождаше леглата на всички къщи по крайбрежието, хазяите все още не бяха дорасли и до тази подробност, все още не знаеха, че чаршафите трябва да благоухаят. Ръцете му се оказаха здрави, ръце на професионален шофьор, а след туй се увери, че изобщо има работа с професионалист. Сега ще поспим, рече той, един час сън и ще почнем след това. Събуди се след два часа и всичко се разви спокойно, просто да заплачеш от яд, че един Одисей действа като по часовник в една толкоз деликатна територия като леглото, и то къде, в присъствието на шейсет детски

легла. По едно време, когато от своя страна реши да му даде урок, Юла също се отдалечи, зарея се в мислите си и чу звънките звънчета на своето детство, долови любимите си пионерски песни, хорчето пееше за бъдещия живот на родината, за бъдещето на тия, които пееха... Така се любеха тук мъжете, в края на лятото, ускорено, наситени от бройки, при това, изпънени със самочувствие и облагани от маниакалното увлечение да смачкат фасона на партньорките си, да ги подчинят, догодина да бъдат потърсени отново. Освен прастарите икономически закони туризмът си създаваше и свои, вътрешни закони, които имаха пак нещо общо с търсенето и предлагането.

Малко преди полунощ той се облече и каза, че трябва да замине. Юла очакваше това. В просъница тя кимна и прошепна, че разбира всичко. В просъница тя поклати глава и заяви, че му вярва, за това да, че ще се върне, защото знаеше, че не губи нищо – имаше подслон, един от шкафовете беше натъпкан с продукти, а вън беше раят, съставен от заливче, смокинови гървета и пясъчна погкова. Имаше си и пазач, на него сигурно му беше наредено да я пази и да се прави, че не я забелязва. Преди да излезе, той не я целуна, както биха сторили много мъже, не ѝ подари целувката на отегчението. Колкото се отнася до нея, тя искаше да го целуне, както се полага, по женски, с мекота и преданост. Да, помисли си Юла, тази е една от големите ни грешки на нас, жените, размекваме се и потъваме навсякъде, готови сме да се влюбим дори в един като този, който не може да каже една свята дума, но ето че неговият номер мина, той знае силата си, даде ѝ тялото си на части и постепенно на бърза ръка я покори, направи я робиня. И после как няма да са силни именно те? Как няма да са империя? Чу шума на мотора – колата напусна почивната станция. Юла допусна, че може да почувства нещо като страх, стана и заключи вратата. Погледна часовника – десет минути след полунощ. Отвори шкафа, изяде парче сирене – здрав млад организъм, след тричасово любене заслужава поне бучка сирене. Юла, рече внезапно тя, ти си проститутка. Усмихна се, мушна се в чаршафите и изведнъж си помисли колко чужд ѝ е той и колко много по-чужда му беше тя по време на сеанса и как негласно ѝ повтаряше една своя реч: ще ти дам да се разбереш, полска флорцо, какво се казва мъж от квартал Пясъците на град Бургас, омръзнахте ми, но какво да ви правя, като идвате от майната си и трябва да ви оправям, и хич не ви се вижда края, да ви кажа, а това е организъм и той си иска почивката, а в къщи ме очаква и съпруга, вашата майка западноевропейска!

Стана и излезе навън. Влезе в топлата септемврийска нощ, пъкна се в общността на звездите, на водата и рибите, на пясъците и гърветата на смокините и гроздето, на бостаните и градините, на градчетата и къмпингите. Долазили отдалеч, хората се бяха гобрали до морето, бяха спрели автомобилите си до пясъка, бяха опънали шатрите си като керванджии, дошли до оазиса, готови да го излочат, макар и да знаят, че морето никога не може да го изпие, че по-скоро то ще изпие всички и всичко, но сега е добре така, край него – един до друг. Само тя, единствена тя е самичка в едно заливче и всичко го спечели с тялото си – цял един рай срещу една нощ, дори не и нощ, само три часа любов. Мръсно копеле, стана и отиде при жена си,

нанесе ѝ жестока обида, почувства тялото си омекинало и се пръждоса. В ушите ѝ бръмчеше звънката пионерска песничка, разказваше ѝ за бъдещето, за мечтите ѝ. Мръсен гаген тун! Шофьор не само по професия, но и по манталитет, презрян ориенталец, който мисли, че като остави нещо за ядене, може да се измъкне при децата си. На триста метра от нея по шосето профучаваха коли, прибираха се от заведенията, в колите се кускаха хора, пееха пияни глави. Малко храна и това малко заливче, мислеше си тя. Срецу всичко, което взе. Какво сега, вместо да си бъда там, при моя, в градчето, където си ходя всяка година, аз съм тук, съвсем сама, в абсолютна самота... Ах, как гальовна е нощта. Боже мой, колко безчувствена е природата. Гласчетата на нейните другарчета звънтяха, жената, чиято кожа плуваше в омара от нежност, се приближаваше, вървеше по пясъка, а децата продължаваха да пеят. Тяхната песничка сякаш я подплаши, непознатата от самолета поклати глава и се върна, стопи се в мрака, но какво ли искаше да ѝ каже? Като дявол от тамян побягна тя от детската песничка, морето спеше неподвижно в краката ѝ, но някъде се раждаше нещо като плясък, къде се раждаше той, откъде се взима, щом морето спи тъй кротко? Човек би трябвало да помисли, че този плясък се ражда в Синганур, а резонира чак тук. Планктонът спи и блести, това е друга тайна, откъде се взима блясъкът му и как тези малки организми оплождат тъмното пространство със светлина, и как ѝ се спи, ах колко много...

Сутринта морето беше все тъй тихо, заливът кротуваше в безмълвието си, струваше ѝ се, че е рано, а то вече девет, беше изтървала най-хубавите мигове на утрото, но и сега всичко плаваше в мекота, а слънчевата светлина проникваше като през тензух. Нагази във водата, заплува, започваше вторият ѝ ден на море и за втори път почувствува тъга, че точно след двайсет дни трябва да напусне рая и да се върне в гъждовното всекидневие. Заплува към буруна, излезе там, гланите ѝ легнаха върху затоплящ се мокет от морски мъх, отпусна крака и усети гъното с ходилата си. Полута се ляво и дясно, търсеше място за излизане – заоблената скала ѝ предлагаше удобно леговище, можеше да се изпъне на нея и да се напече по известния си изпитан начин, безкрайно и без страх от изгаряне. Най-после, преди да се откаже и върне обратно, тя намери проход и се изкатери. Облизвана от вълните и тъпкана от хиляди човешки крака, скалата бе станала гладка и, кой знае защо, черна. По-нататък скалният масив се разкъсваше, тук-там зееха хралупи, а една от дупките приличаше на вана. В тази вана имаше морска вода, по всяка вероятност останала от последното вълнение. Скалата и останалите подробности от нея ѝ напомниха други подобни скали по брега, където е била други години, ала никога сама, никога тъй плътно притисната от тишината. И знаеше за какво ще мисли след малко, тя неизбежно ще си зададе въпросите кое е по-добре – да живее съвсем самичка, откъсната от света, или да се отдели на такова място с любим силен мъж, или пък да остане сред шума на хората. Особено обичаше да разисква втория вариант – с един-единствен мъж до себе си. Беше ли възможно? Цял живот само един? При тази мисъл тя се усмихваше и тихичко си прошепваше, че е мръсница и ще си остане за цял живот мръсница. Оглежда се, наоколо нямаше никой, но

не пося да съблече банския. Отпусна се пог топлината и вече се докосна до другото важно усещане, че няма нищо по-хубаво от септемврийското слънце, че няма по-хубави дни от септемврийските дни на море, че някога е била глупачка, щом е идвала през юли. Къде ли е сега таксистът? Набира ли сили в здраво мъжко спане? Ще дойде ли? Никога, разбира се. Сексуалните консуматори бягат от усложнения, те са опустошени и голямото мото на живота им сигурно гласи: всеки ден ново приключение, а с това стават от смешни по-смешни, защото вече и непросветените знаят, че туй е признак на мъжка непълноценност. Опъна се, протегна ръце и ги подгъна под главата си. Чудесен беше, каквото и да си разправя, чудесен беше този глупак и един господ знае как природата може да си позволи подобни несъразмерности, да създаде организъм с хармонична външна красота – черупка на посредственост и празнота. Умирам да го видя отново, но той няма да се върне, такъв е кодексът на тукашните мъже, а аз умирам да целуна отново рамото му. Ако е въпрос да се разсъждава, нека се запита би ли живяла цял живот с него? Не, Исусе, не, какво ще го правя, това е само бронзова отливка, която не може да даде сокове на каквото и да е чувство. Все пак добре е, ако се върне, но няма да се върне, тези мръсници консумират и офейкват. В замяна ѝ остави този рай. Тя трябва да отиде при пазача, ще го пита колко може да остане, но туй ще бъде утре, до утре пълна почивка и абсолютен кеф. При такова слънце се изгаря трудно, лъчите му просто докосват, гаят, топлят, те не горят, не поразяват. Те приличат на онази чудесна спътничка, която на пет хиляди метра височина я погали по ръката, да, слушай, мойто момиче, на теб там още ти пари приятно и би предпочела повече от всичко на тази скала да лежи не друг, а тя, погълнатата от волвото, заедно с нейната нежна омара, издигаща се над кожата. Нека лежи тук, да си говорим, да си кажем всичко за мъжете, да обсъдим заслужават ли презрението ни, да не би пък случайно ние да сме виновните, защото, Юла, както и да погледнем, вече си момиче на много преживявания – на двайсет и шест години си, а имаш сума ти бройки, може би не си нищо повече от една курва и само дигаш пара; мъжете знаят при кого да останат и от кого да бягат; какво ще кажеш? Да, но познавам подобни жени, които също се изпожениха. Е, да. Все пак искам жената с нежната омара да лежи тук и да си говорим; все има какво да си кажем, с нея може би ще си кажем повече, отколкото...

– Слушайте – той изтърси рибите на скалата и се изхвърли от водата след тях, – вие няма ли да се махнете от залива ми? – Седна с гръб към нея и се зае с изхлузването на плавниците. – Какво търсите тук? – Смъкна маската от косата си, постави я до плавниците и се изсекна, тъй като тези неща са простени на погводните ловци. – Нали ви изгоних? Казах ви, че ще ви пробода... Или не ви казах? Мисля, че ви казах, че ако не напуснете залива ми, ще ви харпунирам.

– Кожата ви е побеляла от струг – рече тя.

– От ярост – рече той. – Това, което го виждате, всичко туй, гето лежи напред и насам, е мое. – Всичко туй, гето ви харесва, е само мое, аз съм господарят му и ви моля да напуснете пределите на имението ми, защото не отговарям за последиците.

– Но туй, гето се изсекнахте пред гама, няма да ви го простя – каза тя.
 – Дама! – той плю и по навик прокара ръка през брадата си. – Не сте гама, а нарушител, давам ви срок от десет минути да напуснете залива ми!

– Все пак, цели десет минути... – Тя лежеше по гръб и гледаше небето.

– Какво... през тези десет минути? – поуска да знае той.

– Нищо.

– Не, вие искахте да кажете нещо.

Родният език ѝ звучеше странно в този декор, но все пак беше реалност, присъстваше.

– Слушам тишината – каза ти.

– Не, аз бих ви набил веднага, но ръцете ми са мокри. – Той погреди рибите си. – А вие сте нажежена. – Бяха три на брой, едната госта голяма, може би два килограма. – Ако ви докосна, ще изцърчите. – Чак сега се навее от скалата, на която бе сигнал, и в ръката му се появи харпунът. – И ще ме намразите – постави го до рибите, след това вдигна само най-голямата и се опита да усети тежестта ѝ. Кожата му потрениваше, брадата му също. Кой знае колко часове беше киснал във водата. – Една голяма и две по-малки!.. Всеки ден по три, нямам основание да се оплаквам, но вече сме двама и ще ни трябват повече парчета, досега бях сам, стигаха ми, но от днес не съм сам и няма да ми стигат, вие ще изядете голямата и малката и на мен ще ми оставите средната, а аз груг път изяжгах всичките три риби. В замяна на туй ще ги печете вие. Печени ли ги искате? Аз ги ям печени, вие също ги ядете печени, нямам олио, пък ми липсва и тиган, а печените риби се приготвят лесно – забиваш ги в хартия, поставяш ги на жарта и чакаш. Не дълго, но досега времето минаваше скучно, а сега, докато чакам, ще се целуваме. Обичате ли да се целувате? Хайде да не се целуваме и изобщо да си вървя. Но помнете – хващам ви втори път в имението си, ако ви спинам трети път, ще стрелям. Ще ви пробода през гръдния кош, ще изтръгна сърцето ви и ще го поставя в спирт при другите дванадесет. Сърцата стават малки, особено след стотната година те се свиват и се превръщат в бисери. Разберете – извика ядосано той, – сърцата на жените са бисери!

– Всички ли?

– До едно. Няма лоши женски сърца, защото светът се заражда в доброта. Във вашите сърца пада семето на любовта, но дори да не е на любовта, дори случайната семка...

– Тук не ви разбрах.

– Бебчетата не лежат в утробите ви.

– Така ли?

– А в сърцата ви. Там се създават те, а не където мислите вие.

– Кои ние?

– Хората.

Той нареди рибите върху скалата по големина, а после – една зад друга, в една линия, и започна да се любува на дългата черта, измери я с педи.

– Точно метър и петдесет.

– Най-много осемдесет сантиметра – каза тя.

– Добре, ще ми стигне, досега съм убил към три километра риба.

– И цялата сам?

– Винаги сам. Вие хората не заслужавате компанията ми и не ме интересувате. Вие ми служите само, за да ми произвеждате харпуните.

– А водката?

– И водката.

– Значи не можете без нас.

– Един харпун и една бутилка, друго не ми трябва.

– И без жени?

– Пфу!

Тя се обърна по гръб и притвори очи. Кожата ѝ вече съхнееше, стопляше се, настъпваха познатите минути на удовлетворение, когато тялото усеща силата си, а съзнанието благодари на тялото. Беше потънала в онези мигове, заради които бе пестила злати през зимата: малко преди да голетят нежните скални мушици. Нежните скални мушици голитаха винаги и я безпокояха приятно. Те бяха създадени от сухата морска трева и от пясната, а може би от планктона, от въздуха, от гопира на морето до сушата. Колко ли живеят? Сигурно по един ден. И защо живеят, какво е значението им, какво оставят след себе си? Сигурно оставят нещо, но какво – тя не знае, би трябвало да попита някой професор. Исусе, колко малко неща знае тя. Освен материята, която ѝ беше осигурила дипломата. Нищичко не знае, интересува се само от гискомтеки и кремове за лице. Защото усещам тялото си, помисли си веднага Юла, усещам го всеки миг, то присъствава и **на̀ри**, чака да го позоват. Проститутка си, Юла, какво да те правя, като си само една нищо и никаква проститутка, която не може да се сгръжа. Ето и сега, знаеш си, че го полунощ, а сигурно и много по-рано от полунощ този самотник с харпуна ще бъде твой трофей.

– Голямата риба ще изям аз – каза тя, без да отваря очи. – Никою да не пипа голямата риба. Ще ми я изпечете внимателно, нито много, нито слабо. Ще си я развия самичка, ще хвърля хартията, ще я изям както си е задушена, без лимон, без сол и без вино... Така искам, такава е волята ми. – Господарят на залива не каза нищо и тя продължи. – Ще махна само кожата и ще изям бялото месо, а на вас ще дам цялата кост, да видя ще съумеете ли да си направите нещо от нея. Как мислите, ще съумеете ли?

Усети мушиците, те се завъртяха около носа ѝ, но после се спуснаха към бедрата ѝ, там имаше много мъх, чудесен момински мъх, идеално пасбище за скалните мушици. Никою не отвърна на въпроса ѝ, много просто, той си беше отишъл заедно с трите кефала – два по-малки и един огромен, нарочен за нейна вечеря, същият, който ще изяде и чиято кост ще му подари, да си приготви от нея гребен, един символичен гребен, за спомен от реалния рай. Може би не е чудак, може би е само маниак, но все пак е пропит от лунна светлина, помисли си тя, а може би е наистина чудак, защото само един чудак може да избяга и да я остави просната на скалата. Дявол да го вземе, все още има оригинални мъже. И то, колкото и да е невероятно, поляци. Чудак, пропит от лунна светлина. Мушиците гъделичкат приятно кожата, слънцето притискаше клепачите – вътре в очите, дълбоко до ретината и останалите сокове, забъркани в този чудесен очен коктейл – вече бръмчеше унасящото мърморене на съня.

Унасяше се и усещаше, че е заобиколена от сладката умора на природата от края на лятото; морето, небето и сушата бяха отпуснати, готови да се предадат на когото и да е, и на каквато и да е цена. Някъде в просънница ѝ се мярна оня, истинският, за когото беше дошла, този, който я чака и сигурно се чуди защо я няма още, кому е писала, че пристига тогава и тогава. Е, той няма да пририта от болка, но все пак трябва да се съобразява с програмата му, шест или седем дни са определени за нея, така е добре, да се радва и на туй, толкоз може да откратне човекът от семейството си и от задълженията си към небето.

Поспа си и се събуди точно както трябваше – отпочинала след уморителната нощ. Кожата ѝ пареше, слънцето висеше горе и палеше, наоколо върлуваше горещина. Тя се плъзна от скалата като змия, кожата ѝ изсъска от допир с водата. Заплува към смокиновите дървета, към дългата къща с шейсетте легла, която ѝ напомня детството. Плуваше лениво, сега имаше нужда от хлад и приемаше прохладата на водата като благодат, освен туй усещаше глад, но знаеше, че след малко ще се нахрани прилично, ще поспи в леглото и ще се къпе отново. Докато плуваше към брега, тя си спомни за Негко и Нику, за жената, наг чиято кожа се издига омара от нежност, отново видя как вратата на автомобила се отвори и как тя влезе вътре, сякаш без особено желание, сякаш искаше да остане с нея, а не с него. Може би техните пътища никога повече няма да се кръстосат, Юла няма никога да коригира гържанието си, защото оня допир не заслужаваше чак такава рязка реакция, такъв жесток отказ – колкото повече време минава от фаталния миг, толкоз повече съжаляваше за жеста си. Допир на жена до жена – има ли по-красива и човешка солидарност от тази? Чудак, пропит от лунна светлина! Значи имало още такива мъже, романтиката още не е мъртва, съществуват ловци на бисери, които скитат в слънчеви морета и измъкват от дъното слънчеви мисли. Изглежда, че няма да мина без него, помисли си Юла и се усмихна, това е невъзможно, ще бъде неправдоподобно и ще изневери дори на библейската правда. Както и да разсъждавам, не мога да измисля друго решение, освен туй, че до пагането на нощта, ще се целуваме. Освен ако той не е другото яче, на каквото ми изглежда, щом твърди, че не признава жените. Библейската правда трябва да се уважи – има рай, има Адам, трябва да има и Ева, която иска да изяде една риба...

Стъпи на дъното, бюстът ѝ се показва наг водата, изцеди капките от лицето си и щом погледна към смокините, стори ѝ се, че таксито се спуска към пионерската почивна станция. Беше особен, не я остави дори да изсъхне, огромните му ръце искаха да разкъсат банския костюм, нямаше и помен от снощния професионалист, пред нея се въргальше хленчещо същество, което бе ликвидирано за половин час и което бе успяло да каже, че с него всичко е свършено, че ще напусне жена си, децата си, ще зареже всичко и ще се ожени за нея. Този човек беше силно красив, остана си такъв дори, когато ѝ каза всички тези неща, природата го бе надарила с божествена външност, той ѝ остави още храна, дори банкноти, каза, че ще ѝ донесе още, всичко ще струпа в краката ѝ, попита я къде иска да живеят – в Полша или в България, – повтори ѝ няколко пъти, че за първи път му се случва да се слее изцяло с жена, а после я осведоми, че трябва да

бърза, чакам го клиенти, че ще им трябват много пари, че той за първи път хлътва така, не знае как е станало, просто не може повече без тялото ѝ, помоли я да му бъде вярна и да го чака, довечера ще го иде и ще я люби отново и ще остане до сутринта, и ще напусне семейството си, но тя трябва да му бъде вярна много, той много моли за това, в противен случай ще я убие и ще се убие. Боже, какъв красавец беше този човек, никога не е виждала и едва ли би срещнала по-красив sameц от него и си е така наистина – всички холивудски уестърнмени не можеха да се сравнят с него.

Таванът на сградата беше бял, наоколо бяха скупчени петдесет и девет празни легла с голи пружини. Запотена от любовта, гола, тя продължаваше да лежи върху сдъвкания чаршаф. Беше станало още по-хубаво. Изпъна се и се усмихна сред мекия хлад на празното помещение, така както се усмихва победител след боя, в центъра на полесражението. Детският хор дълго се мъчеше да пропее, а тя успешно го прогонваше и го караше да млъкне, но най-сетне си каза: че защо пък не, щом искате, пейте. В края на краищата всички сме били деца. И Мусолини е бил дете... Това пък как го измисли? Чудесно нещо е самочуствието! Няма нищо по-хубаво от едно чудесно самочуствие!

Стана, намери банския, беше мокър, трябваше да го изнесе вън. Облече рокличката си и го простря на смокинов клон.

Преди да снее ръце от клона, тя се усмихна повторно: цялата процедура се беше развила за по-малко от половин час, което означава, че фасонът на гладуатора вече е смачкан. Нищо не мразя повече от мъжете, помисли си тя, изобщо мъжете и жените се мразят страшно, но женската омраза е по-голяма, защото сега е Времето на мъжете. Наряза няколко домата, отвори консерва свинско, сварено в собствен сос и се наобядва под чардака с надвисналите гроздове. Зърната на гроздето бяха кисели, опита ги два пъти и направи гримаси, които я накараха да си помисли, че сто такива действие са достатъчни да състарят лицето ѝ. Докато обяждаше, тя наблюдаваше пазача, от беседката можеше да се види как седи на пейката и също обяжда – старателно реже нещо с ножчето, по всяка вероятност сирене. Тя се вгледа внимателно и разбра, че старецът режеше не само сиренето, режеше и хляба си, парченце по парченце, режеше ги на кубчета и се хранеше без апетит, сигурно му бе дотегнала сухата еднообразна храна, Юла взе една сафридова консерва и се отправи към него. Той я погледна с благодарност, а тя се изненада, че не е толкова стар, напротив, нямаше повече от шейсет, беше с опъната обгоряла кожа на лицето, само че плешив. Той благодари за консервата и я постави го себе си, после каза нещо, по всяка вероятност я осведоми, че консервата ще бъде изядена допълнително, за вечеря. Докато се прибираше при своя обед в беседката, Юла изведнъж си помисли, че това не е какъв да е стар човек, а човек, който пести, неприятен тип от неприятната категория хора, за които винаги е имала насъбрано презрение. Той пазеше тази лятна крепост на детството и я отстъпваше на шофьора срещу възнаграждение. Шейсет легла за нищожна сумичка. Красавецът лъв отиваше по водопойте, отмъкваше газели и ги изяждаше тук. Но как го накарах да ми захленчи, а? Зарязва и дом, и деца, и тръгва след мен, където кажа аз...

Поспа още един час, излезе и отново заплува. И този път се изкачи по гладката черна скала, която се подаваше от морето, но не се изтегна върху нея, а тръгна да върви, да проучи и тази част на залива, скритата от най-гъстата завеса на листата. Заг тази завеса лежаха две пършиви, обрани вече лозя, един грамаден орех и няколко платана. Преположенията ѝ се оправдаха, след внимателно взирание откри палатката, сбутана между храсти и млади смокинови гръвчета. Трудно можеше да бъде открита от милицията или от другите административни органи, бдящи за това – нито една палатка извън къмпингите. Чудакът, пропит от лунна светлина, се бе нагъзил и духаше право в кладичката, там след малко би трябвало да лумне пламъчето, от което да се разгори огънят и да се образува жаравата.

– Че ще се появите, го пише още в библията. – Той се извърна и седна. – Ето, там съм поставил столче и чашка за вас. Само че този огън днес не иска да пламне и всичко поради туй, че ме гомързя да набера съчки.

– Може би в мотора ви има бензин.

– Има, разбира се.

– Тогава какво чакате?

– На огън, погпален с бензин, не поставям рибите си и трябва да го знаете още сега, ако искате да останете повече години с мен. Разбрахте ли?

– Разбрах.

– Налейте и на мен.

Той се навее отново, а тя отвори бутилката и като погледна в чашката си, оказа се, че е наистина пълна, оставаше да налее само в неговата.

– Много ли ме чакахте?

– Колкото трябваше.

Пламъчето лумна.

– Догоре ли?

– Догоре.

Той се обърна сега изцяло към нея, дори се премести към бутилката, но не направи ни най-малък опит да замаскира безредието наоколо. Абсолютно безредице, всичко бе обърнато с главата надолу, само трофеите бяха подредени, седем или осем шипа от морски котки, навързани върху палатката.

– Наздраве!

– Наздраве!... Забравих да питам, обичате ли водка?

– Друго нямате, нали?

– Не.

– Много позирате... Цял живот ли позирате?

– Може би не – отвърна остроумно той. – Не съм се замислял по туй.

– Замислете се.

– А какво, не ме ли харесахте?

– Да ви кажа правата, нямам нужда от мъж.

– Бог да ви поживи – отгърна си той. – Така се бях изплашил, че ще ми искате да ви услужвам, пък, както вижгате, силите ми трябва да убивам. От сутрин до вечер убивам. Кефали, котки – всичко убивам. – Той стана, навеси се над главата ѝ, целуна я силно по устата и се върна на

мястото си. – Поне да имаше кой да чисти рибата, а то, всичко сам, не мога да смогна. През лятото как да е, но какво ще правя, като паднат снеговете? Тогава да зъзна ли по-напред, уги да чистя риба... Мислите ли, че през зимата има кефали?

– Сигурно.

– Иначе съм загубен, ще умра от глад.

– Защо? Изравяте корени.

– Добре, ще изравям... Сипете ми... На вас?

– Не съм я изпила.

– Изпийте я.

– Много бързате.

– Така ли?

– По-спокойно. Постепенно.

– Видяхте ли? А аз, глупакът, нямам стил, бързам, сякаш ще умирам.

Викате бавничко, а?

– Разбира се, хитрите хора не бързат,

– Е, умирам да стана хитър.

– Не мога да кажа.

– Какво.

– Че не сте.

– Хитър?

– Да.

– Това е вярно, знаете ли? Познавате мъжете. Гордея се с вас. – Той стана, хвана главата ѝ, нанесе още една силна целувка върху устните ѝ, след което се върна при огъня и го разбута. – Аз съм единственият хитър чудак, пропит от лунна светлина. Ето, не плащам за къмпинг, лобя си рибата, ям си я, събирам гърва от плажовете, а ако намеря откъде да доя и водката – край!

Според Юла това бе мъжът на живота ѝ. От това повече – здраве. Ето го пред нея, жив, жизнен и цялостен, мъжествен и умен, богър и преливащ от хумор, мъж-мечта за всяка жена, от него не можеш да чакаш изненади, освен приятни, разбира се, нито помен от скука. Но как да се хване такъв? Сигурно има начин, но кой е той? Какъв е пътят към същността му? Всеки мъж е потенциален кандидат за женитба и може веднага да бъде докаран на кладата, но как да се подходи към това, как да се потърсят подстъпите към него?

– Вие сте журналистка, нали?

– Не.

– Защото всички полячки тук са журналистки.

– Работя в изчислителен център.

– Тогава ще ми трябвате.

– Мислите ли?

– А, на мен са ми нужни изчисления. Не мога да изчислявам доходите си. Можете ли да карате мотор?

– Не.

– Все пак, ВНЕ ще отидете за нова бутилка.

– Но аз не мога и ви го казах.

– Ще отидете. По-добре вие, отколкото аз, понеже съм пиан и като в-ците ще ме хванат.

– Добре, ще отида.

Щефан бръкна в палатката и донесе пари. Тя ги взе.

– Ще се науча.

– Имате ли книжка?

– Не.

– Поне да имахте книжка!...

Мотоциклетът се понесе по пътеката към шосето. Юла подуха в огъня и като разбра, че се е запалил, тръгна към леговището си. Наистина, какво може да облече, нещо, с което да е хем красива, хем ежедневна, но по никакъв начин да не се разбере, че е положила грижи. Труден въпрос, изобщо няма по-комплицирана материя от материята мъже. А те пък, наивните, мислят, че няма по-трудна материя от материята жени. Панталон, разбира се. Щефан е от тия мъже, при които най-добре се отива с груб панталон и блузка, докато при гругия, таксистът, по-добре минава тънка женствена рокличка, заг която формите правят магиите и заклинанията си. Труден е континентът на мъжете и става все по-труден. Юла се е заклевала няколко пъти да няма деца; само като си представи, че може да роди гъщеря, настръхва и отново се заклева да няма деца, за нищо на света.

Чувството, че не е сама в залата с шейсетте легла, не се оказа вярно, тя си беше сама и това, че лицето на пазача надничаше през един от прозорците нямаше особено значение – вътре беше сумрачно и той напразно се взираше да зърне нещо повече от една фигура, която се преоблича. Не, лицето не близаше в сметката, и все пак имаше друг, който не беше вън, а вътре. Юла прилепи панталона до тялото си и се озърна. Една птичка. Тя отиде и отвори вратата, но птичката не разбра, че ѝ отварят, а се заблъска в прозорците. Нямаше време да се разправя с нея, остави я да върши каквото си ще, в края на краищата довечера ще си правят компания, ще поделят самотата си, ако, разбира се, изобщо спи тук, а не в палатката. Имаше ли такава вероятност? Защо пък не? Вече почва поголяма игра; в нея – направо, с всички козове; такъв е законът.

Единственото предварително и внимателно организирано нещо при Щефан беше хартията, имаше много хартия, в която увиваше рибите, преди да ги покрие с пепел и въглени, докато го наблюдаваше как работи, тя си припомни оня, който късаше ластисици, Ники, красавицата, която изчезна във волвото, таксиста... Всички бяха различни, но този тук се различаваше от целия свят.

– Казах ли ви, че съм чудак?

– Да.

– Пропит от лунна светлина?

– И това ми казахте.

– Тогава нямам какво да кажа повече. Това е единственото ми качество, Така покрити, рибите се изпичат, задушават и запарват. Някои поставят черен пипер и груги боклуци, но аз не, искам рибата да си е риба. Като я разчупиш, да ухае на кефал, а не на кухня, дявол да го вземе, откъде

се взехте вие? Досега изяждах по три риби, а тази вечер ще трябва да се задоволя с две и половина.

– Голямата риба ще изям аз?

– Защо?

– Така искам!

– Знаех си аз, че наг залива ми висне опасност. Но трябваше да ви привлека... за да ви унищожа.

– Чашата ми е празна.

– Много пиете.

– Само така мога да ви понеса.

– Никой не може да ме понася. Аз съм изхвърлен от глутницата, вия сам срещу луната. Не сте ли малко висока за мен?

– Малко нещо да.

– Туй трябва да се изправи. Трябва да вземем мерки. Елате. – Заста-наха един до друг. Тя почувствува мъжката му пот, той беше все още по бански гащета; слаб, почти кльоцав, изпечен. Цял сантиметър наг мен! Как ще ме понасяте?

– Но вие не сте нисък – рече тя. – Само аз съм висока,

– Напоследък жените ставате все по-високи. Ами вие вчера бяхте по-ниска.

– Какво да правя!....

– На туй трябва да се сложи край, трябва да престанете, ще измисля начин.

– Например?

– Мъртвите не растат.

– Много ли ви тревожи този факт?

– Слезте от обувката.

– Виждате, сега сме еднакви.

– Вие и без това ще ходите боса до мен.

Искаше да го сграби и нацелува, искаше да го помилва, да се притисне към него, да го задържи с ръцете си, да не го пуска никъде и да ходи цял живот боса до него.

– Ти си наистина пропит от лунна светлина.

– Никога с обувка, разбрахте ли? И тези гащи! Защо нахлузихте този панталон, какво искате?

– Разберете – кресна изведнъж тя, – не мога да се съблека още от първия ден!

– Не знам – рече укротено той, – все пак ние сме първите Адам и Ева облечени в Рая... Щастлива ли сте?

– Да.

– Боже, колко проблеми ни чакат! Трябва да те взема на ръце и да те понеса срещу цялото човечество. Виждате ни, ще кажа, ние сме, угваме и искаме да ни сторите път! А човечеството ще се усмихне и ще каже, какво си мислите, вие не сте нищо повече освен едно сляпо продължение на рода, две точки, едната с камшиче, които се стремят една към друга. Така че не мислете кой знае какво, никого няма да смаем, дори няма да ни повярват, че се обичаме. Я да видя!... да, равни сме, но ако не носим обувка.

Тялото ѝ не можа да отдели много радост и нежност за него, тя искаше да го направи много щастлив и да го почувства като най-необходимото нещо, ала след таксиста, туй ѝ се струваше поне засега невъзможно.

– Да ти кажа правата, това ми липсваше досега в моя рай.

Тук си имам всичко: небе, море и риба. липсваше ми допир до някого. Вече имам и него. Но сега какво да те правя, вече си ми излишна. Ето, ще трябва да мисля и за твоята прехрана, изяде ми едната риба. Всеки ден по една риба, а ще ми трябваш седмично само веднъж за допир. Нямам сметка, така няма да стигна до никъде, ще фалирам... Юла се смееше и галеше с нос рамото му. През отвора на палатката се виждаше част от полунощното звездно небе.

– Да не говорим за туй, колко хубаво си бях сам в палатката, а при това положение липсват и забавки. Имаш си там някъде цяло легло на разположение, но не си отиваш, защото жените сте такива. Знаеш, че няма да спя нито аз, нито ти, но продължаваш да ми киснеш в палатката. Нищо, кисни си тук, досаждай ми, това няма да ти се угаде повече от утре следобед. Ще гоише Ягвига и ще те прогони.

– Ягвига?

– Ами да.

– Ще пристигне, така ли?

– Ягвига пристига винаги. Нито веднъж не е пропуснала да пристигне, Юла можеше да му зададе още няколко въпроса, дори да му поиска сметка, можеше и да го обиди, например като нищо можеше да му каже, че е подлец, когото спекулира с чувството си за хумор, но знаеше, че ще бъде без полза – играта е жестока, понякога някои си служат и с подобни средства. А колко много и само допреди една минута той наистина приличаше на чудак, пропит от лунна светлина. Ето, такъв чешит тя не бе срещала е живота си, и таква нещо срещна, какво ли няма по света. Знаеше точно местата на грехите си, напиша ги сравнително лесно в тъмнината и излезе от палатката. И това не беше преживяла, и това преживя – да напуца гола покоите на мъж. Вървеше по пътеката, носеше грехите си през рамо и се питаше дали пък не е нещо друго, дали пък светът си е наред и не е тъй жесток, а само тя е глупава, защото виждат: върви гола, изпъдена, като последна блудница, по пътеката на един рай, който тя съумя на бърза ръка да превърне в ад. Вървеше между платаните, вече стъпяше по пясък и кой знае защо – боже, колко глупава жена беше тази Юла – усещаше величието на природата, свежестта на нощта. Възприемаше всичко с голотата си и с острите чувствителни зърна на гърдите си, гордо вирнати напред, готови да порят въздуха пред нея. Страшно ми е леко, дявол го вземе, и ми е радостно, че ме изгониха, иначе нямаше да разбере, че съм толкова необходима на природата около мен, че съм едно твърдо и нежно допълнение към нея, защото съм красива и здрава, а той беше не с един, а точно с четири сантиметра по-нисък от мене. Нисък, изпълнен с низост човек, който борави с гумите и прави някои неща, присъщи за симпатични хора. Ами че този човек, може да бъде искрен, когато си ще и колкото си ще. Този човек е болен, ненормален, той трябва да бъде отведен в клиника, подобна подлост би трябвало да бъде поставена в епруветка и да бъде показвана където трябва...

Ами сега? От туй по-зле – здраве. Най-напред видя колата, а това означаваше, че и той е близо. Беше го забравила, съвсем. Трябваше да се облече незабавно... Хайде, Юла, облечи се и изсърбай, каквото си нагробила, щом си такова изчадие и носиш ада със себе си дори когато попаднеш в рая... И непрекъснато мислиш, че следваш естественото развитие на нещата. Кое е блузата и кое панталонът? Нещо падна, падна панталонът. В същото време таксиметровият апарат цъка, работи, отчита. Вдигни де, вдигни панталона, какво зяпаш, къде зяпаш?...

Зяпаше в него. Дори в тъмното си личеше пластичната му походка на герой от уестърните, а знае се, че героите изработват своите походки, а той беше роден с нея и с красотата си – богу хвърлен в такси да вади прехраната си.

Левият му крак настъпи панталона, тя се помъчи да го изгърпа, панталонът ѝ трябваше много, и то не за груго, а да го обуе, но кракът го натискаше към пътеката и тя се чудеше какво ли може да означава това. Най-после бе принудена да му каже, че иска да се облече и той се съгласи, че обикновено хората ходят облечени, но той я чака вече два часа там, пред помещението с шейсетте легла, което е заключено. Къде си била, говори? Никъде не съм била. Как да не си, като те чакам от два часа да се върнеш, а тебе те няма и най-после те съзирам на пътеката гола; откъде идваш? От никъде. Как така отникъде? Разхождах се. Ами, така ли се разхождат жените посред нощ, голи ли скитат насам-натам, казвай при кого си била? При никого не съм била. Не те е срам, оставих ти продукти, и пари ти оставих, шейсет легла ти оставих, и те водя с такси навсякъде, по ханчета те водя, а ти да се таковаш в мое отсъствие. Тя не го разбра, не можеше да проумее какво точно ѝ казва и дали е туй, което допущаше. Не те разбирам, каза тя. Какво? – извика той и я хвана за врата, сега ще те удуша! Пусни ме. Казвай къде си мърсувала; нали те оставих да ме чакаш, нали ти казах, че ще се оженя за теб; къде си преспала, мръснице недна. Не можеше да си поеме дъх, той стискаше, искаше да я удуши, тук, на пътеката, под платаните. Опита се да хване ръцете му и да ги отстрани от шията си, но туй се оказа смешен опит, бяха я стиснали две здрави клеци, на тяхната здравина се беше радвала и снощи, и днес по обед. При кого беше, къде е той? Ех, че добре би станало, ако му каже къде е той, пък да отиде да го набие до посирание, това мръсно копеле с чувство за хумор, което се мисли за чудак, пропит от лунна светлина. Виж си косата! Сега той хвана косата ѝ. Ама ти наистина си се шибала някъде ма, мръснице! Удари я един път отляво и един път отдясно. Трябваше ли да заплаче? Разбира се. А трябваше ли да изпищя? Кой ще ѝ се притече на помощ след полунощ, в туй пусто заливче? Затова ти оставих консервите ма, флорцо, да ме чакаш ма, а не да скитаеш по не знам къде си ма, кучко полска!

Държеше лицето си с глани. Страните я боляха, между лактите ѝ блестяха съските на нейните кораби, устремени напред гърги. Затуй ли се влюбих в теб, ма, и те оставих на цели сто легла и какво не ти дадох, всичко ти дадох и ти казах да ме чакаш. Аз тук семейството си разбивам, децата си зарязвам, а тя още първия ден и такова... Кажу, ма, какво да

ме правя сега! Тя разбираше и не разбираше, страните прогължаваха да я болят, но и да не я боляха, страхуваше се да ги пусне, той щеше да я удари отново, освен това все още не може да се наведе за панталона, оня ще я срита, може и да я убие от ярост, да я натика в морето.

– Шефаан!

Трябваше да извика, друг изход нямаше. Викаш ли? – изсъска таксистът, него ли викаш? Този път я удари върху ръката. Нека дойде, нека, чакам го, ще ви смеля и гвамата. Ах, да имам късмет да дойде! Виж си косите, ма! Къде си скитала? И тук ли намери любовник? А? Идвам и чакам. Два часа. Къде си, а? Къде беше? Прас. Кажу къде беше? Прас.

Не ѝ оставаше друго, освен да вика. Той я послуша известно време, но после ѝ запуши устата. И туй беше противно, противно беше и онуй, че ръцете му докосваха зърната на гърдите ѝ, дори когато я биеха. Изглежда, че всички пътища към нея минаваха през зърната ѝ.

Настъпни тишина. Подухна. Беше се появил бризът откъм сушата. Той махна ръката си от устата ѝ. Тя потръпна от студ. Той ритна панталона към нея. Тя се наведе, вдигна го и се сети, че работата не се състои само в панталона, трябваше да намери и блузата си, но къде да я търси. Наведе се и както беше гола, заопинва туй, което беше пясък и трева, заприлича на агънце, което пасе в тъмнината, на нимфа, която се търкала по земята. Докато се обличаше, питаше се ще останат ли белези по лицето ѝ утре, ще може ли да се покаже пред хората. Той я остави и тръгна към сградата, влезе и изчезна в нея. Тя се приближи и видя, че изхвърля багажа ѝ. Разсънено, птичето изхвърча през вратата и потъна в нощта. В тишината остана да отшумява птичи писък на уплаха.

Юла прибираше вещите си, опитваше се да ги подреди, да ги запази в случай, че оня реши изведнъж да излее яростта си върху тях. Какво ли щеше да му хрумне по-нататък? Всичко, дивият българин можеше да нанесе още сто поразии. Слава богу, последва най-благоприятното, след като изхвърли зелената плажна чанта – последното парче от багажа ѝ, таксистът изрита каквото срещна пред себе си, влезе в таксито и изчезна към шосето. На нея също не ѝ оставаше нищо друго, освен да тръгне към шосето. Можеше

да прекара остатъка от нощта само там, в очакване да я вземат на автостоп. Никой не ѝ пречеше да се излезне в беседката, там щеше да бъде пощадена поне от росата, но не посмя, територията на детската почивна станция минаваше за негова територия и по силата на логиката би трябвало да я напусне като персону нон грата. Пренесе всичко край пътя и седна върху куфара. Измъкна якето си, навлече го; ставаше все по-хладно, а не се загаваше нищо, дори в обратна посока. В морето мигаше фар, галечен; стори ѝ се враждебен, палеше се и гаснеше равнодушно, ням към съдбата ѝ. Това е най-голямото падение в живота на Юла. Само за десет минути беше изгонена от две мъжки убежища, бяха я консумирали и изхвърлили като псе. Страните ѝ пареха, но, изглежда, нямаше особени поразии, утре ще може да му се покаже. Поне той е сигурен, нищо не обещава, но е като тихо нейно пристанище сред хаоса на живота. Винаги може да отдели време за нея, винаги ще я поздравя за нова година или за

рождения ѝ ген, беше акуратен, внимателен, участваше в играта коректно. Далече пламтеше зарево на граг – неговото грагче, където можеше да бъде още вчера или оня ден, не знае вече отколко време е тръгнала и кога трябва да стигне при покоя, заангажираната стая, годишната почивка на море. Къде е тръгнала? Какво търси тук? Защо не мирува? Няма ли да угасне най-после тази пуста нейна склонност към... Мръсни гадни мъже! Огромна маса, непобедима. Тя махна, ала колата отмина, ако не беше в такава състояние, Юла би забелязала как се избистря нощта, как звездите заблестяват още по-силно; можеше да легне на прегорялата трева, да подложи ръце под главата си и да наблюдава игрите на небето, по което вече кръстосват нови, забързани светлини – спътниците, неща, които обича от дете. Но тя не може да мисли сега за тях, тя се взира наляво и дясно, с надежда да махне на някой добър човек.

Най-после такси! Юла се зарадва, махна с ръка и то спря. Ужас, слезе той; каза, че не може да живее без нея, хвърли се върху раменете ѝ, целуваше ги направо през грехата и почти заплака, но тя го отблъскваше героично, чак до момента, в който мъжката му сила се наложи брутално. Легна отчаяно в канавката, под звездния купол, пред изстреляната светлина на неугасените фарове. След малко мина автомобил, хората от него с учувване забелязаха, че над канавката се подават ту ръце, ту крака, ту коси, но изпълнени с убеждението, че убиват някого, побягнаха, а то никого не убиваха и този път всичко приключи само за шест минути. Той плачеше, целуваше я и искаше да знае числото на мъжката върволица в живота ѝ, а тя се смееше високо и повтаряше: Мили, нима не разбра, че си третият? Толкоз е лесно за разбиране. Заболя ли те от ударите ми? Не си спомням такава неща. Ръката ми да изсъхне, ако замахна повторно срещу теб. Мили! Ще останеш ли да живееш при мен в България? Ще остана. Вече никога няма да вдигна ръка срещу тебе. Ти си много мил. Обичаш ли ме? Обичам те. Моля те, бъди ми вярна. Ще ти бъда вярна. Къде беше тогава? Кога? Когато те оставих сама? Разхождах се. Лъжеш, чаках те много, уморих се да те чакам и като дойде, целият ти външен вид беше курвенски, всичко ти беше разпиляно. Не знам, мили, нищо не си спомням. Как да не си спомняш, как може да не си спомняш какво си правила? Да му турим пепел, а? Не, искам да знам къде беше, аз те чаках, след като се върнах от работа, а тебе те нямаше и като се върна, всичко ти беше смачкано, приличаше на пачавра, каквато си. Ти си третият. Лъжеш! Повярвай. Лъжеш, не може да бъде. Тя се засмя, чертите на лицето му се изопнаха и той я удари. Защо ме удари? Защо се смееш? Не искам да ме биеш. За какво ми се смееш, защото не ти вярвам, че съм трети ли? Моля те да не ме удряш. Къде беше? Ти си първият, който ме е ударил. Къде беше там? Идеалът ѝ за мъж? Чудакът, пропит от лунна светлина, само че ако беше истински, а не фалшив. При мъж ли беше, кажи? Тя не му отвърна и той я удари отново. Не вдигна ръка да се брани, за да не го разгразни; нещо ѝ подказваше, че трябва да кротува, да не го вбесява, да не я обезобразява. Той ѝ залепваше плесници, от плесниците болеше, страните ѝ пареха, но нямаше опасност да я обезобрази. Ще кажеш ли? Трябваше да бъде мила с него, докато мине нощта, веднъж да се измъкне

от ръцете му, повече нищо не иска, а сега трябва да бъде мила и обичаща. След като ѝ нанесе още една плесница, таксистът пхна глава в ръцете си и започна да се вайка. Нима този същият човек бе оня професионалист, умореният любовник и гларус от края на лотото, който я бе поразил с хладната си похватност? Империята беше паднала. Той плачеше от яд и обич, обещаваше ѝ още сега да напусне семейството си, молеше я да не заминава никъде, щял да ѝ намери квартира, да го чака да се разведе и да се оженят. Тя обещаваше да не заминава и да го чака да се разведе, Юла обещаваше всичко, само да се съмне, да изтече този кошмар, който сама си натресе на главата. Но нямаше да ѝ се размине така лесно, изглежда. Както се беше разтъркал, нейният таксист се хвърли отново върху тялото ѝ, събори я на тревата и започна да я целува. Хубаво ли беше туй или не? Най-красивият мъж на света беше отгоре ѝ, тежеше ѝ точно толкова колкото трябваше да тежи и беше лек точно толкова, колкото би трябвало да бъде лек. Главата му и раменете му пълпеха между звездите, той скиташе между звездите – с красотата си, с грубостта си, с тържествената си изостаналост, неук и неодоухотворен, много земен – земно тяло сред небесните тела. Юла усети необходимост да обгърне врата му с ръцете си и да го целуне по коравите, чисто изработени устни, а светлините на жигулицата гаснеха или само така ѝ се струваше, че гаснат, сред цялата церемония от щастие и сладост. Кои знае защо, тя мислеше, че акумулаторът на колата се е изтощил.

Вече имам и такова преживяване, мислеше си тя след петнайсет минути, като галеше косите му, а после надигаше глава и целуваше устните му, все още надвиснали над нея. Тя го видя как разкъсва връзките си с онова нещо, наречено дом, как гилотинира жена и деца само за да бъде с нея и се запита: ще приеме ли тази жестокост? И си отвърна: ще я приема, разбира се, стига съм играла на благородничка, достатъчно се напарих досега, все аз съм отстъпвала. И си спомни двата случая, когато беше казала: не, не мога да постъпя жестоко, върни се при жена си.

Таксистът я отведе, сноваха в нощта, напред и назад, минаваха край къмпинги и селца, той се вглеждаше напред и тя се вглеждаше напред. Неговите очи бяха будни и отворени, а нейните примигваха. Все вървяха напред и се връщаха назад. Юла беше разбрала – търсеше място да я остави, някое по-сигурно място за нея, където да я настанат до утре. Тези бяха неговите грижи, а тя започна да примигва по-често, наклони глава към облегалката и заспа. Останалото си го представи или го сънува: пред погледа ѝ се мяркаха части от нощни заливи, късове от морето, високи гървета с ниски бунгала, пъстри палатки, душове. Усети, че са спрели, но не се събуди изцяло. Някой слезе от колата. После някой се върна и я събуди. Беше утро. Той вървеше с куфара напред, а тя вървеше и спеше след него, изкачиха се по стълбище до втория етаж, влязоха в хубава стая в нова къща, погледът ѝ изведнъж зърна част от селище, тръстици, пясък и море, а в гъното на пейзажа – фар. Той ѝ обясняваше нещо, тя се помъчи да разбере, дори даде отговор, беше лесно за проумяване – оставяха я на ново място, където трябваше да чака идването му. От ясно по-ясно – съдбата ѝ вече се очертава: предстоеше ѝ да стане съпруга на много

красив мъж, който ѝ импонираше изключително, на когото тя импонираше поразително, шофьор на такси, печели добре; предстоеше ѝ да живее и ражда край морето, вече никога няма да се отдели от морето, това, което си е мечтала, ще се сбъдне, а и децата ѝ ще растат край морето, в оня особен град, който е хубав и грозен, и очарователен, и отвратителен, град, за който също е мечтала. Сна пет или шест часа и щом отново погледна през прозореца, увери се, че не е сънувала, пейзажът беше същият, част от селище, тръстици, пясък и море, а в дъното на пейзажа фар. Стопаните на къщата бяха изпразнили чаршафите и вече ги простираха на двора, много чаршафи, може би пет милиона, изглежда, че е паднала голяма работа туй лято. Стопанката и една забулена в черно старица простираха, те дори не поглеждаха към морето, те никога не са поглеждали към него освен от страх, когато го зърнат потъмняло – само перяха чаршафи, застилаха легла, подреждаха стаи, усмихваха се на квартиранти, изпращаха и посрещаха нови – учугени, че всички идват, нека се на слънцето и си отиват, а на тях дори през ум не им е минало да легнат върху пясъка. Цял живот посрещаш и изпращаш. Хората идват в твоя дом, починат си в него и си отиват. Би ли могло да се случи и с нея така? Би ли могла да бъде такава стопанка, на такъв един дом? Не, разбира се. Тя би могла гругояче: да живее при топлото море на България, а когато поуска, да се връща във Варшава! Вече минава обед, вълн е слънчев септемврийски ден, пясъкът я зове, там лежат хора. Има ли право да напусне стаята? Условиата на нейния арест още не са уточнени както трябва, все още не съществува точен регламент, например – може ли да отиде до ресторанта, за да се нахрани. Реши, че може, но преди това нищо не ѝ пречи да се изкъпе.

Когато излезе на уличката, тя запита как се нарича селището, в което се намира. Отговориха ѝ учугено и се извърнаха след нея, но туй нямаше особено значение. Всички къщи бяха нови, големи, неизмазани, навсякъде се ветрееха чаршафи, напуснато от пълчищата, градчето гледаше подплашено към тишината, дремеше със свито сърце под слънцето, сякаш някой го беше измамил жестоко и си беше избягал. Прегазил малка пресъхваща речичка и излезе на плажа. Тук лежаха двайсетина души. Те ѝ се сториха по-мъдри от летните курортисти, а и морето ѝ се струваше по-мъдро, и пясъкът. Във въздуха плаваше някакъв видим пращец на носталгията, той примрежваше хоризонта и сякаш казваше – не чакайте повече изненади, каквото било – било. Само мъдрите върху пясъка знаеха, че не е така, имаше още трийсет дни, знаеше го и тя, вече трета година участваше в тихото общество на тия, които, без да парадират, леко и внимателно предпочитаха септември прег лятото.

Изкъпа се, полежа на пясъка, потъна в мислене за Щефан, пак се изкъпа и тръгна към ресторанта. Уморени и стопени от мързел сервитьори ѝ поднесоха вкусно телешко печено. Тя го изяде и се прибра в хладната стая. Разположи вещите си, подреди се доколкото можа прилично и започна да чака отново. Четеше и чакаше. Тя не знаеше кога ще гоиде той и какво ще каже, легнеше, четеше и когато не мислеше за Щефан, чакаше този, за когото не мислеше. Времето течеше, нещо повече, то изтичаше, а него го нямаше. Привечер, когато почувства повторно глад, написа бележка къде

е и кога е излязла, облече се и влезе в ресторанта. Веднага различи няколко местни гларусчета, които я гледаха по известния ѝ от години начин – вече цял следобед сама, това означаваше нещо, достатъчно указание да бъде атакувана. Когато дойдоха да я канят за танц, тя отказа категорично, осведоми ги, че очаква мъжа си, те повярваха и се оттеглиха, но когато и на другия ден я видяха сама, гларусите започнаха да негодуват. Лъжеш, каза един от тях, защо лъжеш, че идва мъжът ти, когато никои не идва. Юла отвърна твърдо, че чака мъжа си, и се отдалечи. За вечеря предпочете да си купи нещо за в къщи. Нахрани се бавно на верандичката; докато пиеше бирата, гледаше как къщите, тръстиката, плажът и морето потъват в тъмнината, и как остава само тъжната светлинка на фара. На четвъртия ден сутринта Юла реши, че може да чака само три дни, нито ден повече. Отиде да плати наема на хазяйката, но хазяйката каза, че оня платил двесте легла за двайсет дни и казал, че ще дойде непременно. Но Юла ѝ каза на чист полски език, че може да чака само три дни и нито ден повече. Подир обед имаше чудесен автобус до градчето на нейния мил, който сигурно вече е загубил търпение от чакане. Боже, колко много го обичам, си каза Юла и се протегна, боже, колко много, много обичам този човек, вече трета година, откакто го обичам, защото не е като останалите мъже. Докато гледаше пейзажа през стъклото на автобуса, Юла си мислеше за своите тазгодишни ваканционни авантюри: от оня, който се мъчеше да ѝ смъкне гащетата във влака, до таксиста, като не забрави да си помисли и за младата жена от самолета.

Точно в три часа следобед автобусът я изтърси на автогарата. Тя се огледа и се почувства волна. Духаше същият югозападен вятър, но грееше ослепително слънце, градчето блестеше до звънмене в неделния ден; всеки прозорец отразяваше лъчите му, всяка керемида, всяко листо. Огледа се и се ориентира – зад градинката шумеше морето, вляво и право нагоре беше старата част на градчето, там се потайваше нейната стая, наблизко пък живееше той. Кога ли ще го види? Може би още привечер, в кафенето, в най-лошия случай утре по обед, пак в кафенето. Хубаво, тези неща са хубави, да тръпнеш, щом знаеш, че най-късно до един ден ще видиш този, когото си мечтала да видиш цяла година, този, за когото си мислила, човекът, който придава аромат на лятната ти ваканция, пък може и нещо повече.

Зад покривите на града и зад морето се простираше нейната мечта, там лежаха и представите ѝ за света, илюзиите – всичко странно, примесено с реалните сметки за едно обезпечено всекидневие в дом с мъж и деца, да, това градче винаги ѝ напраща мисълта за семейството, защото и то, градчето, е напълнено със семейства, тя никъде не е виждала повече детски колички – уж море, ветрове и небе, уж красота и мечта, а всъщност проза до втръсване, уж мимолетност и чувство за лекота, а всъщност строг казармен ред на чувствата и преживяванията. Всяка година през нейния наблюдателен поглед хладнокръвно зрееха нещата от живота, пред очите ѝ вчерашните хлапета гларуси – днес тикаха колички и угаждаха на жените си, до една местни, нито един не се ожени за градчето крепост, най-еснафски от всички еснафски тралове на света, и защо така, боже мой, питаше се Юла и не можеше да си отговори. Кои бяха

тези тайнствени пружини на всекидневието, каква беше тяхната сила и неумолимост и докога консерватизмът... Какво ли би казала младата жена от волвото, погалила ръката ѝ на пет хиляди и двеста метра височина, над облаците и над всичко? С какво безразличие и сякаш презрение се вмъкна тя в разтворената пред нея кола, и колко много хлад имаше от нея към този, който я бе посрещнал. Величествена беше гледката, беше и символична, искаше да ѝ подсказва нещо, но какво, тя все още не разбира изцяло и може би туй оставаше загадката на нейния живот. На няколко пъти оттогава си беше помисляла да отиде в Слънчев бряг, накъдето замина волвото. Двете не можеха да не се срещнат, нямаше как да се разминат и тогава онази може би щеше да ѝ разкаже останалото. Боже мой, какво ли е то? Може би в него се състои и отговорът на гатанката.

Понесе куфарите по улицата. Улицата се изкачваше нагоре. Тя знаеше всяка подробност вляво и дясно, от магазина за плодове до старата църквица и старите окелевели платани, уморени от туй да бъдат гопълнение към пейзажа, уморени от ветровете и обективите на камерите. Тя знаеше, че отгоду и вляво ще полъхне на улов, трябваше да полъхне от корабите и мрежите, пак оттам ще замирише на нафта, а отдясно ще замирише на абсолютна чистота и ведрина. По улицата мирише на мазила и човешки тела, хората бяха безумно изобретателни, всяка година откриваха все по-нови и нови смеси – от нивеата до олиото. Хората се мажеха, мажеше се и тя, участвуваше на равни начала в кашата, наречена лято; лятото се състоеше само от двайсет дни, лъже този, който мисли, че лятото се състои от три месеца, само двайсет дни се живее през лятото, и то само тук, в страната на нажежените тела, в този град, основан преди столетия от практични древни люде, намерили завет в залива, вино в земята и риба в откритите води.

Шест години от нейния кратък живот не са малко и всички са минали тук, шест по двайсет – сто и двайсет дни и нощи и колко много гръбначни стълбове! Тя ги опипваше с чувствителните върхове на пръстите си, все здрави и красиви прешлени на обгорели мъжки гръбове. Неговият гръб не беше обгорен, той нямаше особено изпъкнали прешлени, но я удиви с атмосферата на всичко, което го заобикаляше, и на Словото божие, което носеше със себе си. Да, той вървеше в навалищата и носеше Словото божие със себе си и с това се издигаше над другите, изрязваше се в обикновената стена от безличната тълпа, изпъкваше галеч напред, релефно и много особено. Светлосивото му расо се мяркаше като небесна светлина сред ошмулените от ветрове къщи, под древните лозници, пред носовете на корабите и в модерната обстановка на кафенето; неговата мисъл се отразяваше в гланца на коняка или пък конякът се отразяваше в неговата мисъл.

Говореше тихо и напевно, сякаш четеше евангелието. Повечето говореше за луната и за скалите, за разходки по пясъка и понякога ѝ се струваше, че си е много обикновен глупак, висок и черен глупак, красив глупак, но почти винаги отхвърляше тази мисъл, защото нямаше нужда от разочарования. Всъщност, казваше тя, особено когато си пийнеше повече: ти си само екзотика. Тогава той полагаше ръка над ръката ѝ,

ръката му беше много черна, топла и слаба, ръка на бог, или пък на човек, който е заслужил правото да представлява бога; тогава той полагаше ръка над ръката ѝ и казваше: не се озлобявай, да се убия, не мога да бъда само твой. Ставаше ѝ тъжно, особено първата година, тогава ѝ ставаше много тъжно, а една вечер помисли дори да сложи край на живота си при мисълта, че мъжете могат да бъдат толкова коравосърдечни, че коравосърдечието може да се потайва дори в сърцето на човек като този, който носи със себе си утехата на човечеството... Къде ли ще го види за първи път това лято? Дали ще го види още утре, или поне в другиден?...

Замря, добре е да се каже така – замря, макар че можеше да се каже същото нещо и другояче – умря. Той се беше появил пред нея и тя помисли, че умира. Той се беше появил в блестящия следобед, когато всяка подробност от улицата и разноцветните шишета на лимонададжийницата лъцяха до пукване от светлина, когато вдясно, зад музея и градинката се надигна лъскавото синьо на морето, когато във въздуха изпищя гларус, да, точно когато градчето беше най-ласкаво и курортно, той се беше появил сам пред нея, и то в пълно бойно снаряжение, висок най-малко четири метра, и тя трябва да си признае, че най-напред видя голямата му гясна ръка. Голямата му гясна ръка беше изтеглена напред и гържеше кадилницата. От кадилницата се надигаше пушекът на тамяна, дори ѝ се стори, че усети аромата му, и чак тогава видя едрото мъжко лице с брадичката, както винаги без мустаци, макар че тя го е молила няколко пъти си пусне мустаци, да го види и така. Тя го е виждала няколко пъти в черно расо, служебното, защото е посещавала църквата по време на литургия, но така както го бе видяла тук, на улицата, изскочил внезапно – дори не е сънувала, че ще преживее такова нещо, и то от волѝ, още с пристигането. Черното расо наистина го правеше по-източен и съвсем висок, най-малко четири метра. През него беше праметната онази служебна пъстра одежда, на която не можа да научи названието. Изобщо тя не знаеше названията на нито един църковен атрибут, църквите не я интересуваха, интересуваше я само той – посланикът на бога в туй вярващо, натикано в скалите, пясъците и вълните градче.

Пееше ли? Пееше ли или не пееше? Малко е вероятно. Нямахте защо да пее, беше изскочил на десет метра пред ковчега; мъртвецът и опечалените негови близки можеха да виждат само гърба му, но на нея ѝ се стори, че свещеникът изпълнява добросъвестно задължението си и пее, да, той пееше, дори тогава, когато я съгледа. Очите му се засмяха. В тях се запалиха потайните свещички на страстта, а в същото време лицето му изразяваше сгържаност, то вършеше работата си, задължението си. Той се обърна към процесията. Чак тогава и тя погледна наатък.

Два мътнобели коня се бяха оклюмали пред катафалка с избелял черен цвят. На капрата седеше безгрижен човек без възраст с мършабо брадясало лице, облечен в бяла риза и черен панталон, изобщо тази риза беше единственото бяло петно в спектакъла. Няколко мъже в овехтели тъмни грехи, а другите облечени в дебели и груби празнични костюми носеха ковчега. В ковчега спокойно лежеше старица с едро месесто лице без бръчки и без особена умора от живота. Нейното лице по-скоро излъчваше

упреци и излишни предупреждения към близките млади хора, но за какво, не се разбираше; така си представи работите Юла. Юла се стареше да проумее какво се прави в момента с мъртвата. Носачите на ковчеза сякаш го размахваха на няколко страни и сякаш го обърнаха по всички посоки. Може би посочваха градчето на мъртвите и очи, искаха те да го видят за последен път, тъй като вече го напущаха. Наистина, те напущаха старата част на градчето и им предстоеше да навлязат в новата му част, но нещо на Юла подсказа, че за придружителите на мъртвата стара жена градът свършва дотук, новата му част не ги интересуваше, за тях тя бе нещо като измислица. Да, те повдигнаха ковчеза и старичката видя омаскарената му фасада, пълна с компромиси и конформизъм. Нямаше ги вече искрените гръчени къщи със скромно, малко срамежливо изражение, с леките плахи прозорчета, от които поглеждаха плахите очи на човека, изправен пред стихията. Там сега зееха огромни прозорци и тераси, някъде се виждаше някоя стара турска керемида, но навсякъде блестяха кафявите регици на новите керемиди и към небето се втурваха причудливо навитите тръби на телевизионните антени. Тук-там се погаваше лицето на някоя реставрирана по гържавен път къща, ухаеща на нови гръски, без гървояди. Докато носачите гържаха ковчеза така, той се обърна към нея. Защо се забави? Наложил се, ще ти обясня. Пак ще излъжеш нещо. Аз ли? Ти. Моля ти се, ще ти обясня. Ще излъжеш нещо. Стаята ми готова ли е? Хазаите те чакат, всичко е готово. Но този път ще ми отделиш повече дни, нали? Да. Да, ти винаги обещаващ в началото, а после ме забравяш, все тогава става нещо важно с жена ти, все тогава трябва да се заемеш нещо със сина си, нали те знам какъв си. Моля ти се, този път ще ти отделия повече дни. Колко? Много.

С кадилница в ръка, той я гледаше и я попиваше с очите си, поглъщаше я цялата, готов да схруска крехкото и телце, готов да ѝ обещае много дни, при това си вярваше, знаеше, че е искрен, защото виждаше от ясно по-ясно какво хубаво парче е тази Юла от Варшава, която му идва всяка година на крака, носи всичко със себе си – остриите живи гърди, онова загадъчно потръпване на снагата, тънките нервни коленца, неизследваната сивосиня област на очите, които можеха да стават само сини и само зелени, а никога само сиви, тя донасяше себеотдайно всичко туй от север със себе си, беше го помъкнала по гарите, беше го прокарала през няколко митници, беше си го и раздала тук-там, разбира се, но в момента е пред него, като факт, като финал на целогодишно чакане и отговор на десетки писма.

На погребението присъстваха може би сто души, всички облечени в поизхабени тъмни грехи. Лицата на жените бяха бели, а лицата на мъжете бяха загорели и груби, прилични госуц на лица на мафиозите от остров Сицилия, да, боже мой, помисли си Юла, все едно, че виждам погребение на човек от мафията. Тогава направи едно откритие за местните жители; внезапно ѝ хрумна, че и те са нещо като мафия, която се придържа здраво както един към друг, така също и към традицията, към закостенелостта; това са хора, които се правят, че те приемат в себе си, а те гържат галеч, само като клиент на чаршафната им площ.

Най-близките хора на мъртвата матрона плачеха искрено, личеше

си, че жалеха наистина старата, че в тази мафия дори старците не можеха да се чувствуват самотни, тук никої не можеше да се чувствува самотен, а винаги в обграждане, за тях самотата е нещо непознато и неразбираемо. Лицето на мъртвата беше доволно, Юла се изуми, то менеше израженията си според това, какво ѝ показват за последен път. Направи ѝ впечатление, че се намръщи, когато му показаха магазина за колониал, старицата сигурно си беше спомнила как е била наредена на опашка да чака реда си. Да, старицата гържеше на много неща и търсеше сметка дори у присъстващите. Доколкото можеше да се разбере, тя не изрази определено недоволство, напротив – погледна всеки от съпровождащите с благодарност. Тя знаеше кой е тук и кой не е могъл да дойде по уважителни причини, всичко знаеше тя, защото беше привикнала да знае всичко.

Най-после положиха ковчега в катафалката и трупата потегли с сериозна крачка напред. Вече не предстоеше друго, освен да се преодолее разстоянието до гробищата. Къде са гробищата Юла щеше да разбере сега, подчинено тръгна с куфара си край Него, на пет крачки от неговата кадилница и на десет крачки прег придружителите на покойната. Така, на десет крачки от смъртта, двамата влюбени вървяха и си разказваха редица хубави неща. Не ти ли тежи? – запита той. Не, отвърна тя и му показа колко много не ѝ тежи тежкият куфар. Тежи ти. Добре де, тежи ми, но аз те обичам, И не ми ли изневери? Почти не... никак. Какво значи почти? Нищо, казах го така. Тя си спомни, че с мъже се говори категорично и само с отричане. Никак, рече категорично тя, дори не съм и помисляла да ти изневеря. Точно така, мислеше си Юла, като вървеше край своя любим, висок и снажен представител на бога и сам полубог. Ако е вярно, че не си ми изменила, ще ти бъда много благодарен, рече посланикът на бога. Уверявам те, отвърна тя. Закълни се. Заклевам се. В какво? В бога. Не искам в бога, закълни се в нещо друго. Мили, колко си пораснал! Закълни се. Знаеш ли, че имаш бели коси? Закълни се в майка си. Боже, колко бели коси имаш вече, мили мои! Защо не се заклеваш? Къде мога да оставя куфара си? Във всеки дом.

Юла влезе в първия двор, който ѝ се мярна по пътя, и помоли да остави куфара си. Изхвърча навън и тръгна с лекота. Този път той запя отново. Тя слушаше гласа му, опиваше се и от време на време поглеждаше с любопитство към върволицата. Вече не плачеше никої, или почти никої, всеки пазеше сълзите си за гробищата. Не се заклеваш, което означава, че си ми изменила, и то неведнъж, рече той, докато пееше. Днес е един от най-щастливите ми дни, отвърна тя, – защото те виждам на погребение; дори не съм очаквала, че ще те видя как работиш на погребение. Всички сте изчадия на ада! Кой? Жените. Тя се засмя без глас. Не се смей, защото е така! Не е така. Така е.

Погребението вървеше по асфалта, но след това се отдели надясно по мек, още нов път, нагоре към билото на изцяло изваян хълм, там се мярнаха първите бели петна на кръстовете и паметниците. Гробището се оказа ново, още ги нямаше сенките, гърветата бяха само фиданки и слънцето свободно се лееше върху кръстовете. Духаше свежият следобеден вятър. Юла се извърна, погледна долу морето. То прииждаше, хвърляше

весели нетраурни ленти върху пясъка и си отиваше да донесе нови и нови, така както животът изхвърляше сред кръстовете мъртвите тела и измъкваше нови живи телца от утробите на ония, които трябваше да се превърнат в мъртви. Юла никога не беше присъствала на такова извисено и красиво погребение. И всичко заради една старица. Тя ѝ завидя. Мечтаеше за подобно погребение върху подобен хълм, с такъв вятър и такова море, да не говорим за свещеника плейбой, почти неповторим, да се убиеш, не можеш го намери нито във вехтия, нито в новия завет.

Всички се струпаха около прясно изкопаня гроб и вече стана още по-красиво. Той запя за трети път, сега плачеха мнозина, даваха свобода на сълзите си, цялата картина се извиси още нагоре, като неповторимо видение, издигаше се с лекота на чайка, но отсега нататък Юла не виждаше другите хора освен него и себе си, издигнати над гребното и нищожното. Тя се извиси толкоз, че по едно време се засрами от себе си, реши да си признае туй-онуй, в края на краищата това е свещеник, би трябвало да му се казва и по някоя истина. Ах, как го обича тя и колко прегано я наблюдава той, докато пее или пък нарежда прочутите текстове от църковните книги за смъртта и безсмъртието, за тъгата и нейната относителност. Ах, колко е щастлива тя и колко много си заслужава туй закъснение, щом изведнъж се оказа на такова велико погребение, в което бе останала насаме с любимия си, и колко нищожни се оказаха всички мъже, които я бяха минали по пътя ѝ до този пресен гроб и влюбеното пее на нейния любим.

Изпълнена с наслада, тя вдигна гордо очи да срещне отново очите му и видя няколко пъстро облечени жени. Тези жени едва ли можеха да имат нещо общо с погребението, по-скоро имаха нещо общо с този, който в момента пееше само за нея. Всички тия германки, полякани и чехкини бяха дошли да видят любимия си в една особена служба, но те не знаеха, че сега той пее само за нея, че за днес само тя е интересната, защото е новодошла, прясна-прясна. Гадни, мръсни мъже, извика безгласно Юла, защото беше на погребение и не напсува на глас пак по същите причини.

– Мразя да ми изчезват жените – някакъв нахал говореше във врата ѝ. – Сума ти жени са ми изчезнали докато спя, а това ме нервира, докато сънувам други, тези дето са до мен си тръгват поради комплекси и липса на хумор. – Юла реши да не се обръща. – Затова те търся, а не защото ми изглеждаш вечна, каквито трябва да бъдат жените. – Гласът ѝ се струваше познат. – Това, което съм залепил на гърба ти е върха на харпуна. Тръгваш, не се обръщаш и не протестираш, защото готук ми е дошло от хора без чувство за хумор, които непрекъснато си отиват или пък, в най-добрия случай мислят, че върха на пръста е острието на харпун...

Финалната песен на оня долиташе след нея, вече звучеше като зов, но Юла не се извърна, не го удостои повече с внимание. Вятърът идваше откъм бялата пяна на прибоя, блъскаше косите ѝ. Настани се върху загната сегалка и се загледа в кльощавите му рамене, зад които се простираше морският пейзаж. Гърбът му изглеждаше тесен, ръцете тънки, мускулчетата им подскачаха от тръскането на кормилото.

– Колко имааш?

- Двеста и петгесет.
- Ще останем още трийсет дни.
- Невъзможно.

– Спя дълбоко, понеже се уморявам от риболова. Тогава ми изчезват разни неща... Аз имам триста... Но знаех, че ще те намеря при свещеника. Нищо не ми струваше да те оставя на него, но като го погледнах, разбрах, че не е пропит от лунна светлина... Отивам за багажа ти... Да не помислиш, че те обичам? – само търся човек да ми пече рибите.

Юла се вкопчи инстинктивно в него и почувства необходимост да погали врата му, но се отказа, – мъжете разбират криво тези импулси. Тя взе мълчаливо куфара, отново се качи на задната седалка, придържаше багажа си с мъка и чакаше оня да забъбре повторно, но не стана нищо подобно, той мълчеше през целия асфалтов път. Най-после свиха край слънчогледовите насаждения и се отправиха към рая.

Палатката беше оклюмана, наоколо разхвърляно – хаос. Шефан отнесе куфара до огнището, избута мотора до храстите, измъкна от сянката един тиган, отхлуни го, блеснаха коремите на
две риби.

- Като нищо мога да ти кажа, че те обичам, но ще изменя на стила си.
- Само две ли? – проговори най-после Юла.
- Две, ама огромни.
- Верен на стила си.

1974.

**„Свети равноапостолни
Константин и Елена“.
Стеатитова
икона в сребърен
обков, открита в
с. Черномасница,
Видинско (XIII в.)**

Джина Василева
Из „СКАЗАНИЕ ЗА БАЩА“ –
КОЙ Е БОРИС АПРИЛОВ

За мен си остава един непознат. Търся го днес сред книгите му и съм поразена от онова, което е носил в себе си!

Жал ми е за всички онези, които не са прочели, нито някога вече ще разгърнат прекрасните творения, които минават през ръцете ми, докато пренареждам архива му! Виждам ги бедни, сиви, загрижени за гребните, или дори едрите неща – и в неведение какво съществува в Света редом с тях. А вече няма кой да им го покаже...

Аз, всъщност, исках да разкажа смешните епизоди, които помня. Защото „на сцената“ на живота Ахото беше извор на непрестанни шеги и хумор, които дори не измисляше, а буквално разцъфтяваха на езика му от самосебе си. Това ставаше толкова спонтанно, че много от историите се разказват като истини за него – както например обяснението му ЗАЩО не е избягал от България: *Защото съм много късоглед! Няма да мога да видя дали вече съм прескочил границата!*

Или във влака, на път за ежемесечното му дежурство като грама-тург в Сливенския театър, *разговаря с човек в работнически дрехи. Казва му, че пътува за театъра в Сливен. Спътникът му се интересува кой е – дали не е известен артист. Ахото спонтанно отговаря, че е Стефан Данаилов. Събеседникът му изразява недоверие – защото е гледал „На всеки километър“ – и той не изглежда така! Без да му мигне окото, двойно по-възрастният Ахо казва, че сега е без грим и затова не могат да го познаят.*

Вместо да се усъмни – почитателят вади 50 /тогавашни/ лева и му ги връчва с думите: – Еее, ЕВАЛА! Винаги съм казвал, че ако срещна Никола Деянов – ще му дам 100 лева!!! Но имам само 50!

Тогавя вече напълно смутеният Ахо дълго убеждава разпаления си спътник, че само се е шегувал, и УВИ!, не е Стефан Данаилов! Човекът остава безкрайно разочарован.

Друга случка: Ахото ме среща на улицата, в компанията на моя колежка – красиво младо момиче. Аз шеговито казвам: Мигленче, запознай се с най-добрия български писател! Ахото подава сериозно ръка и казва: Приятно ми е! Николай Хайтов! :)

Ахото среща приятел, който му демонстрира новата кашка на кучето си – Ето, отпущам – и то се отдалечава колкото желае, а когато искам да се върне – набирам обратно кашката!...

– Ееее! Ти си като Горбачов, бе! – е реакцията на Ахото.

На яхтата АХАСФЕР има голяма група приятели, между тях – две

млади чехкини, които през смях молят да ги закара до Чехия! Ахото отговаря съвсем сериозно: Ааа, за Чехия ние пътуваме само с танкове! :)))

Когато пуска яхтата за първи път на вода – задължават го да сложи и български флаг, макар че никога не позволиха да излезе извън крайбрежната ивица. След кратка обиколка Ахо се връща и страшно развълнуван разказва как яхтата се държи на вода, с каква лекота и красота плува, но най-интересното било, че знаменцето вместо да се развява назад, се вее напред, ПО-вятъра!

Разглеждаме стари селски къщи, защото мечтаехме за такава. Един собственик ни натрапва силно презираната от нас „механа“ в мазето, като я нарича „комитетската стая“, с пушката на Левски, сабията на Ботев и подобни. Аз наивно питам дали НАИСТИНА е комитетска стаята. Ахото се обажда отегчено: – Не бе, Джина, само е строена с комитетски пари!

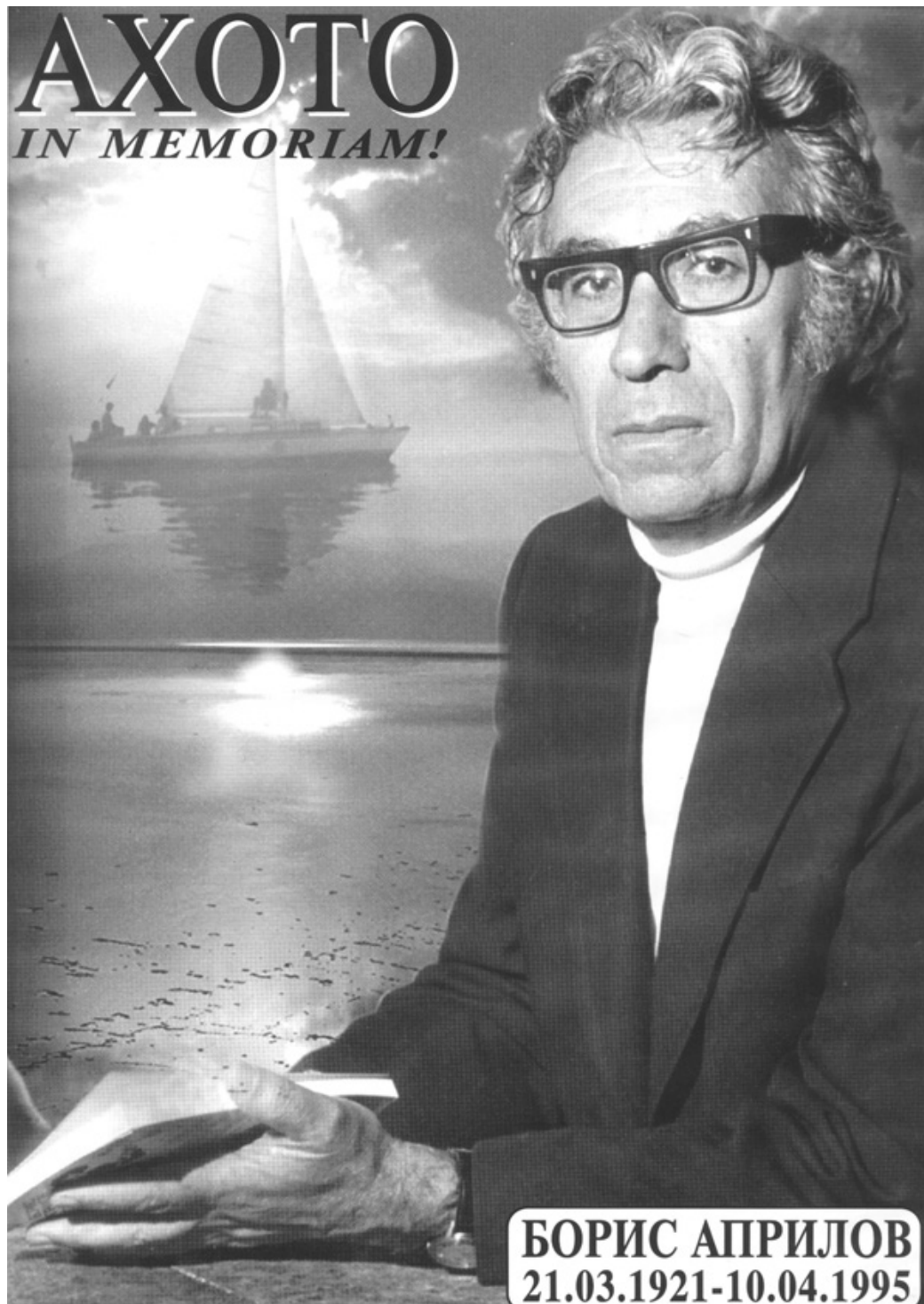
Кръстих първата си дъщеря Априла, беше бебе, когато се случи: Живеем в апартамент до двора на Английското посолство. Веднаж Ахото загледан през прозореца ме пита: Кажу, обичаш ли дъщеря си? Аз отговарям „Да!“; – Ама много ли? „Дааа!“; Е, ако толкова много я обичаш – отиваш и я пускаш от другата страна на оградата! Там ще се погрижат за нея!

Ахото беше маниак на капитански шапки, но нямаше оригинална, а само някакви подобия. И не щеш ли – един ден среща в Бургас Петьо Пандира, познат от детството оригинален чешиш и лумпен – с истинска капитанска шапка, за каквато Ахото цял живот си е мечтал. Със затаена завист го пита да не би да е забогатял. Петьо триумфално казва ДА, защото сега е конферансие на Лили Иванова! Ахото пита зачудено – Че КОЯ е тази Лили Иванова? Петьо отговаря: Как бе, най-добрата българска певица! Ахото: Така ли? Не съм я чувал. Петьо: КАК да не си я чувал! Всички я знаят! Ахото: Ааа, така ли? А аз да не я знам... – и си тръгва. Петьо от яд сваля шапката от главата си и я удря с все сила в земята.

15.12.2011, София

АХОТО

IN MEMORIAM!

БОРИС АПРИЛОВ
21.03.1921-10.04.1995

Борис Априлов – творческа биография

Борис Априлов – Атанас Джавков е роден на 21 март 1921 г. в град Малко Търново, България, където семействата на родителите му са намерили убежище след прогонването на българите от Източна Тракия, Турция. Семейството на баща му е живяло заможнo в Лозенград, а майка му Нанка Джебкова е неграмотно сираче от селско семейство. Скоро след раждането му семейството се премества в Бургас, където се ражда брат му Георги Василев Джавков. Учи в Бургас и още в гимназията публикува разкази, фейлетони и стихотворения в местните вестници. В 1945 година се жени за Шела (Рашел) Аврам Коен (6 декември 1918 – 9 февруари 1996). Живеят заедно докрая на живота си, имат две дъщери – Джина Василева – художничка (15 ноември 1945) и Лора Василева – писателка (30 май 1950 – 9 февруари 1991). През 1947 година е поканен от Радој Ралин да работи във вестник „Стършел“ и семейството се мести в София.

Ахасфер, съкратено „Ахо“, „Ахото“ – прякор за цял живот, избран още в юношеството под влияние на приключенския роман „Скитникът евреин“ на Йожен Сю. В тази книга героят е предаден романтично, но на практика е един от най-омразните образи в християнската митология – зрител на Носенето на кръста, отказал да даде чаша вода на измъчения Исус Христос и наказан за този му грях да живее вечно, но да се скита без да може да се спре никъде по света, мразен, гонен и презиран докрая на Времето, символ на еврейския народ.

Ахасфер Карабин – вестник „Стършел“, както и *Попивко Папкин*, *Лев Рубашкин* и други.

Борис Априлов е псевдоним, измислен от главния редактор на „Стършел“ Димитър Чавдаров, за да замени неблагозвучната фамилия Джавков още в 1949 г. По-късно младият автор участвал в създаването на скандалните сатирични спектакли „Дяволското огледало“ съвместно с Радој Ралин, „Кралят е гол!“, (или „Новите грехи на краля“) съвместно с Венцеслав Рунтов, където Вълко Червенков обидено разпознава себе си; също двата Стършелови сатирични спектакъла, донесли немалко беди в живота на младите автори.

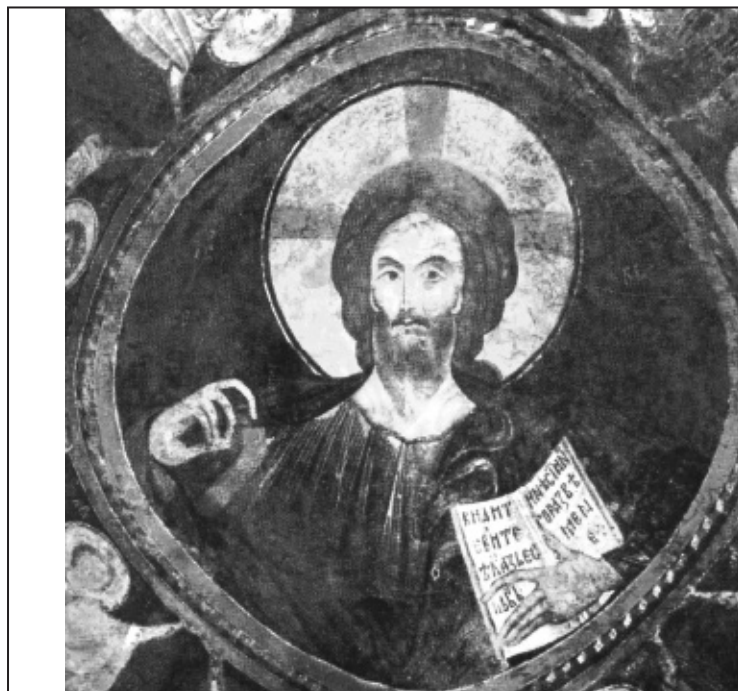
Освен детска литература, Борис Априлов пише и редица разкази за възрастни, най-често за Южното Черноморие и живота на рибарите. Те са публикувани в периодичния печат и в сборници, повести и разкази: „Тревоги“. Хумористични разкази и фейлетони. 1953; „Върхът на нахалството“. Хумористични разкази, библиотека „Стършел“. 1957; „Нокаут“. Хумористични разкази, библиотека „Стършел“. 1959; „Морето е на всички“. Разкази за възрастни. 1963; „Пиратска романтика“. Хумористични разкази, библиотека „Стършел“. 1964; „Докосване“. Разкази. 1965; „Кифлата на началника“. Хумористични разкази, библиотека „Стършел“. 1968; „Есенни

дюни“. Разкази. 1969; „Избрани разкази и повести“. 1971; „История с лебед“. Хумористични разкази, библиотека „Стършел“. 1979; „Отбраната на Спарма“. Разкази и новели. 1982; „Четири повести“. 1984; „Часът на източния бриз“. Разкази и новели. 1986; „Деликатно настроение“. Разкази и новели. 1986; „Далечно плаване“. Повести. 1988; „Хавайските острови“. Роман издаден посмъртно в 1997; „Траверстаун“. Недовършен роман „Изкачването“.

Най-известните и обичани произведения на Борис Априлов са цикъл от романи и повести за приключенията на лисичето Лиско, някои от които са включени в програмите на училищата. Жанрът на творбите е труден за определяне и се променя през годините. В тях се съдържа и хумор, и сатира, и гротеска, и лирика – и всичко онова, за което е било забранено да се пише в книгите за възрастни.

Увлечен силно в граматургията, Априлов пише много театрални и куклени пиеси, както за деца, така и за възрастни. Много от тях са играни в чужбина. С особена популярност е пиесата за куклен театър „Чими“, играна в много театри по света в продължение на десетки години. По нея е направен и филм в ГДР.

По негови сценарии са заснети филмите: Петимата от „Моби Дик“ (1970), „Зграчаване“ (1976), „Бягство в Ропотамо“ (1973).

**„Христос
Вседържител“.
Стенопис от
Боянската
църква (1259)
Под закрилата
на ЮНЕСКО**

Маргарита Мартинова
ЛЯТО С ЕДНО КРИЛО

Стихотворение

Умореното лято се зави със чаршаф през главата,
олюля се на прага и се вкопчи в примрелите къщи.
Мина млада жена, милозливо му пусна петаче.
Мина стара жена и набързо от страх се прекръсти.
То не проси храна. Нито търси „трева“ за душата.
Отмиля му деня, зноен цирей със мъка набрана.
Още има ръка, с часове да държи знамената.
Още има крака да търчи всеки ден до мездана.
Преваля младостта, не видяла светлик във трънака.
Изтърва си камшика от гърба на коне оседлани.
Заблудена мечта разтроши колела в камънака.
Полетяха коне към небето с копита раздрани.

Всичко стана на две: гордостта, милостинята, края.
Кой да ги събере, на кого да ги върне, не знае.
Болен легна светът. Шена пръст, черно вино. Така е...
Без обратен билет на гишето с табелка „За Рая“.

Половината лято се е свлякло без дъх пред вратата.
Тишината е страшна. Сякаш идва направо отгоре.
Другата половина се изтръгва, полита нататък
със едничко крило. И до смърт, за живота, се бори.

Светла Дамяновска
Откъс от цикъла
**„ОТ ЛЯТНОТО СЛЪНЦЕСТОЕНЕ
ДО ЕНЪОВДЕН“**

Слънцето се колебае
да тръгва или да не тръгва.
Слънцестоене.

Цялата природа е застинала
пред червения светофар
на слънцето.

Камбанките на звъниката
онемели
в жежката неподвижност на пладнето.

Сянката на облака е като мокро петно
върху пъстрата басма на поляната.
Предчувствие за порой.

Талази гъждовна вода измиха тревите.
Гребенът на вятъра ги разреса.
Слънцето ги изсуши и накъдри за празника.

Половин ден гъжд, половин ден зной...
Бузите на простудената ябълка
са червени и потни.

Мечта за влажен вечерен вятър,
идещ от лилавите планини...
Прохладата пътува насам.

Патрулиращи светулки,
житна нива с настръхнали осили –
страх от житомамници.

Бал на цветята до зори...
Дирята на охлюва –
спомен за валс.

Криволичеща сребриста диря.
Пиян от цветни аромати охлюв
се прибира под храста.

Обилна утринна роса.
Пеперугата потропва с мокри крачета
кацнала на едно Еньовче.

Костенурките се мият с билкова роса –
еликсир за красота и дълголетие.
И за любов.

Слънцето се къпе в реката.
Люспите на рибите –
позлатени.

Бял дългокрак силует
гази в плиткото на реката...
Чапла или самогива?

Обсипана с капчици дантела
закачена на шипката.
Паяжина или самогивска кърпа?

Черни лястовици се суеят
под стряхата на манастира.
Човешките им сестри припряно шетат из двора.

Иде Денят на св. Йоан –
в измитите стъкла на църквата
се оглежда рошавата глава на слънцето.

В градината на манастира
плевел –
вълшебното цвете омайниче.

Любовна нежност между две пепелянки.
На Еньовден
зъбите пускат мед, не отрова.

**Билки любовни и билки разделни,
целебни и отровни растения,
растат стрък до стрък. Внимавай!**

**Бяло перце, черно перце, червени капчици кръв...
Манастирският котарак се облизва.
Слънцето свети за всички, но не еднакво дълго.**

**Бели облаци от егнодневки над реката.
Те са ангелите на Еньовден –
цвват по изгрев и си отиват със залеза.**

**Залязва огромното слънце на Еньовден.
Уморено е –
днес е играло танц със саби...**

**Вехне големият венец от билки.
Сънищата ни се пробират през него,
за да си откраднат вълшебство.**

**При извора плаче самогива.
Днес никой не дойде да ѝ открадне ризата.
Съчувстваща Луна.**

**Керамичен
отломък
от Жаревец
с името на
Евтимий
Търновски,
XIV в.**

Снежана Горанова
СТИХОТВОРЕНИЯ

ОБИЧ

Живот вървя към този кладенец.

Жадна съм,
а едва на педя от него съзрях –
прерязано е въжето
и кофа съхне на перваза.

Много съм жадна.

Скачам – и толкова...

* * *

ВЪЛЧА НОЩ.
Камъкът се пропука –
не издържа в чистилицето
на студа.

Тополата ви до съмнало
за скършения връх.

Реката сбра мощи
под лега.
А аз изкъртих с нокти
залостената врата,
прогорих с устни
премръзналото стъкло,
пометох с коси
от прага снега –
и те чакам
в чистилицето на студа.

Вълчият вой отвън
издава,
че съм жената,
която ще те сгрее...

* * *

ДОВЕРИХ ТИ СЕ
като земя на корен.
И не е ни тъмна орис,
ни върла магия
да опивам,
да храня,
да пазя,
да раждам...
И не питай,
не питай никога –
кой е по-силен
от двамата –
коренът ли,
който къса земята,
или земята,
че носи болката.

ВИДЕНИЕ

На Йордан Рагичков

По заоблените хълмове от вятъра,
по изрусялата трева на лятото,
по стъпките, изкъпани в реката,
по гроздовете, натежали с вино,
по жълтите светкавици на дюли,
по бразда, задъхана от раждане,
по брега със очертания на устни,
по върби от есента разпалени,
по гъбът, осиротял от чакане,
по зрелите слънца на слънчогледи,
по нежната спирала на крило,
слезе твоето

Слънце
при мен...

Добринка Симова
СТИХОТВОРЕНИЯ

МАГНИТНА ВРЪЗКА

В миг кристалната ваза се счупи...
Трудно я лепих и се чупеше отново.
Маминият пуловер дълго ме топлеше,
но преждата постепенно изтъня
и вятърът почна лудо да флиртува
с вече премръзналото ми тяло.
С преждата баба най-после успя
да стопли палавите детски крачета
и патентова своите търлъчки.
Роднинските ми връзки през 21 век
изтъняват по-бързо и се късат по-лесно
от тези на старите ми гуменки.
Страстната връзка на племенницата ми
с оня бизнесмен май е пеперуда-еднодневка.
Най-после проумях, че има хора и хора,
връзки и връзки, и хора за връзване...
Някои още от раждането се изпепеляват,
а други не се разрушават с векове.
Връзките ни с Ботев и с Левски,
с Вазов и с България са магнитни.
Те са във всяка клетка от нашето тяло.
Чудно е как не изтъняват през годините,
а се превръщат в корабни въжета.
И всеки се държи като удавник за тях,
за да победи и неочакваните бури,
когато го застигне предателство
или неистини – горчилки за дните му.
Там, където с любов сме се пръкнали,
остава късче от нашата светла душа.
Врекли сме се във вечна любов
към родния дом и природата.

Накрая на света да отидем,
нак ще се връщаме в сънища,
нак ще оставяме свежи цветя
на рогнинските ни гробове.
Никой не може да скъса връзката
с децата и с нашите внуци...
Тя е по-здрава от пъпната връв,
която сякаш нарочно не отрязahme.
Затова цял живот за тях ни боли,
сякаш отново и отново ги раждаме.
Връзката ни и с тебе, любими, е магнитна.
Колкото повече минават годините,
толкова тя става по-силна и ни оплита
в своето кълбо от нерви, нежност и обич,
че паякът повече не може да ни хване
в невидимите си и кошмарни мрежи...
Затова ни се усмихва семейната стомна,
станала още по-мъдра и още по-здрава.
От нея ще пият и отлежало вино, и мляко,
за да кърмят децата ни децата и внуците.
Трябва да скътаме от магнетичния еликсир
за неизвестните, за дълбоките старини,
за да си останем с тебе двете половинки,
сплетени здраво в любовен магнит.

АЛИБИ

Аз съм твоего алиби
срещу мрака в твоята душа.
Аз съм твоего алиби
срещу мъжката ти суета.
Аз съм твоего алиби
срещу прозата, която те убива.
Аз съм твоего алиби
срещу младостта, която си отива.
Аз съм твоего алиби
за да оцелееш лесно догодина.
Аз съм твоего алиби,
срещу старостта, която те застигна.
Аз съм твоего алиби,
да си жив в инфарктен делник.
Аз съм твоего алиби,
за да полетиш във понеделник.

Аз съм твоего алиби,
за убийството във она таен вход.
Аз съм твоего алиби срещу всичко.
Ти ще бъдеш ли за мене Рай и Бог?!

РЪКАТА НА ВРЕМЕТО

Ти ми махаше със лале на перона,
беше усмихнат и тъжен за сбогом.
Мълчах срещу тебе като икона –
любовта се превръщаше в спомен.

Моят влак скри твойта усмивка ...
Само шепотът още ухото изгаря.
Бяхме близо – слети в целувка –
съдбовно ни чака разделна гара.

Релсите се втурнаха помежду ни.
Влакови свирки заглушиха сърцето –
сякаш скъсаха всички нежни струни.
Ето ни в разни посоки на битието.

Тебе те няма! Няма те! Никъде...
Търсих с очите. Търся те. Викам те.
Ехото – верният в срещи приятел,
упорито мълчеше като предател.

В него горещо тогава ми се кълнеше.
Всичко ли беше истинско? – беше.
Имаше слънце, целувки, пълна луна...
Настана бурна раздяла. Сега съм сама.

Няма те никъде. Търся те. Викам те...
Ехото предателски днес се надсмива.
Нашият миг няма го никъде, никъде.
Времето със жестока ръка го изтрива!

Пенчо Черняев
**НЕ ИЗМИСЛЕНА, А АВТЕНТИЧНА
ЛИТЕРАТУРА**

(За „Символичната война“ на Арсо Арсов)

Нарочно поставям това заглавие, за да подчертая пристрастността си към живата, естествена, ненагласена, правдива литература. Пример ми е „Житие и страдания“ на „грешния“ Софроний Врачански.

А конкретният повод е наскоро излязлата книга на Арсо Арсов „Символичната война“ („Авангард Прима“, София, 2020).

Заглавието не дава точна характеристика за същността и съдържанието на авторския труд. То е твърде обобщено. По-реална представа предлага разширеният, пълен надслов: „Символичната война, обявена от царство България, едно момче от София и хората от село Сливница – 1941 – 1944“. Това е тъкмо разказ за конкретния живот, за мястото на действието – София и Софийско, за събитията и хората от посочения период, за ужасите и преживяванията им по време на войната (Втората световна), за човешката доброта и солидарност.

Авторът (момчето – тогава 16-годишно) е не само пряк свидетел, а и участник неволен, (според възрастта си) в случките и събитията. Затова разказът му звучи от истинно, по-истинно. Картините на бомбардировките над София той представя (не рисува!) визуално, а и аудио-визуално и динамично – с воя на летящите крепости, с трясъка на бомбите, с пламъците на развихрилите се пожари, превърнали небето над столицата в огнено езеро. На фона на панорамната военна картина писателят изнася поразяващи факти и детайли на човешки страдания и смърт. По-нататък следва простичката история на едно обикновено софийско семейство, принудено – заедно с десетки хиляди груги, да преживее страхиите на небивалата трагедия.

И то защо?

Защото тогавашното българско правителство, изпаднало в еуфоричен плен на първите „светкавични“ победи на хитлеристките агресори решава да обяви „символична“ война на Англия и САЩ.

А символична война няма. Тя е реална с всичките ѝ грами, изпитания и жестокости, но стоварили се предимно върху главите на обикновените хора.

Гледките на бомбардирана и разрушена София, представени от автора, са потресни, детайлите – ужасяващи. 300 „летящи крепости“, придружени от 100 изстребител, тъкат в зимните нощи смъртоносните си килими над града. За ония в самолетите е почти безразлично къде ще

хвърлят бомбите си. Военен „обект“ е и Народният театър! Навсякъде трупове – обезобразени до неузнаваемост, разсечени, разполовени, разхвърляни глави, ръце, крака... И сред тях уплашени, болни, немощни старци и деца, дирят някакво спасение.

На фона на панорамната военна картина писателят изнася поразяващи факти и детайли за човешки страдания и смърт.

Удивителна е свежата памет на автора за тия кошмарни дни и нощи в София. Добре е, че ни ги припомня. Те трябва да се знаят.

Защото на злобещата смърт, изпратена ни от въздуха, ние издигнахме „символичен“ паметник в Градската градина!

Контрапункт на жестокостта и безумието са човешката доброта и солидарност, показани впечатляващо във втората част на книгата. Фактически втората част върви едновременно и успоредно с първата. Четиричленното семейство (баща, майка и две деца – момче и момиче) няма къде да отиде, нямат близки в провинцията. Приютяват ги непознатият дядо Кръстан, баба Гюра и леля Драга в Сливница, където успяват да се доберат с „конския“ вагон на железницата.

Оттук нататък започва едно невероятно съжителство-приятелство: дели се всичко – храна, постилки, завивки, оскъдните левчета, страданията, мъките, надеждите и малките, гребни радости. Душа – душата отваря.

Къщицата е малка, с две стаички. Отстъпват им стаята на младоженците, на снахата Драга и сина Стоянчо, който е мобилизиран във войската. „Градското“ момче се учи на селския живот, помага на дядо Кръстан, расте, възмъжава. В духа на традицията описва тогавашното битие, представя и образи на управници, като злобещия полковник Монеф.

Чест прави на автора не само, че е съхранил благодарността и признателността, но със словото си е въздигнал неизвестните имена до едни от най-симпатичните в съвременната ни книжнина очарователни образи на съчувствието, състраданието и добротата.

В повествованието си той убедително възстановява изконни български добродетели като висока човечност, безкористност, взаимопомощ, солидарност в трудностите и изпитанията, които са помагали на нацията ни да оцелее в тежки времена. Те са показани не морализаторски – назидателно, а в примери, в непосредни изяви във всекидневното битие.

Това е една от най-ценните черти на книгата. Тя заслужава да се прочете още заради нейната правдивост, хуманност и честност.

IN MEMORIAM

Георги Георгиев ПОЛЕТ НАД СМЪРТТА

С прискърбие научих вестта за кончината на проф. г-р Симеон Хаджикосев (07.03.1941 – 29.12. 2020). Бях в родния си край, чаках автобуса на спирката в центъра на селото, откъдето трябваше да се придвижа към областния град и оттам до София, когато една моя близка, Мария Антонова, в съобщение по телефона лаконично ме известяваше, че предишния ден той си е отишъл от този свят. Новината научила от дъщеря си, Блага Димитрова, която живее в Чехия, където е докторантка по „Старобългаристика“, тя пък я разбрала от своя колежка. Питаше ме дали и аз знам? Разбира се, по новините не бяха съобщили нищо и аз, естествено, не знаех. Улисан в други грижи, не бях видял и трите кратки съобщения в интернет на две големи медии и съболезнователното писмо на Президента на Р. България до близките на професора. Съюзът на българските писатели също бе изказал вече своите съболезнования. Върнах ѝ отговор на съобщението, в което ѝ благодарих, че ме известява (също от нея, пак така ненадейно, наскоро бях разбрал и за кончината на акад. Иван Радев, с когото ме свързваше няколкомесечна кратка кореспонденция). За съжаление, не се ползвам от предимствата на „Фейсбук“, където информацията се предава светкавично бързо, затова Мария и този път беше научила преди мен.

Сутринта бе студена и мъглива, слънцето правеше неумели опити през ситно ръмязщите облаци да се покаже на хоризонта. След като на крак прочетох новината, несъзнателно погледнах към току-що проясняващото се небе – оттам, ниско над близките къщи, с полет, красиво и аристократично, се приземяваха три чисто бели гълъба – сякаш напук на смъртта, те настойчиво напомняха, че животът е по-силен от нея, че все пак, макар и трудно, той отново продължава в обичайния си ритъм... Нищо, че за много хора вече никога нямаше да бъде същият... Не след дълго отгоре слънчевата топлина се разля обилно – истински небесен подарък в зимния ден. Страниците на паметта като книга се заразтваряха една по една в съзнанието ми. Върнаха ме във времето, когато все още бях студент (през далечните 1990 – 1995 г. следвах специалността „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“, където проф. г-р Симеон Хаджикосев ми преподаваше по „История на античната литература“ и по „История на западноевропейската литература“), после редовно го посещавах

в приемните му часове в четвъртък, а преди известно време го потърсих и в дома му за консултация по проблем, който ме интересуваше от дълги години. Въпреки че работеше, той ме прие. В началото не ме позна, после се сети кой съм. И много се зарадва. Говорихме по интересувания ме проблем, препоръча ми библиография върху него, после пожела да му разкажа и за себе си. Забелязах как от гумите ми лицето му придобиваше различни отсенки. Накрая ми подари с автограф първия том от своята многотомна поредица „Западноевропейска литература“. На изпроводяк, на два-три пъти повтаряше: „Каква прекрасна среща, каква прекрасна среща!“). (Казано в скоби, разбира се, случи се така, че професионалният ми път все още продължава по специалността, която бях следвал – не знам и досега дали това е за добро, или за зло... Само знам, че никога не е прокопсал от него. Какво да се прави: и от такива като мене, изглежда, все още обществото ни има нужда). През немалкото години продължавах да следя това, което той издаваше. Разбира се, не всичко, но повечето неговии книги ги притежавам, груги, които ме интересуваха, намирах в обществените библиотеки. Имаше и такива периоди, когато чаках нетърпеливо отпечатването на негова нова книга (някои от тях заради ограничения тираж трудно се и намираха!) – чрез книгите ми се откриваха нови светове, вселени от идеи и теми, поднесени безкрайно талантиливо и интересно – факт, който и най-яроствните критици на професора без всякакво колебание и отрицание, с редки изключения, почти категорично още приживе признаваха... Давах си сметка и за още едно груго, немаловажно обстоятелство: у нас, сякаш като неписано правило, по условие се знае, че таланта задължително е „съпровождан“ по своя и без това стръмен и трънлив път от огромна свита от гжуджета. Напранващи се и нагли в действията си, те не подбират нито методите, нито пък средствата и се опитват непрекъснато да zlepоставят даровития от Бога човек. Като по този недостоен начин искат да се изравнят до неговия висок професионален и човешки ръст. И така да засияят с отразената си от него светлина, за да бъдат най-после забелязани... Нейсе. Широко скроен като личност, проф. г-р Симеон Хаджикосев по библейски мъдро ги уважаваше – не по-малко от своите приятели. Беше надживял отдавна гребните житейски страсти и суети и стоеше високо, много високо над тях... И гледаше оттам на злощастие то на неуспелите гжуджета повече от снизходително. Той ги респектиреше единствено и само с ума си и с делата си, защото беше изтъкнат учен ерудит и полиглот, с 50-годишна преподавателска дейност в СУ „Св. Климент Охридски“, писател, преводач, литературен критик, историк и изследовател. С една гума – интелектуалец. При това – непогнравен, истински. Той имаше и лице на проникновен общественик анализатор, който не криеше своите тревожни възгледи за пътя, по който гнес върви съвременна България. Тях обаче никому не напранваше, затова и за това негово качество малцина знаеха. Безспорни и публично добре известни са например фактите, че той бе автор на над 40 книги, както и на епохалния труг – 13-томната поредица „Западноевропейска литература“ – нещо, което само по себе си е дело, уникално не само за България, но и за света. Защото преди него, все

още никої друг не го беше направил. Не е тайна за никого, че му спореше работата (даже много му спореше!) и въпреки че години наред не беше съвсем здрав, той продължаваше ежедневно неуморно да пише. Намираще своята „светая светих“ в Литературата, на която отгаде по-голямата част от живота си. Когато можеше, прекарваше времето си във вилата си близо до София, сред красивата възновяваща природа, която го зареждаше с нови сили. Като човек, той бе изключително щедър и винаги готов да помогне на всеки, който търсеше от него професионален съвет. И не само професионален... В немалкото ни срещи и разговори неведнъж той ми бе подарявал и свои книги с автографи, които ми остават днес като скъпи, незаменими спомени. А когато някой кажеше искрено, заслужено някоя и друга добра дума за него, той изпитваше нескривано стеснение и деликатно отклоняваше разговора от себе си в друга посока, като обикновено смяташе, че човекът пресилва. Беше наистина скромнен. Такива учеше и другите да бъдат...

А по отношение на все по-неизбежната ни дигитална реалност, той сякаш съзнателно я беше загърбил. В кабинета в своя дом вместо звука на компютър или на лаптоп, неспирно тракаше една стара пишеща машина. За него информацията не беше на един клик разстояние, беше в книгите на огромната библиотека, която притежаваше. Не ползваше и личен имейл, защото предпочиташе непосредственото човешко общуване лице в лице или в краен случай – по телефона. Това в никакъв случай не означаваше, че не ценеше съвременните средства, като още една възможност за комуникация. Нищо, че не ги използваше... Такъв ще остане той в съзнанието ми, докато съм на този свят – Голям!

Няма да крия – преживявам трудно и тежко загубата му – жалко, че не успях да го видя поне още веднъж в последните месеци... Бог да го прости! Нека да е светъл небесният му път във вечността!

IN MEMORIAM

Христо Черняев
СТИХОТВОРЕНИЯ

ИЗГНАНИК

Днес всичко е съвсем далеч от мене.
 Животът е една зацапана илюзия
 и тя, като смъртта, не струва нищо.
 И всичко е съвсем далеч от мене:
 и роден кът, и близки, и любими.
 Единствено пред погледа се мярка
 обълчената мутра на съдбата.
 И да заплачеш, няма кой с дланта си
 сълзата ти горчива да изтрие.
 Да се усмихнеш – няма как да стоплиш
 пространствата на българската зима.
 Да викнеш – няма кой да ти отвърне,
 че гордото старопланинско ехо
 отдавна в пещерите е заспало.
 Да прокълнеш... Аз няма да го сторя,
 Българийо.
 Разпънат съм на кръста,
 но ти, подобно мащеха, не трепваш:
 аз не усещам твоята десница,
 не чувам устните ти побледнели,
 не виждам образа си в твоя поглед...
 макар да съм изгнаник в тебе, Майко,
 в сърцето ми до дъно е забито
 продупченото ти от битки знаме
 и то нашепва на кръвта ми, Майко,
 какво да люби и какво да мрази.
 Омълен, клет, виновен ли съм, дете
 не мога друг и другаде да бъда.
 Това ми стига, за да имам име.
 Дъха си с твоите ветрове да сливам,
 небето ти в очите си да нося.

ВРЪХ

Израства връх неосезаем,
неовладяна кръв кипи.
А все за равнина мечтаем,
за равен двор и за липи.

Вървяното е извървяно,
но корените ни са там,
като врабците ставай рано,
яж грозде с мирис на тамян.

Люлей се на гергьовски люлки,
петровки ябълки бери
и пускай в джоба си светулки
вместо предмети и пари.

Вземи в ръка една голяма
писклива свирка от върба
и по пътеката от слама
закукай песен и съдба.

И тъй постигай висината
на своя връх неочертан
с растенето на семената
и с нрава на равнински дрян.

Василка Петрова-Хаджинана
СТИХОТВОРЕНИЯ

ВИДЕНИЕ

Завързах в сумрака
 в двора под ореха
 конете на мислите.
 Сниши се небето.
 Западаха от него
 рояци черни птици.
 Страхът – питон домашен –
 се мушна под леглото ми.
 Нагорещи се до червено
 прагът на дома.
 Мета от пода като стъкло
 нагошлите
 сини и кафяви очи.
 Нарязах с остра ножица
 гласовете на очакванията.
 Зарових под пода
 Изгрева
 и Залеза.
 Дочух обаче:
 Някой в тъмното плаче.
 Върху стъклото на прозореца
 като туптящо сърце
 се блъскаше
 едно ранено врабче.

КЪЩА

Ще си издигна къща
 върху боров сал
 ще посадя между гредите
 зеленчуци, цветя.
 Кипарис ще отгледам,
 череша, тополи,
 малини и вишни.

**А после със сала
уморена,
ще се спусна
по реката укротена
спяща
към миналото.**

9.10.2020

БЕЗСМЪРТИЕ

На Филип, Марк, Василия, Христос

**И когато аз
след много приливи и отливи,
след стотици фази на луната,
след хиляди потрепвания
на земното око.
Стопя се
като снежинка
под нажежен космичен лъч,
и в земята попия.
Оставаш ти
и младото ти тяло.
От него моите клетки
все още и задълго
с вселената туптяща
ще си разговарят.**

07.07.2020

НОЩНО МОРЕ

**Нощта бе топла.
Ласкаво морето.
Сама аз плувах
в тъмнината.
Смили се месецът
и подари ми лунната пътека.
Звездите –
мокрите близнаци
във водата.**

Нощта изпълни се
със нечие дихание
и стана топъл купол
самотата.

Нощно упование
във мрежа тъмни клони
оплете се луната –
сърце от восък златен
в священото дърво.

А долу –
във кълбо
от вкаменени корени
земята ме люлее
с разплакано око.

PERPETUUM MOBILE

Когато се отмият
на песъчинки
костите на моя череп
и заманцуват в ритъма
на сезоните пулсиращи,
ще се изпълни повелята
на безгрижната природа
за всевластното преминаване
на целостта
във елементи и частици.
И ще пристъпя
аз тогава
в безмълвната симфония
обедняваща
живота със смъртта,
отминалия ден
със днес и утре.
Ще потека из жилите потайни
на земята,
освободена,
очистена
от страх и болка,
тъй млада, волна,
с дъх новороден

тъй както са лъчите
избликващи от изгрева
на идващия ден.

29.6.20

ЕДНА ДУМА

Понякога,
в разплакан ден
дума една, единствена,
доплувала нечакана
до мен,
изгрява тихо
и ме топли
във онзи мрак
студен.

Белите ангели
в тези черни дни,
когато всеки се вкопчва
с нокти и зъби
в малкото си,
но единствено съществуване,
из белите болнични зали
летят
белите ангели на живота.
Със скромните защитни маски
и сините престилки,
а някога дори и без тях,
надскочили
нашето уплашено вкопчване.
Разнасят утеха,
нощи и дни –
на заминаващите
и на оставащите.

ДЕВАЛВАЦИЯ

Пред световната сцена
със хиляди жертви,
на фона на младежки гробове
и детски погребения,

накъдето и да погледнеш
из медийния двор,
виждам
как моят живот
се смалява и смалява,
губи очертания,
превръща се в прашинка.
Прашинка безтегловна
на ръба
на черната гунка
на времето.

ДОКАТО

Докато закусвам
хиляди хора се заразяват.
Докато си пия кафето
хиляди хора умират.
Докато говоря по телефона
стотици хиляди чакат пред болници.

Докато гледам през прозореца
хиляди хора лежат по корем.
за да дишат.
Докато дишам
хиляди хора се затрудняват.
Докато пия лекарствата си
хиляди хора
оставят последния си дъх.

ВЪЗДУХ

Отчето гледаше
иззад кислородния апарат.
Дишаше трудно,
но дишаше.
На сантиметри до него
червенобузо момче
във треска
вървеше сред черни ливади.
Със макове, синчец и маргарити...

Изморен беше, много.
Дали от тичането
си губеше дъха?
Не виждаше загъханото отче
и белогрехата жена
наведена над него...

И тя беше уморена.
Но не се загъхваше.
Сменяше системи,
наглеждаше монитори.
Раздаваше тишина.

Леко докосване по лакътя ...
Кой?
Отчето беше...
Със сетни сили
дърпаше апарата,
трудно му беше.
Със пръста сочеше
червенобузото момче.
А тя
разбрала,
разплакана,
постави апарата
над червените бузи.
После
донесе
най-упойващото приспивателно
на загъханото отче.

ПАЯЖИНА

Микроскопични твари
предат тънки нишки.
Милиони разделителни линии
между живота и смъртта.
Зловеща прежда
е обвила
Сърцето на света.

19.4.2020

Румен Шомов на 70 години

За прозата на Румен Шомов

Самото участие на писателя Румен Шомов в нашия литературен живот ни убеждава, че човекът с дарба не бива да си поставя жанрови ограничения. Драматург, поет, белетрист, автор на проникновени отзиви за творби от други автори, Румен Шомов е една от онези редки литературни фигури, които, въпреки известната ни склонност за недооценка, имат многостранен принос в нашия литературен живот.

Романът му „Китайската стена“, според мен, е между най-добрите творби в този жанр, които могат да се прочетат напоследък. В тази негова белетристична книга се събират по един неповторим начин най-ценните му писателски черти: артистично осмисляне на спомена, вникване в днешните ни житейски болки и тревоги, откровен поглед към абсурдните завои на човешките съдби, включително и на неговата собствена. Това ни впечатлява, даже удивлява още в първата част на книгата, където детските и юношеските спомени (една неповторима смесица от болезнена чувствителност и артистична ирония!) са му помогнали майсторски да нахвърли основните черти на своите романови герои. И по-нататък виждаме тези човешки съдби в развитие – у нас и зад граница, в творческата област и в бизнеса, в задкулисните игри в националната телевизия и литературния ни живот, в романтичните влюбвания и в сивия домашен бит. Лично аз възприемам този роман като един непрестанен спор, една неспираща фехтовка между извисената представа за човека (с истинската му любов, приятелство, съпричастие и т.н.) и грубия прагматизъм, владеещ не само някои персони, но и цялото ни егоистично време. Време, в което успеха да разцъфтят куп неподозирани черти в националния ни характер: полуинтелигентното интересчийство, гребното, но безпоощаено котерийство и приспособленчество – било в творчески, обществени или други среди. Романът съзира метастазите на егоизма дори в човешките чувства...

Изобцо – тази книга трудно може да се разкаже. Тя трябва да се прочете.

И след този прочит може би читателят ще стане твърде по-съпричастен към другите, по-мъдър – изобцо повече човек.

Георги Константинов

Румен Шомов **НАЙ-НЕЖНОТО ЧУВСТВО**

Разказ

От няколко месеца се събуждаше сутрин с едно желание – сама да си свари кафето, да седне наистина сама в цялата къща в запазеня още от баща ѝ кожен фотьойл, зад спуснатите завеси на прозорците и да се наслаждава на оглушаващата тишина, без да знае какво става навън – колко е часът, какъв ден е, дали работи, кой ден от седмицата е, вали или слънцето рони с огнените си лъчи напуканата мазилка на отсрещните сгради. Искеше да забрави всичко – успехите на съпруга си и своите задължения. Да пие кафе и да не мисли, та ако ще светът да се изтърколи към някоя черна вселенска дупка и да се разбие в нищото като изгоряла електрическа крушка.

Започна да брои на ум секундите, за да удължи няколкото откраднати минути на самота в леглото. В главата ѝ се загнезди да се обади по телефона в работата си – отсъствието ѝ нямаше да направи впечатление никому, както не правеше и присъствието ѝ. В редакцията нещата вървяха без нея – отдавна, впрочем, се беше примирила с това. Поръчваше статии предимно на колеги, които може би от съжаление проявяваха стриктност. Трябваше да си даде сметка, че там където се беше чувствала безпомощна, хората се бяха отнасяли към нея с неочаквано благоразположение.

От банята долитаха шумни звуци на радост – издаваше ги съпругът ѝ. Пак се беше напъхал първи, без да се съобразява, че не той, а тя има ангажменти, свързани с определен час, че не той, а тя трябва да стигне на работа точно в девет и то не мърлява и невчесана, а във вид... е, поне поносим. Представи си доволната му физиономия, капките и тънките струйки, които падаха и се извиваха като новородени змиичета по огромното му тяло.

По цели нощи като ненаситно дете я гържеше в прегръдките си, сякаш откъд тях можеше да изчезне или да се разтопи в мрака. „Колко много любов, Господи! Има ли някой друг толкова много любов закупен!?“ Усмихна се горчиво. „Аз съм малко нежно цвете, запомни това добре!“ – бяха нечи стихове, които често беше повтаряла като студентка в театралната академия – когато животът беше преизпълнен с младост, нежни предчувствия, танци, целувки с безброй кавалери, вермут и уроци по изкуство.

Повдигаше ѝ се от любов...

Толкова хора преживяваха живота си в студенина, с години страдана за капчица взаимност, а тя?

Вратата на банята се хлопна, чу го да си подсвирква.

Останеше ли си у дома, щеше да е под контрола на майка си.

Колко хора само бяха над щастие то ѝ!?

Пък и го обег в леглото?! И без друго твърде много от живота ѝ минаваше там. Той гледеше на нея като на любовница... Ето една мисъл, която я накара да почувства гадене!

Заклучи се в банята, пусна крановете и избухна в плач. Като се поуспокои, внимателно разгледа една по една всичките си стари и нови бръчки. Опъваше лицето си ту в усмивка, спирайки поглед върху зрабите си равни зъби, ту в трагична гримаса, разкриваща в огледалото една започнала да застарява, но все още привлекателна жена.

Прег вратата на банята я посрещна сънен четиригодишният им син. Взе го в прегръдките си, целуна го, той се сгуши в нея, но се появи майка ѝ и му каза да остави мама на мира, защото тя бърза за работа. Детето послушно отмина.

Не можеше да си спомни случай сама да се е погрижила за геца си. Израстваша без нея, под ревностната опека и безспирната всеотдайност на майка ѝ. „Не пречете на мама, мама е много заета. Трябва да спечели парички, за да имате мляко и бисквити!“ Истината беше, че никои вкъщи нямаше нужда от нейните... парички. Поне в момента.

Облече се набързо, изпи на няколко глътки кафето си и излезе. Навън младите листа горяха на силната есенна светлина.

Заради този свой съпруг напусна театъра, запокити мечтите и приятелите си. Нима от чувствата ѝ към него не беше останало нищо!? Мразеше ли го, или само изпитваше силно отегчение? „Хармонично живееш човек“ – вече не се нуждаеше дори от алкохол, като по-рано. При официални случаи пиеше без удоволствие, сякаш изпълняваше важна, уморителна поръчка. Тайно беше проследявала как той потиска прекомерната си сексуалност или по-точно как с годините я насочва към един-единствен обект – самата нея. Любовта и желанието му, обратно на всички закони на пресищането, се засилваше. Тя подозираше, че в това се крие някакъв особен вид неврастения – приятелите му се развеждаха, мъкнеха любовниците си, а той – ако някой сбъркаше да се отбие в ателието, му отваряше бутилка, оставяше го да се налива и невъзмутимо продължаваше да рисува или се прибираше вкъщи. „Цял живот се е съобразявал само със себе си!“, помисли си не без ожесточение тя. Открай време изпитваше неприязън, дори ярост към заниманията му. Може би защото ѝ беше отнел нейното.

Беше употребил госта усилия, за да я изтръгне от театъра, да ѝ намери тази тъпа работа в редакцията – „Човекът е работещо животно, съкровище! Не работи ли, освен глупости друго не можеш да очакваш от него...“ След всичко, което направи, не се беше посвенил да ѝ каже и това!

През първите години, когато напусна сцената, имаше чувството, че трябва да се примири с нещъг. Често не издържаше, заключваше приятелките си в редакцията и играеше пред тях. Играеше Жулиета – своята някогашна коронна роля. Поглъщаше отровата, за да отиде в отвъдното при своя възлюбен Ромео.

После започна упорито, стъпка по стъпка да умъртвява тази болка – „Какво е да си артист? Лъжа, която повтаря чужди лъжи! Лъжа и лъжа, и

лъжа...“ Мантрите не помагаха – остана ѝ само една празнина, едно кухо пространство в нея, което я караше да се мятта като попова лъжичка в пресъхнала локва.

В редакцията – в ленивите ръце на чистачката още жужеше прахосмукачка. Без обяснения я изтръгна от ръцете ѝ и през смаяния ѝ поглед почисти мокета милиметър по милиметър. Усърдно, без никакво... отгоре-отгоре. До почти идеална (в границите на възможното) чистота.

Когато остана сама, почувства че ѝ е малко по-леко.

Скоро започнаха да пристигат колегите ѝ, поздравяваха и слизаха до кафенето да си вземат поредната гоза кофеин.

Някога – в театралната академия – минаваше за една от надеждите. Деветдесетгодишният ѝ професор веднъж беше казал пред целия курс, че в нейно лице за втори път през живота си вижда Сара Бернар. Тогава онзи ревнивец (още не бяха женени) измисли, че старецът искал да я чука. Отговори му, че щом смята така, трябва да сложат точка. И сложиха...

Цял месец погскача след нея като жабок след бременна комарица. Накрая я замъкна в ателието си да я рисува и... леле, мале! Сдобриха се.

Даваше си сметка, че ѝ харесва край нея да се разхождат мъже с шпаги – играеше младата Капулетти на сцената на учебния театър – Шекспир, „Ромео и Жулиета“: „Дойдох при теб, любима, на леките криле на любовта!“

Но гойде... разпределението – провинциален театър с мирис на прах и влага, турнета из селата – легени салони, зъзнещи хорица увити в шалове и палта, подсмърчащи под селските каскети, актьорско общезимие, в което всяка въздишка отеква из целия панелен блок, фотографии на голи жени и клоуни, завещани от предшественика ѝ в стаята, безброй ухажори – колеги, местни големци, почитатели на Мелпомена и нейните по-млади служителки... Букети с рози, покани за ресторант, обяснения в любов, някои от които беше награждавала с дълги целувки, след което се беше извинявала с женско неразположение. И накрая, ролите – играеше любимата на въстаника в пиеса на съвременен драматург – реалистична картина на Априлското въстание.

Не ѝ се стоеше в редакцията. Остави бележка, че отива на зъболекар и хукна по стълбището.

По улиците пое без посока, спирайки се пред витрините за козметика. Можеше да отиде на фризьор, да се подстриже съвсем късо – щеше да ѝ отива – или до железопътното бюро. Да купи билет и да замине без да се обади. Все едно какъде – да се махне от всички. И от себе си.

Не можеше да се върне в театъра. Актьорството – поне за нея – не беше каране на велосипед – и с години да не си се качвал, седнеш ли, олюлееш се няколко пъти, а след това завъртиш педалите и всичко си идва по местата...

Хрумна ѝ да отиде до редакцията на някой друг вестник и в рубриката „Разни“ да пусне едно съобщение от сорта: „Спешно търся квартира на свободен наем“, а на какъв телефон?

Когато я разпределиха в провинцията – вече се бяха оженили – той не се възпротиви. Вече достатъчно хитър да се разграничи от истеричните оплаквания на майка ѝ. Постепенно и ловко я беше подготвял. Един

месец след заминаването ѝ, в случайна командировка на гости се беше отбил негов приятел – съпругът ѝ пиел много, говорел все за нея. След още няколко седмици се довлече и той самият – пиан, брадясал, запуснат, нещастен, но... никакъв упрек: „разбирам, това е професията ти!“ Търпеливо изчака най-подходящия момент – лежеше с висока температура, сама под снимките на голи жени и клоуни, разколебана, жестоко простудена след поредното турне из селските читалища. Дойде трезвен, с костюм и вратовръзка – направо абсурд за неговия начин на обличане – с букет кървавочервени рози в целوفан, падна на колене, започна да удря главата си в стената... Разплака я от умиление, откара я с такси в София и изчезна. Докато тя оздравее, той беше успял да уреди всички формалности по напускането ѝ на провинциалния театър. И отново вулкан от ласки, гуми, трогателни жестове...

Купи коняк, бонбони и позвъни на една своя приятелка, която живееше сама. Когато отпи първата глътка в прохладния хол, разумът напълно я напусна – цели два часа като в безсъзнание излива всичко, което я побъркваше от години. Тръгна си облекчена и изпълнена с нарастващо подозрение – и какво щеше да прави в тази квартира, която възнамерява да наеме?... Да не говорим, че госта попрекали с откровенията... Какво ще прави в квартирата ли?... Ами ще му отмъсти, какво друго!? За какво?... Че... прекалено я обича... Лудост някаква! Ами щяха ли да ѝ стигнат силите след толкова години обгрижван живот да поеме съдбата си?

Да го напусне сега, когато той е напълно сигурен, че на сто процента владее положението!? Успокоен и преуспяващ... Да отлети „на леките криле на любовта“, въпреки че... друга любов нямаше. Освен тази към себе си... „В това има нещо, помисли си, има... театър. Всъщност, не, не театър! Нещо по-...“

Представи си безпомощната му гримаса... После неговия гняв – как чупи четките, мята боите по пода на ателието и ги мачка с токове. Да! И платната! Троши рамките, къса платното, започква от прозореца каквото му се изпречи...

...,Ще се съвземе, помисли си... След месец, след година... Като млад масивното му тяло впечатляваше жените. Сега успехите му щяха да компенсират понатрупаните килограми и няколкото бели кичура. „Важното е да има пърхащо гнездо, в което да се грижат за него, както за децата му. Жена му да се люби с него, а майка ѝ да го боготвори.“

На път към къщи се отби в рекламния отдел на другия вестник. Заплати съобщението и остави телефонния номер на приятелката си. После си купи сладолед и бавно, наслаждавайки се, го изяде.

За първи път се прибираше вкъщи два часа след работа, без да мисли дали закъснението ѝ няма да предизвика у него болезнена ревност или ужас, че я е сгазила кола. Чувстваше се спокойна и решителна, с извънредно остро усещане за предстоящите телефонни обаждания.

1987 г.

(От сборника с разкази „Спомен за алчната душа“, ИА „Аб“, 2001 г.)

Георги Драмбозов на 75 години
СТИХОТВОРЕНИЯ

ДОБЪР ВЕЧЕР, ЛЮБОВ!

Добър вечер, Любов! – сред въртопа на дните
аз те забравих, забравих за нас...
Как сред толкоз поети, Любов, ще те питам –
само мене съзря в подстъпа към Парнас?
Влезе там, в моя стих, сякаш си Беатриче,
плаха Офелия сякаш за мен.
Ти си моето нежно и мъжко момиче,
без тебе съм барг аз, но недооценен.
Точно днес, точно тук ми е необходимо
твоего влюбено женско сърце –
за всяка метафора и образ, и рима,
да целунеш поета, да плеснеш с ръце...
Извинявай, Любов! – пак ще бъда до тебе –
мъж и поет съм, за всичко готов –
да съм рицарят влюбен – и пръв, и последен,
да съм твоят поет... Добър вечер, Любов!

МОЯТ СТИЛ НА ПИСАНЕ

Моят стил на писане? – пълен с многоточия,
със знаци препинателни – езиков мой урок,
с тиренца и кавички, и с пълен член, и прочие...
Това не е приумица и не е порок.
Без знаци препинателни ми звучи неуро! –
все пак дете на Бога съм, наричат ме Поет,
призван да е убиецът на всяка земна скука
и в рогната граматика той да внася рег.
Без знаци препинателни? – знам къде ги слагам –
това е уважение към моите предци,
а другото е поза, а другото е гавра
с признателната памет за нашите отци.

Моят стил на писане е стил от вековете
и ще го отстоявам аз – дано да бъда жив –
език свещен на Вазов, езикът на поетите –
стил, изконно български, от всички най-красив!

КИТАРА, СТИХ, ПИАНО

На Хайгашог Агасян

Драги мой Маестро, в музика улисан,
къде така забързан е днешният ни свят,
щом скоро пак ще чуе, ще види как се вписва
и тази твоя песен – Божи занаят.
С гумички, които много се обичат
и с нотички, които в мелодия звънят –
след тебе тананикат момче или момиче,
пак лесно до сърцата си намерил път!
Няма втори начин, туй е занаята! –
лиричното ни слово, лиричният ти глас,
безброй таланти бродят докрая на земята,
малцина са, които стигат до Парнас.
Драги мой Маестро, чуй сега поета –
в средата на живота и творческия път,
нас нищо не ни плаши, дори реката Лета –
с китара, стих, пиано... Хоп! – и сме отвъд.

ТЕТРАДКАТА НА ЖИВОТА МИ

Понякога, останеш ли самичка,
(аз скитам в Елисейските полета!) –
ще моля пак: Бъди така добричка,
сбери листата, разпиляни от поета.
На всеки лист сълза солена капна
и с нея нощем своя стих съм писал,
посмъртно направи една тетрадка –
посмъртно я издай, тъй Бог ме е орисал.
Деца и внуци, всички след поета,
ще я намерят много по-различна
от книгите ми – двадесет и пет са,
а тази е една! – по-мъдра и лирична.
Ще тури тя поанта на стиха ми,
ще бъде знак, че стигнах до Голгота,

ще бъде кръст, под който спи праха ми,
завет от мен – тетрадката ми на живота.
А всичко писано преди това е
прелюдия към писаното в нея...
Аз моля те – за мен светът нехае,
но аз с една тетрадка ще го надживея.

Четвероевангелие на цар Йоан Александър.
Съхранява се в Британската библиотека

Коста Качев на 80 години
СТИХОТВОРЕНИЯ

ЦЕЛУВКАТА НА ЮДА...

Коварен „вирус“ ни докòна
 до всичко наше се докосна,
 че е целувката в живота,
 като на Юда – *смъртоносна...*

Тя с вековете е известна –
 метафора е за предатели,
 но днес със „вируса“ е лесно
 да „нацелуваш“ и приятели...

... а ти, целунеш ли ме вечер,
 о, скъпа моя, ненагледна –
 дали не си решила вече,
 че ме целуваш за последно!...

14.05.2020.

Коронавирусно време

**„ПОЩАЛЪОНЪТ ВИНАГИ ЗВЪНИ
 ДВА ПЪТИ...“***

Отчаяно се взираш във вратата
 и чакаш Някой там да позвъни,
 а в ъглите се стелят: Самотата
 и тъжен прах от миналите дни...

Обезумели спомените вият
 със бурята отвън във резонанс –
 в гушата ти опитват да се скрият,
 но в тази вечер... Просто нямат шанс...

А бурята във утрото щом стихне
и всеки вихър легне укротен:
те лашва неуморната стихия
от спомени и в утрешния ден...

Прегърбени от делничните грижи
и всеки свой въпрос неразрешим:
очакват те денят да ги раздвижи –
със оптимизъм трудно обясним!...

...Но „Пощалъонът“ нещо закъснява
(понякога наричаш го – съдба!),
а случва се с години не минава,
или пропуска твоята врата...

...Сега пред загасналата камина
се отпусни: „Не позвъни и днес!“

...Налей си вино, щото те отмина,
че можеше да носи лоша вест!...

24.11.2018.

**Заглавието е по едноименния филм на Боб Рафълсън от 1981 год.*

КРАЙ РЕКАТА... 2

на Е...

В самата тайна на гората
и вече видимия мрак,
пенливо шумоли Река̀та –
подскачайки от бряг на бряг...

Тя пръска в тишината нежен
гальовно-монотонен звук
и праща своя поздрав снежен
на всеки спрял за малко тук.

А камъните са камбана,
водата вечно ромоли
и над гърветата покана
от кротък дъжд ще завали...

В гнездата птиците заспиват –
 светът отправя се за сън...
 И само ние сме щастливи,
 че сме замръкнали навън...

Аз искам любовта ни, мила,
 и в нас да ромоли така –
 снега в душите ни стопила
 като планинската река...

20.04.2007.

Драгалевски манастир

ТОСТ ЗА ЕСЕНТА

Приятели, за есента
 да пием нека!... Не тъжете,
 нали остава песента,
 гори и да умрат поетите...

Като безпамятен запой
 животът ще се преповтори
 и няма да забрави той
 правата вещни да оспори,

но над духа ни няма власт,
 той волно с вятърът ще скита
 и знае пътя без компас
 в посока: Господ и Звездите...

Да счупим чашите със яд,
 когато ще са празни вече,
 а в есенния скръбен свят
 ни лъхне дъх на гнила вечност!...

Приятели за есента
 да пием нека!... Не тъжете –
 все пак остава песента
 да надживее и поетите...

2000

Георги Цанков
„ЕТО МЕ. ТОВА СЪМ АЗ!“

(за стихосбирката „Жажди“ от София Филипова)

От появата на „Сбогом, слънце!“ – поетичното възкресение на Дора Габе – не съм изпитвал толкова силно вълнение при среща с творческо избухване. За мене изминалата 2019 година е особено значима най-вече с две незабравими поетични книги – „Покаяние Господне“ от Румен Леонидов и „Жажди“ от София Филипова. И докато, все пак, след изповедите на Леонидов в „Румботавър“ и в „Сляпа неделя“ очаквах от него нов връх, лиричната мощ на София Филипова ме завари неподготвен. Да, винаги съм ѝ се възхищавал – тя е любимата учителка на стотици възпитаници на Националната гимназия за древни езици и култури, дългогодишен председател на Българския хайку съюз, направи и чудесно списание за хайку поезия, ненадминат е нейният „Речник по стихознание“. Няма да изреждам всички значими подробности от културния ѝ принос, тъй като бих желал да се съсредоточа върху неочакваното. През 2009 г., заедно с чудесната поетеса, художничка, певица Александра Ивойлова ни покориха с поетични диалози „Отгласи“ – те бяха нещо съвсем непознато и свежо в литературата ни. Няма да се учудя, ако свикналите да венцехвалят тесен кръг експериментатори, и сега може би ще останат глухи за посланията на „Жажди“. Но не се съмнявам, че истинските ценители на голямата поезия ще изпитат тръпката на откритието и ще подирят сред „неразбираемите любови и сред горчивите откровения“ на София Филипова онова, което я свързва с навремето...

„Няма норми на човешкото сърце. Няма разум. Във горещото и врящо, и кипящо чувствено море съм хвърлена.“ Започва нашето плуване, заедно с нея. Тя е „многоръка, многогласа, многознаеща“, за стиховете ѝ няма възраст, изпълнени са със „стръвност, порив и желание“. Нещо фаустовско откривам в намерението ѝ да „обхване необхватното“. Преди нея се опитаха да сторят същото Багряна, Дора Габе и Блага Димитрова, а тя сякаш продължава размислите им и дори стига по-далеч от тях. Рядко е в наши дни да възбуди сетивата ни едновременно модерна и класическа поезия, интелектуална и емоционална. От корицата на книгата ни гледа портретът на София, рисуван от мага на четката и неин съмишленик през годините Иван Курков. Образът е някак не само красив, но и мистичен, замислената жена крие в себе си някаква съдбовна тайна. Изкушаваме се да потърсим неизреченото в стиховете – тя няма нужда от гадена наготово музика, а трябва да предаде „дивашкото гърлище“ на вятъра при „силен гняв“. Успял ли е някой от предшествениците ѝ да го стори?

И каква сила на характера, какво неповторимо напрежение е необходимо, за да извикаш: „Ще те зануша, избор-мъка, най-подир, / ще ви изстържа, болести ръжда-неверие!“ Това е непокорната скитница на Багряна, която вече е преминала през кръговете на Ада, без да се е примирила:

*Аз скачам бързо в зиналата паст на вятъра,
и като него ще беснея, ще крещя и ще се бия,
и като него ще се смея на страха и бягството от битката.*

Няма в съвременната ни поезия толкова гръзки и незабравими слова, няма тъй силни заклинания – те помагат не само на нея, опълчилата се на болничната постеля, но и на нас – също като Вергилий в „Божествена комедия“ тя ни води „из загадъчните лабиринти на сърцето“, помага ни да надникнем „в най-потайните загадки на света и битието“. „Наситеното, тежкото, състеното мълчание“ се преобразява в „оазис с извор животворен“, тъй като София Филипова успява да го превърне в „блеснали светкавици“, тя вдъхва живот на „пустотата“, а това е по възможностите само на забележителни поети.

В някои от стихотворенията ще открием припомняния на виденията на нейни събратя по лирични откровения – от Иван Теофилов и Салваторе Куазимого, до Йосип Ости и Аксиния Михайлова тече трескав диалог, доказващ общото между творците „с различен жребий“, които – „преди да потънат неусетно в нощта“ – оставят на живите своята магична енергия, учат ги (без да ги назидават) как да допуснат жителния въздух в „клетката от думи“. Много рядко и вълнуващо изживяване е да се докоснеш до дълбоко философска поезия, която същевременно изпълва „със сладка отрова“ душевния ти смут. От пещерата на идеите изникват не само сънища, но и лумва светлина. Кой ли е начертал „тъй късния ѝ изгрев?“ Естествено, гъстите пластове култура, естествено, невероятната човечност, но има и друго – умението ѝ да остава в междувремето, да осъществява „божествения полет, слял в своето сега минало и бъдеще и всички тайнства на този загадъчен живот.“ Няма при София Филипова измъчено дурене на префърцунени думи, няма заиграване със скептичност и с цинизъм – нейната песен е жива хармония – „на душа и сърце, на живот и на смърт, на началото с края, на безкрая и още по-надалече...“ Такава е рецептата за откриването на най-тъжно сладостния, най-истинския свят на невъзможното – всеки неин изповеден стих е „далеч от фразата позната“. От устните на всеки груг изреченото от нея би прозвучало маниерно, но след като сме проникнали заедно с нея в „прелестно-лъжовния живот“, няма как да не повярваме:

*Обичам всички земни и неземни твари!
Най-много теб обичам те, човеко!*

Стиховете в тази необикновена книга, не са събрани механично, те ни връхлитат устремно, наслагват настроения и чувства, превръщат се в роман, където „превратностите на играещия си с нас живот“ изглеждат страховтно истински, сякаш сме искали да разкажем за себе си, но поетесата ни е изпреварила и е предала най-съкровеното ни послание. „Всичко прекрасно е рядко“ – цитира тя една латинска сентенция и с цялото си светоусещане я доказва. Колкото повече са страданията и изпитанията,

толкова по-ярка е светлината на доброто и на истината, изгряла в прозренията ѝ. „И най-нещастният в интимните си чувства е по-щастлив от празното сърце“ – бих изписал тези слова по стените на къщите, бих ги запазил завинаги в съзнанието си, за да не забравям никога нейния безсмъртен образ – след спасяемите мъчения, тя държи в ръцете си, невярваща още, „птицата Феникс, щастливата“. Пияна е от „слънце, нектар и ухания, слеза зашеметена в долината Аркадия“. Границата между осезаемото и въображаемото изчезва – колцина поети го могат!

При София Филипова всичко започва от роговия корен, от мистичната връзка с града на реката Чая, от възрожденския рог в „Родопския Йерусалим“, от деветте черкви и 40-те параклиса, от благослова на Кръстова гора. Това е обяснението за стиховете, с които ще завърша, тъй като те са еманация на нейния нетленен талант:

*Жажди пламтящи, жажди горещи,
ту буйно пламтящи, ту леко стихващи,
за да се вихрите с по-огнена сила,
неутолими и неугасими,
живейте си, жажди, своя живот жизнен,
доде на раменете ни кацне Необяснимата,
за да ни каже: „Хайде, достатъчно!“
за да ни каже туй нежно любовно
и ни попита с молитвено тих глас:
„Къде останаха всичките жажди?“*

Жаждите са завинаги запечатани между двете корици на поетичната книга, която е събитие – не само за днешния ден, но и за утре, събитие,, след което, макар да изглеждаме все същите“, „вече сме други“ – „О, каква свобода на излежалия вече затвора си!“ Благодаря ти, София, за огнения стълб на духа ти, който ми възвърна вратата в разума и в сърцето.

Бисер Тошков

КОЛЕДЕН КОВИД ПОД ВИТЛЕЕМСКА ЗВЕЗДА

Разказ

Случи се. Дойде и моят рег. Ковид-19 се засели трайно в мен. 39 градуса температура, болки по тялото като след сблъсък с влак, безсилие, задух, божещи в гърдите и намаляваща сатурация. След 17 дни, с два антибиотика едновременно, ето я и двустранната бронхопневмония. Няма как, събирам багажа. Бельо, тоалетни принадлежности, лекарства... Пожелавам на жена ми и гъщеря ми Весела Коледа. Вземам сака и потеглям.

Вечните кибици от входа на блока пушат на топло прег асансьора. Именит художник, познат скулптор, известен хирург, неизвестна мутра, мъекаща селянка с куче и две въй-каци прогавачки. Без маски, разбира се. Заг гърба си чувам неогобрителното шушукане на мъжете, примесено с присмех. До изхода голавам женския разговор:

– Въй, виж го тоз, пак е с маска и очила. Ей зараг таквиз шни чипъират сичките, казвам ти. Къде ъ тоз вирус? Лъжат ни! Народа лъжат! Подгудиха ни! Игин болен ни познавам. Шни чипъират, казвам ти! И теб ша та чипъират, ако са подгадеш! Във ваксинитъе има нивидими чипове. Вкарват ти ги, начи, и ше знаят, нали, всичко за тъеб ша знаят, по сяко време. А осен туй, шти контролирт ДНК-то и когато ршшат те, начи, можиш да умръеш. Бил Гейтс е измислил всичко...

– Всичко знам, прекъсва я другата. Точно тъй е. Щото зимята ъе пренасъелена...

Абсолютно вярно. Пренаселена е. С игиоти и примитиви. Особено у нас. Бесен съм. Мога да ги натръшкам за секунди всичките. Приятелите ми знаят това. Но не бива. Коледа приближава и трябва да сме смирени и хрисими. От гнева и пневмонията въздухът не стига. Вдишваш гонякъде и божешите в двата лоба прекъсват опита и ти диктуват темното и обема. Дишаш накъсано и плитко. На пресекулки. Когато и колкото нещото в теб ти позволи. Пулсът се учестява. Кислородът не достига до крайниците и мозъка. Главата се замайва. Отпадаш... Присягам в безсилието си върху сака на тротоара. И опитвам, опитвам да вдишвам... а заг мен чипирането прогължава...

ВМА. Доц. Райничка Михайлова-Гарнизова може да лекува с присъствие. Тя е от хората, родени за това и намерили себе си. Само гето името ъ не е на място. Защото не е Райничка. Раничка е! Една голяма Рана на примитивизма, невежеството и безумството ни. Но това е друго... Пристигат феите ъ. В скафандри, шлемове и маски. С най-усмихнатите, кървави очи

на планетата. Богат ме с абокати, точат кървища в колбите си, окичват ме с маркучи и банки, пускат кислорога...

На другото легло само очи. Две големи и тъжни, сини очи. Мъртвешки бледата жена, с пъхнати под завивките ръце и побеляла коса, се е сляла с белотата на чаршафите и възглавницата. Виждат се само очите ѝ. И лек контур от бялата коса. Като ореол над нея. Мария Българова. Пенсионирана учителка с тежка, двустранна пневмония и усложнения. Говорът ѝ е шепот с хриптене и кашлица. Снажда думите след дълги паузи и задъхвания. Но шепотът ѝ е толкова благ, че приспива. А благородството ѝ присъства повече от тленната ѝ невидимост. Болката ѝ е нейната внучка. Също Мария. Студентка във Великобритания. Магистратура – молекулярна биология. И по всичко личало, че май нямало да се върне тук. Това я убиваше повече от Ковида. На всичкото отгоре, сега там имало нов щам и малката Мария не можела да си гоїде.

– Видя ли я, ще оздравея. Сигурна съм в това... Ей така, дори само... от прозореца да е... трапчинките ѝ да видя... и очичките, моите... да ми помахат с ръчичка... пък после... каквото стане. Но ние няма да се даваме... как ще умираш, когато... някой те обича и чака... Тя ще звъне довечера. Но моите ми гагоха... модерен телефон... без копчета. Не умея... да си служа... с него. Нали ще натиснеш копчето...

– Всичко ще направя... госпожо. Бъди спокойна! Все ѝ губех името и не знам защо мислено я наричах Рада. Заради белотата ѝ, вероятно и подсъзнателната асоциация с бела Рада от народното творчество.

Стресът, умората и болезнките си казват своето. Унасям се...

В реанимацията съм. В бяла престилка и със слушалки. Прег мен нареде-ни в стаята моите кибици от блока. Без маски, разбира се. Болни. Трябва им кислород. Дефибрилаторът е само един. Нуждаят се от инвазивна вентилация. Трябва да ги интубирам. От кого да започна? Може би от художника. Той ми е по-близък. Или хирурга, помагал ми е... По едно време сестрите донесоха апарати за всички, интубираха ги анестезиолози, аз трябваше само да натисна копчето. Да го направя ли? Те се задушаваша, а аз не можех да достигна бутона. Насилвах си ръката, а не можех да я помръдна...

– Копчето... момче, натисни копчето! – вади ме от съня госпожа Рада, пардон, Мария. Звънеше внучката от Англия. Погадох телефона. На екрана се появи малката Мария. С най-същите очи на света. Ако размениш очите от телефона с очите от възглавницата, разлика нямаше да има. Последва дълъг, свещен миг на мълчание. И от четирите сини очи капеха сълзи. Едните се стичаха по възглавницата на пода в такт с канките от системата, вливащи се във вената ѝ. Другите изтичаха от телефона и се стичаха по ръцете го под мишниците на старата майка.

– Бабо, чуваш ли ме? Добре ли си?

– Добре съм... милчка... кога си идваш?

– Скоро, бабо, скоро, само да разрешат. Ти само се гръж. От летището право в болницата ще гоїда. Купила съм ти толкова много подаръци за Коледа...

– А... ще се завърнеш ли? Ще си останеш ли... тук... у нас... завинаги?

– Да, бабо, ще се завърна. И ще си остана. Обещавам ти. Завинаги!
Безмълвие, хлипове, съзри и рев. От четирите сини очи.

– Ало, бабо, ало, чуваме ли се... ало...

Разговорът прекъсна. После старата майка целуна телефона и кротко утихна. И големите ѝ сини очи изпълниха стаята.

Не мигнах. Цяла нощ се взирах в празното ѝ легло и виждах очите ѝ като на котка в тъмното. Съвсем ясно. Гледаха ме. Святкаха и гаснеха. Идваха и си отиваха. Като да искаха нещо да ми кажат. Изпитвах някакъв необясним респект от тази благородна жена с бяла осанка и божествено сини очи. Ето ги пак. Не, не сънувам... или е от лекарствата, температурата и липсата на достатъчно кислород... А защо я наричах Рага? И изведнъж скочих. Ами ако това беше тя? Боже, случайно ли е това? Истинското ѝ име е Мария Българова, а аз неволно я наричам Рага. Та Мария Българова е прототипът на Рага Госпожина от Радина вълнения в „Под игото“?! Същата Мария Българова, която се венча за оная лугетина Тодора Каблешкова, който пукна първата пушка на априлското въстание и който написа кървавото писмо с кръвта на убитото заптие... Същата Мария, която уши знамето на четниците и тури лъва на него... Изправих се. Светнах лампата. Очите ги нямаше. Исках да крещя името ѝ с всичка сила. И да я върна. Рага или Мария. Мария или Рага. Или Рага-Мария. Исках да я върна. Толкова неща можех да я попитам. И да си кажем. Ние, хората, понякога така се разделяме. И се разминаваме. Без да си кажем онова, същественото...

Вечерта дадоха по новините как две жени, баба и внучка шият знаме за Богоявленското хоро в Калофер. Също така казаха, че Юпитер и Сатурн са се срещнали и от това е иззряла Витлеемската звезда. Но аз знаех, че това не са Юпитер и Сатурн. А очите на двете Марии са се намерили. И синьото от очите на бабата се е вляло в сините очи на внучката.

И от това е иззряла коледната Витлеемска звезда.

Иван Георгиев

МАЙКА

Разказ

- Изяж си вечерята!
 - Няма...
 - И снощи не хапна.
 - От вечерята ли?
 - Да.
 - Каква вечеря, майко? Филія със сирене вечеря ли е?
 - А какво е? По-добре от нищо, нали?
 - И нищо сме яли... Миналият ден.
 - Христо, престани! Скоро ще бъде различно, обещавам ти... Все ще започна работа някъде.
 - Това го повтаряш от месеци наред.
 - Нали търся. И Кремена каза, че ще ми помогне. В онова малкото училище накрая на другата улица, как се казваше, нали уж търсили чистачка.
 - Чистачка? Ти си учила, за да бъдеш чистачка?
 - А икономист ли да стана на този етап?
 - Ами, да. Нали това си завършила.
 - Но нямам опит. Не съм работила, знаеш. Баща ти...
 - Спри да говориш за него!
 - Ице, недей!
 - Няма недей! Нищичко не искам да чувам за него. Остави ли ни? Питам, остави ли ни?
 - Оставил ни бил. Все едно си е заминал и ни е зарязал...
 - А не е ли същото? Как те остави? Да плащаш сума пари на банките. И къщата ни взеха. Всичко ще ни вземат! Чу ли? Всичко – о! Ако не беше леля Дима да ни настани в моя мизерен гараж, къде щяхме да идем – на улицата ли?
 - Още не са я взели. Просто е под запор.
 - Докога ли?
 - И все пак той ти е баща – добър, лош – твой баща!
 - И продължаваш да го защитаваш. По-добре да не се бях раждал...
- Христо излезе от тясното помещение и се отправи в неизвестна посока.

* * *

Петър и Катя имаха щастливо семейство. Или поне си мислеха, че имат. Той беше изпълнителен директор в компания за скрап. Живееха добре, охолно. Единственото им дете – Христо, никога не бе лишено от нищо.

Учеше в частна детска градина, после влезе в частно училище, изучи се не защото знаеше, а защото баща му плащаше пари като луг на учителите. Петър обичаше жена си. Дори се скара с баща си, за да бъде с нея, с цената никога повече да не си продумат. Високата заплата, която той вземаше, му позволи да си закупят голяма къща, която Катя обзаведе сепло.

Впрочем, тя никога не се поведе от парите. Никога не парадираше с тях, никога не харчеше излишно. Единственото, което не правеше, е да работи. Петър не ѝ даваше. Неговите пари бяха достатъчни. За всичко.

Така си живееха – за някои добре, за други не чак толкова, докато животът им един ден не стана истински ад.

Петър се подлъга по хазарта. Един негов познат го заблече. Отначало печелеше добре. Даваше едно – вземаше два пъти повече. Впрочем, както беше в хазарта. Там винаги е така – действат правила, понятни за играчите, които впоследствие се оказват твърде непонятни. Сетне започна да губи малко, а накрая прекали. От ден на ден, постепенно увеличаваше залога, завладял от властта на парите, които печелеше, но после ги връщаше обратно в осветената в неон и така приятно ухаеща на пури и скъп парфюм сграда. Така се стигна до ден, в който загуби всичко, което бе спестил до този момент. Накрая Катя разбра. Тя беше толкова добра, че изобщо не направи проблем от това. Предложи му да напусне работа, да се преместят, ако трябва. Мислеше му доброто, винаги за него. А той ставаше груб и избухваше:

– Къде да се преместим? До Вълко ли? – крещеше той – Искаш да си по-близко до онова копеле и да му служиш?

– Вълко беше един от най-добрите приятели на Петър, но двамата се скараха заради Катя. Защото я обичаха. И двамата. Сега той постоянно ѝ натякваше това, заради адrenalина от хазарта, който го гържеше на гребена на живота, но го отдалечаваше от семейството му.

– Веднъж Драго предложи на Петър да играят – имало голяма сума за печелене, защото някакви чужденци били загубили много пари. На Пешо малко му трябваше – веднага се съгласи. Имаше връзки в банката. Понеже нямаше толкова пари, се наложи да ипотекира къщата. Да, същата тази огромна триетажна къща с басейн, две тераси, два гаража, барбекю и какви ли още не екстри, за чието закупуване бе работил четири години безспир.

Заложил я. Игра половин час и загубил. Половин час, който му се сторил като цяла вечност, но същевременно тъй сладък...

Загубил всичко. Сега бе никой. Решил да не се прибира. Много бързо осъзна глупостта, която бе сторил, но вече бе късно. Не можеше да погледне в очите Катя и Христо. Качил се в автобуса. Слезе на спирката до стария парк. Постоял, загледан някъде в галечината. В главата му започнаха да преминават различни картини от живота – срещата с Катя, кокетниченето с нея, строежът на къщата, раждането на Христо и всички онези мили моменти, които някои хора цял живот се мъчеха да открият, но все не успяваха. След бурния наплив на мисли, една мъжка сълза се търкулна по красивото му, още младо лице. Той извадил пистолета от джоба си, тихо рече: „Простете“, захвана дулото на пистолета и стреля...

Катя бе съкрушена, когато научи. Дълго рида, обикаляше в кръг и не знаеше къде се намира. Поне до момента, в който банката не им отне къщата и не се озоваха на улицата. Добре, че беше Дима – една добра възрастна съседка, та се смили над тях и им отстъпи гаража си, за да живеят в него. От този ден Катя може би стана малко по-твърда. Но знаеше едно: ще направи всичко, за да бъде синът ѝ добре. Всичко.

* * *

– Харесва ли ти вечерята, сине?

– Да, мамо, филето е чудесно.

– Рагвам се. Утре ще те взема от училище. Свършвам по-рано и ще минем през онзи магазин, за да вземем телефона, който си хареса.

– Наистина ли?

– Разбира се. Кога съм те лъгала?

– Чудесно, нямам търпение.

– Хайде, Ицо, отивай да лягаш, че утре ще ставаш рано.

– Добре. Майко?

– Да?

– Обичам те!

– Аз също, любов моя!

– Рагвам се, че започна работа и стъпихме на краката си. Макар и все още да нямаме къща, не сме в онзи гараж.

– Никога повече няма да отидем там, скъпи. Дори скоро ще си вземем нашето жилище – чакам повишение.

– Страхотно! Винаги съм вярвал в теб.

– Аз също! Една майка би направила всичко, за да бъде детето ѝ щастливо. Хайде сега, отивай да лягаш.

– Лека нощ!

– Лека нощ, сине! Обичам те!

– И аз!

Катя изчака синът ѝ да легне, след което взе телефона и излезе навън.

– Ало, Вълко, готова съм! – каза Катя.

– Идвам – отвърна Вълко – до десет минути съм пред вас.

– Чакам те. Чао.

– Чао.

– А, за малко да забравя – измънка Катя – размислих за предложението ти. Да, ще приема предложението за къщата – така Христо ще е по-щастлив.

– Разбира се, мила. Ще говорим после, като се видим – каза Вълко. Айде.

– Чао! – някак спогавено отговори Катя и затвори слушалката. Загледа се напред и започна да мисли за бъдещето

Емили Никова

МАЩЕРКОВИ ПРЪСТИ

Разказ

Всеки спомен си има ключ. Аромат, мелодия, място, човек. Различни неща могат да отключат спомена и да ни препратят далеч във времето и пространството. Някои спомени се отключват лесно и тихо, други мъчително и шумно с въздишка, която сякаш е ехо на сърцето ни, което се отваря и се пропуква отново под напора на някогашното нещастие или от тъгата по иманото и отминало щастие.

Посегнах към капака на чайника. Чувах, че вече е заврял, но исках с очите си да се уверя, че ври.

Внимателно повдигнах капака. От спокойно клокочещата в чайника вода се вдигна прозрачна ароматна пара и се разля около мен. Бъз. Аромат на сладък бъз. Цвят. Стана ми приятно. Но още нещо ми липсваше, за да бъде сладостта пълна. Посегнах към шкафа с билки. Исках да намеря плика със сухите шипки. На чая от бъз му липсват шипки и липа. Липсват му, както на мен ми липсва топлината на бабината стая и успокояващия аромат на чай от шипка, който е пропил въздуха. Не просто го е пропил, а въздухът е станал шипка и липа. Всяка молекула кислород е хванала за ръка по един цвят липа или е сложила под мишница по една шипка. И магията е готова.

Стаята на баба оживява около мен. Печката на гърва бумти. Усещам топлината ѝ да ме обгръща, уханието на чая, което прониква в дрехите ми, милва кожата ми и на тънка струйка се вмъква в носа ми, гъделичка ме изриво и праща един сладникаво-кисел импулс до мозъка ми, напомня ми отминали дни и го кара да прати друг импулс към мускулите на лицето ми – усмивка. Очите ми са широко отворени, но те не виждат вече стаята, а спомена за шипка, бъз и липа. И мащерка. Зимата задължително трябва да ухае и на мащерка, а баба понякога смело я съчетава с шипка и липа. И така неусетно в тенджерата клокочат един до друг ароматите на лятото, пролетта и есента. Всъщност чак сега осъзнавам защо толкова много обичам чая. Като дете дори не помня да го пиех толкова, но имах нужда да усещам аромата му, да го вдъхвам, да ми вдъхва топлина, сладост и магия. Не дъхава гореща вода наливаме в чашите си, а спомени, сладки спомени и открадната сладост от изминалите дни. А когато приготвяме чая, магията започва още с избора. В главата ни се прехвърлят десетки аромати, но отваряме шкафа, посягаме към един или друг плик, отделяме го от останалите и го отваряме.

Посегнах и взех един от пликите от шкафа с билките. Не тежи, не се усещат облите мъниста шипка. Разтворих го. Пред мен застанаха нарязаните сиво-зеленикаво-лилави клечести стъбълца на мащерката. По аромата я познавам – тази е пролетната. Пролетната е, защото ухае силно, но меко,

като поле. Брах я в края на пролетта с Ленчето. Излязохме тогава с нея на разходка в ливадите. Вървим из високите треви. Вървим бавно. Тревите са високи, гъсти, буйни. Като младостта, буйни и диви. Пълни с живот и шум. Тайнствени и заплетени. Краката ми затъват в дебелия килим от сплетените едни в други треви и цветя. В коренищата, близо до земята, е влажно и тъмно, меко, топло и страстно. Винаги съм свързвала тази трева с любовта. Това е било за мен килим от любов и живот и килим за любов и създаване на живот. Килим за нежност и страст. Затова по този килим се върви тайнствено и с отношение. Хем ми се иска да потъна в него, хем ми е почти светотатствено да го тълча с краката си и да нарушавам уединения свят на скакалци, бръмбари, мравки, пчелички и всякакви други мушички и да тълча красивите треви и цветя. Вървя из този любовен килим и с всяка стъпка раздвижвам и повалям цял сноп треви, от натезалите и цъфнали цветове на цветята и от зрелите треви се ръси пращец като облак и лепне по мокрите ми до коленете крака. Гъстите дълбини на тревата са запазили в прегръдката си утринната роса и сега ме мокрят, а върховете ме украсяват с цветния си пращец. И всяка крачка става все по-бавна и тежка. И ароматна. Краката ми са вече част от полето. Искам цялата да стана част от полето.

Лягам в тревата. Тя поддава под тежестта ми, също полягва и ми застила дебел поне педя матрак. Няма гругаге такъв матрак. Около мен се извисяват тревите, цветята; сключват нещо като ореол, но не само около главата ми, а около цялото ми тяло. Странно. Сега светът изчезна. Няма ги къщите на селото, пътят, планината. Сега сме само аз, тревите, прекрасната какафония, която вдигат около мен всички пълзящи, жужащи и цвъртящи земни твари, небето и ароматът. Остават само земята, тревите и небето.

Лежа в зелен ореол. Тревите плавно се поклащат от вятъра. Танцуват, люлеят се. Толкова плавно и омайно е движението им, толкова цветно и уханно, че ми се забива свят. Виждам само зеления танц на тревите на лазурния фон на поразително синьото небе. Това не е синьо, това е чистота, простота, омайност и безкрай. В това синьо потъват очите и душата ми и се разтварят в него.

Усецам всяка част от себе си, усецам как съм се отпуснала на земята с цялата си тежест и тежа на друго живо същество. Сега я усецам плътна и жива под себе си, дишаща и живееща под мен, до мен, в мен. Усецам осезаемо формата ѝ. Разтварям ръце встрани. Прегръщам я. Ако направя усилие и протегна още малко ръце, ще мога да сключа ръце около нея и да я прегърна силно, да я притисна до сърцето си, на което му липсва точно тя. Сега може да си говорим спокойно въпреки жуженето и бръмченето на бръмбарите и мушичките около главата ми. Те не ни пречат да се чуваме, гаже май са задължителен и препоръчителен фон за задушевния ни и дълго отлаган приятелски разговор. Усецам земята под себе си плътна и пълна, наслаждавам ѝ се, мога да доловя пулса ѝ. Знам, че и тя долавя моята съкровена същност, усеца болките и страховете ми и сякаш ме подканя да ѝ ги споделя и поверя. Не съм ѝ само аз на главата, но тя е голяма и вечна, че ще намери място и за моите терзания в недрата си. Ще ги изсмуче от мен и ще ги попие като жадна земя капчици вода. А аз ще усетя нейните мощни жителни сокове в себе си, ще усетя как ме окуражава сякаш.

Сега сме само двете с нея – аз и тя, тя и аз. Времето не тече в минути, а в полъх, танц на треви, гъделичкане на мравка, ухане на трева.

Не искам никої да прекъсва нежното ни усамотение. Но знам, че ей сега някой ще ме извика и ще ме изтръгне насила. Затова се сбогувам с нея, последно натискам ръце и я прегръщам, обещавам ѝ, че скоро пак ще дойда, благодаря ѝ и ставам замаяна от зеленото легло.

Лежала съм не повече от пет минути, а съм като пияна или по-точно като опиянена от соковете на земята и тревата, а и май тези скакалци и щурци са ми напънали главата с техните битове. Замаяна съм и от тежкия гъх на влажна земя и живот. Усещали ли сте въздуха да тежи от миризма? Е, мокрият гъх на трева, на влага, на гнила зеленина тежи. Не е нежен парфюм, но омайва и пълни гушата ми. Вдишвам отново дълбоко аромата на поле. Искам да напъни гробовете ми, искам това сладостно цветно ухане да изпълни гробовете ми и винаги, когато дишам, да усещам него, искам сега да изпълни цялата мен.

Тръгвам, леко олюлявайки, се напред. Ленчето вече е набрала госта киселец и челагинки. Хуквам и аз да бера. Ще бера мащерка. Трябва да повървя още малко до онази част от ливадите, където тревата винаги е по-ниска, винаги е по-сухо и има големи лилаво засмяни кръгове с мащерка.

Отдалече ги съзирам и с очите, и с носа си. Пчелите също са ги нагушили и танцуват дебел и замаяни над тях. Стигам до първото колело. Избирам всяко гъхаво бунче. Радвам му се, плъзвам поглед по него, усмихвам му се. Опитвам се да запомня със сърцето и очите си красотата му. Не бързам да го откъсна. Вдигам поглед. Плъзвам го по полето, поглеждам в далечината Рила с нейната красива синя рокля с бели кантове по върховете, приклякам и едва тогава късам бунчето мащерка. Грижливо го слагам в плика. Винаги ги рега – цял при цял, корен до корен.

Минавам на следващото. Ритуалът се повтаря. Пълня плика, пълня сърцето си с лилаво и зелено, а пръстите ми стават все по-ароматни. Всяко стръкче мащерка, което късам бавно и нежно, пуска натрапчивия си силен аромат и пропива с миризмата си кожата ми. Сега цял ден пръстите ми ще ухалят. Ще ги измия, но ще продължат да ухалят и често ще ги прокарам през лицето си и ще ги поднасям до носа си, за да възкреся отново и отново тези моменти в лилаво, безбрежно и безметежно спокойно синьо.

Полето ме увлича. Времето спира. Вървя все по-навътре. Селото съвсем се отдалечава и притихва. И се завъртат поле, планина, щурец, мащерка, люлеещи се треви, мокри крака, мащерка, поле, скакалец, лилаво, плик, гъхави ръце. Добре, че и на Ленчето не ѝ се говори. После ще плещим общи приказки. Нека сега е мелодията и омаята на полето.

Скоро ще превали обег. Лягам отново в тревата за малко. Да оставя следа. Любовна следа. Нека някой си мисли, че тук е имало любов. Моята любов към земята.

Хващам с няколко пръста от сухата мащерка. Слагам я във врялата вода, но не слагам само гъхавите треви, а моите спомени за пролет, поле, любов, планина и щурец. Бръквам още веднъж в плика. Ще добавя още малко от тях днес в чая си.

Величка Драганова

ДВА РАЗКАЗА

СПОМЕН

Студено и мъгливо е ранното априлско утро, но вече съм на разходка в парка. Всичко вече се е раззеленило, цъфнали са розовите, белите и звездовидните магнолии. Пролет е пролетила и земята се е разхубавила! Настига ме камбанен звън, след миг го догонва по-далечен. Петт камбаните на черквите „Свети Никола“ и „Свети Георги“. Радостното им напяване буди утрото.

Спирам пред останките от дансинга на някога любимия на всички ямболци летен ресторант „Ален Мак“. Оцелял е единствено той с малките фонтанчета около него. Стъпвам по изящната му мозайка и сякаш блеснала светкавица осветява скътаните дълбоко в душата ми спомени.

В неделните летни вечери моите родители ме водеха често със себе си. Радост бяха тези часове за мен, десетинагодишното дете! В „Ален мак“ свиреше жив оркестър. Дансингът преливаше от елегантно облечени танцуващи двойки. Баща ми поръчваше на усмихнатия келнер кебапчета за всички, бира за тях и лимонада за мен. След един танц време пристигахте поръчката. В белите чинии с широк син кант изпускаха ароматната си миризма на кимион току-що свалените от скарата с жарава кебапчета, а отстрани се червенееше лъжичката шарена солчица, а до нея купчинка от ситно накълцан бял лук.

С наслада хапвахме. На мен ми беше хубаво. В прегръдката на лятната вечер бях омиротворена от обичта на мама и татко към мен и я поемах като струйки живителна вода. След години научих, че това състояние на духа, се нарича нега, сладостна отмала.

Следваше „наздравето“ с регалите бира и с моята чаша с лимонада и разбира се, неизменният ритуал да отпия от пяната на татковата чаша, след което те се смееха весело на белите ми бирени мустачета. Оркестърът свиреше изисканите си градски шлагери и родителите ми отиваха да танцуват. А когато обявяваха „дами канят“, аз поканвах баща ми за тангото, на което той ме учеше в къщи.

Нощта напредваше, звезди затрептяваха по небето, а лекият ветреец носеше упойващ, сладък аромат от близкия розариум. В него цъфтяха стотици разноцветни рози, които геном радваха очите, а нощем вълнуваха душите. За да се влезе в розариума, се преминаваше по „мостчето на въздишките“.

Наскоро сегашната ни градска управа си направи труда и върна в настоящето розариума и мостчето.

Пролетният вятър размаха големите си крила и мъглата се е разпиляла, няма и помен от нея. С милувката си слънцето е изсушило росата и е стоплило земята.

А спомените са стоплили моя ден...

ГОЛЯМАТА КИБРИТОПРОДАВЧКА

Най-после стигна. Влачи се, тътри се, но вече е тук – на тротоара, срещу лъскавия нов ресторант. Направи си гом от голям кашон – няколко разкъсани кутии и служеха за покрив. Мършавото си тяло забиваше с нагупчена от молци черга. За прозорец си направи гупка и от нея гледаше света.

Снегът се сипеше чист и бял като пугра захар. Тя отгавна не помнеше вкуса и. Не очите и, плачеше гушата. С изкривени от артритата пръсти потриваше носа си, лявата си ръка щадеше. Преди години беше я строшила на три парчета. Тогава си счупи и глезена. Що болка мина през главата и, що чудо. Оцеля, оздравя като куче. Но болката, която гори вътре в нея, не се лекува. Социалните отпуснаха някой лев за лекарства. Но къде ти – за коя болест по-напред!

Сгуши се и пристегна по-плътно нагупчената черга. Сети се за кутийката с кибрит. Пазеше я под грехите си, за да е суха. Запали първата клечка...

Намира се в училище, в трети клас. Учителката чете нейното съчинение. Хвали я. После го чете и в другите класове...

Втората запалена клечка я води в детската градина. Там две момченца тичат към нея. „Ох, на мама милчиките...“ – шепнат сега посинелите и устни.

Запали още една клечка. Беше сред множество от радостни хора. Раздаваха дипломите на завършилите студенти. Отново премръзналата и уста продумва: „На мама милите...“

Запали следващата клечка. Заслени я лятното слънце, ръцете и гаят топлия пясък, а вълните ласкави като милувка докосват брега. Краят на миналия век е. Толкова отгавна...

Мисли и преглъща. Гладна е... Тази нощ ще се роди Бог. За 2007-и път целият свят чака събитието. Ще се роди ли и в гушата на тази забравена от света жена?...

На утрото, на Коледа, замръзналите пръсти прогължават да стискат кутийката кибрит. Върху подпухналите от студа устни се е разляла блага усмивка. Бог се е смилал.

Петър Донеvски
ПЪТИЩА В РАВНИНАТА
Документален разказ

Пазарен ден в Околийския център. Топъл летен ден. Градът се беше събудил отрано и по-нетърпеливите пенсионери вече пиеха топлите си чайове и кафета по изнесените масички на ъгъла пред близката спортна площадка. А по улиците... И от автобусите, спираци на близката автогара, и зад кестените до градския парк, се тълпят мъже, жени, деца и търговци, които се насочват към Околийското тържище, оживено от – рано от звуците на тонколони, монтирани в отворените задни врати на леки коли и микробуси. Пазарът е пъстър и колоритен. По търговските маси, разположени до вължения мост над реката, са натрупани плодове, зеленчуци, детски играчки, домашни потреби и стоки за широка употреба. Откъм задната част на площада са разположени щандове с птици, зайци, гребни животни и домашни любимци. До тях са се настанили прогавачите на грехи, белъо, обувки, резервни части за ел. уреди, кухненски прибори, сарашки принадлежности, до тях са заложени живарници за риба, рибарски такъми и какви ли не търговски изделия. Върволицата от пазарджии е пъстра, закъснели търговци се мушат из навалищата и търсят бързо място за настаняване на търговските петна, определени с бяла боя по асфалта. Хората вървят, спират, тълпят се пред щандовете, запитват за цени, пазарят се, мерят на ръст, на крака, преценяват на цвят и на форма, купуват, заминават... Други прогължават да пристигат... Едни се спират и слушат народния певец, който разказва случката за удавените в кладенец братя... Но-о-о... една песнопойка е само за левче и там е написана цялата история... Други... Млади жени, служители на Общинската управа, пишат квитанции и събират такси за търговско право. Тук-там на групи се спират познати, здрависват се мъже, жени, оживено разговарят, ръкомахат, смеят се, разпитват се за тоя, за она, за здравето на близки и познати. Някой се оплаква, други се хвалят, повечето споделят за трудните дни, в които живеят, а темата на деня във всички околийски села е ликвидацията на кооперативните стопанства, стопанствата в които са работили и са натрупали целия си трудов стаж.

– Иване, Иване-е-е-е... приближава се към една от групите едър, побелял от времето мустакал здравеняк и здраво стиска раменете на познатите си – я-я-я, да ти взема огъня, па кажете, вие какво направихте... С текезесето? Щото... ние... Абе нашите... Новите управленци... а-а... ще го бутат и каквото се канят... И оборите щели да развалят. Но вие... Вие сте други хора... Май сте щели да го закрепите...

Хъм, клатеха глави другите и се чешеха зад ушите... Кой го е очаквал, знае ли човек... – завъртяваше глава Владо Търнавченина...

– Комаревчани са по-печени хора... Ей го Милчо доктора... Да каже, да каже....

– Ми – клатейки глави отвързват познатите им от Комарево с лека насмешка... – Оная вечер беше събранието за дяловото участие на правопомощниците. Гюрултия, караница... тавана на читалището щеше да пагне... Чолаците и Дренгльовците се хванаха за гушите... Полицията, полиция викахме... После цели нощи селото не заспа... Крави, овце, машини... Всичко ще се опаричва и ще се раздава. Полуудяха някои, полуудяха... Какво е това чудо... невиждано... Не знам, не знам... Докъде ще се стигне?

– И при нас е така... Луда работа... Ама-а-а... Чухте ли? – пулеше очи Геца от Габаре – В Буковец запалили архивата на Текезесето... Хм... Те така... Пламна си канцеларията като нищо... Пламна и изгоре до основи... Пожарната дошла, ама немало откъде вода да наливат... Ей, боже-е-е... луг умора няма... Но-о-о-о... от Горе е, от Горе... Държавата си го прави... На Ликвидационните съвети така им е наредено... От Горе е, от Горе... Да се раздава всичко по дялове... За внесена земя и за положения труд... Ама а-а-а... да става каквото ще... Та ти-и-и ... Взе ли нещичко от тия дялове? – обърна се към Борето от Алтимир, който до тоя момент мълчеше и слушаше, всмуквайки от фасата и припаднаше нова цигара. – И кой и как се изчисляваха тия дялове при вас... Щото още нищо, нищо не е ясно, всеки различно го разбира.

Всички говореха високо и всеки споделяше грижите на хората от тяхното си село. Смееха се на глас, но това не беше истински смях, а дълбока съдбовна грижа. Даже Колето от Върбица, който не пропускаше градските пазари... Смееха му се, че имаше чело, което никога не се набраздяваше от мисъл и грижа за голямо имане, чиято душа е пълна с апатия към околния свят и живееше свободно като птичка, сега гледаше с очи, пълни с любопитство и пламък. “Брееей, брееей... мигар ще стане“ – цъкаше с дългия си език той.

– Абе какво да ви кажа... – гореди се с приказката си Борето, човек със сухо небръснато лице, и свити малки очи, от които плъзна срамежлива усмивка. – Взех три овце и едно шиле, тая заран ги откарах на Шабан овчаря, близо е до нас, па е и добър овчар... След като разтурят стопанството, той е решил да си остане овчар и затова събира овце. Ми-и-и... рекох си... Вземат другите, вземам и аз...

– О-о-о... Па ти... Взел си три овце и едно шиле... Защо не взе три шилета и една овца... Овците са бракми... Текезесарски бракми... Шилетата, в тях има некая годинка бъдеще...

– А-а-а-а... Ти пък си ги видял... Какво им е на овците... Черноглава плевенска... Млечна порода... Стара, призната порода... Все някоя ще остави агне за домазлък... Но нали и други хора трябва да вземат... Ама-а-а... ако ми стигне ръка и някоя кравица бих си взел от фермата. От породисти бици са, от Врачанската племенна станция докарваха семето. Фермата ни беше и окръжен първенец. Путах и краварите... млечни крави са... И нямам сакатлък по вимената. Като разтурят стопанството... Нали гледам, навсякъде е така. Нова политика е това...

– Абе-е-е... държава. Като е рекла да се затрива... – ръкомахаше жена, която се беше присъединила към групата незабелязано и слушаше

коментарите с затаен гъх. – Дано им гоїде акъла на някои... Щото аз чух, разправяли момчета на наши познати, върнали се тия дни от Чехословакия... И там имало реформа, ама си запазвали стопанствата, и в Унгария било така... Па тия, нашите... Не гледат ли какво става в другите държави? Готова работа да разтурят... Знаят ли колко труд е това? Па свикнаха хората с общественото. Миналата година приключихме 130%. Трактористите поддържат полето на градина, кравите ни са елитни, овцете и свинете ни са най-добри в Областта. Има работа за всички. Ако не в Текезесето, отива се по заводите в града. И заводите са пълни с работници, и те произвеждат. Само, че в заводите повечко пари дават. Ама-а-а-а... и Текезесето, има пари, има... Въведоха се нови технологии, има производство... Това носи парите... И износ... Износа за чужбина... Това носи парите.

– А-а-а-а... Не всички хора са съгласни. Е, в Попица... Имало е недоволство, хората изгонили ликвидаторите, в Соколаре още нищо не са предприели. Ама, ама... Що стоим тука така? Няма ли да пием по някоя бира? Аге, ге, аге ге... Няма ли да почерпиш? Взел си три овце и едно шиле... Навалицата зашумя отново. – Сами ще се затрием, сами... а затрием ли земеделцето... Земеделцето, земеделцето е спасявало България, винаги е било така.

Така се срещаха, разпалено се разговаряха хората всеки понеделник, пазарният ден на Околийския град. Говореха за ликвидацията на кооперативните стопанства, говореха и не принудиено се засмиваха с клатене на глава, но тоя смях беше тревожен, беше дълбока, истинска грижа за съдбата на българското земеделие.

Тоя ден и Сашо отиде до Околийския град. Обиколи няколко улици в центъра на града, премина край кестените в парка, също и пред супера. Пълно беше с коли, и по тротоарите бяха паркирали. Така е в пазарните дни. Едва на малкия площад до градската банка намери удобно място и спря Ижето. Изгаси двигателя, но не слезе от мотора веднага. Изчака докато минаха пазарджици, познати от Търнава, на които кимна само с глава. Пусна степенката на мотоциклета, за да го укрепи до ствола на една стара липа и тръгна към Общинската администрация.

От безоблачното светлеещо се небе слънцето сипеше жарава, задухът отрано лягаше по напечения градски асфалт. Сашо разкопча дънковото си яке и под мишците си усети прохладата, идеща от сянката на близките кестени. Викал го беше кмета на градската управа. Имаше насрочен час и затова ускори крачката. Пред отсрещното кафене му кимаха познати, но той и на тях отвърна само с махане с ръка. Пъргаво изкачи стълбището до втория етаж на Общината и подаде писмото покана на младата секретарка. Кметът го чакаше в кабинета си.

– Айде бе, Саше... Айде бе... Сядай, където ти е удобно. Къде се губиш... Боб щяхме да хвърляме за тебе – усмихнат каза кметът и отпи от чашата с вода. – От останалите села вече идваха, разбрахме се добре и точно с господата и сега се обаждат всеки ден. Поддържат връзка. А от тебе ни вест, ни кост... Никакъв те няма. Съдбовни времена живеем, Саше. Стига с тия тоталитарни стопанства – съскаше в ушите му кметът, смучеше

от мократа цигара и пускаше дима на клъбца. – Не слушаш ли радио, не гледаш ли телевизия? Хората си искат земята, искат си я, това е... Ти как си? Не идваш в града, няма те? Щях да ти искам снимка....

– Как да ме няма? Не сте ме търсили както трябва... Тука съм... Ами-и-и...

– Само за тебе е тая работа, Саше. Преценихме от всички страни, всички са съгласни, всички са единодушни... Само Сашо ще я свърши – каза кметът доволен и извади кутията с шоколад.

– Знам, много е добра работата.

Сигнал на стола, до отвореният прозорец Сашо пак погледна към отсрещното кафене. – Хм... – мислеше си той. – Знам, много е добра, ако работата не беше такава щеше ли да стигне до мене! И като я свършим, ще има ли медали и първомайски банкет? И ще ни приеме ли някой отчет?

– Медалите са лесна работа, Саше... Те ти заповедта... И за банкетите не бери грижа, ще им гоїде времето. Народът сам ще ни даде банкетите, ама-а-а... Дай, дай да почваме, щото само ти, ти си останал – продължи кметът, като намести очилата си и извади папка с някакви документи. После оплюнчи с пръсти гребелите си устни и заобръща листовете.

Сашо се намести по-удобно на стола, запали цигара и пушна дима към гипсовия таван. Чакаше и мислеше. Още преди десетина дни, след като го назначиха за Председател на ликвидационната комисия за Текезесето в Соколаре, той бе разбрал какво е станало и в околните села. И в Търнава, и в Галиче, и в Търнак, и във Върбица... Даже в Бъркачево, и в Алтимир, където стопанствата имаха богата земя и добра работна ръка, пак е имало бурни събрания, недоволства, караници и сръдни... Определили бяха дяловете на правоимащите и вече раздавали имуществото на Текезесетата. И пак дни и нощи продължавали гюрултиите и скандалите. В Комарево и Тлачене са се и блъскали по улиците. Но в Попица, Бъргаре, села със добро земеделие и силно животновъдство... Да се случат такива неща... Сашо кимаше глава в почуда. Знаеше, че новата власт създаде със закон Ликвидационните съвети през 1992 година, че някъде ще има несъгласие, но да се стигне чак дотам, че да се да се рушат фермите, да се харизват машините и да не остане тухла върху тухла и камък върху камък от построеното! Обори, сгради – съсия, да ти притъмнее... Работата е ясна, за луди времена се намират луди глави... На Сашовата глава са се спрели.

– Трябва, Саше, трябва... Стига им толкова на другарчетата, четиридесет и пет години... Малко ли са това? – близа пак устните си кметът и извади цигара от Сашовата кутия. Замълча малко, почеса се зад врата и пак продължи – строили, строили... Ама и грабили – замижа той като запали цигарата със запалка. – Къщи имат по на два и по на три ката и в селата и в града... синовете им са по София, Варна и Пловдив... не вярвам да са и без леки коли... – Редно е, редно е хората да си вземат земята, някоя машинка, па и някоя крава или овчица. И ела да гледаш... Всеки ще си прецени силите и възможностите, ще си тури доходите в своя джоб, на своята сметка, да си знае своето. Да видиш хората как ще си работят земята, ще си направят фермерски стопанства... По европейски... Ще покажем на Европа, че и ние можем.

Кметът стана от стола и като не знаеше какво друго да добави към монолога си, премести телефона от единия до другия край на бюрото си... С опакоето на дланта си Сашо избърса потното си чело и пак измъкна цигара от вече поомачканата кутия. Припали, пусна дима през широкия си нос и придърпа, пълния с угарки пепелник към себе си.

– Какво да Ви кажа, г-н Драганчев? И ние се събираме, умуваме, смятаме и пресмятаме. Няма да се различаваме от другите, ще изпълним задачата, но нека да бъде по-добре, по-справедливо. И при нас хората се неспокойни, вълнуват се... Пътища за реформи има много... Но и ние ще спазим закона.

– Толкова години са чакали хората... – допълни градоначалникът. – И с право са неспокойни... Но-о-о... дойде времето. Сега хората чакат от нас... Нали е така?

– Та затова, де... За това мислим и ние... Реално трябва да се оцени. И земята и добитъка, и инвентара... Това гето са гали и гавали хората. И дяловия капитал... Ще разгадем всичко, мислим за това. Но нали-и-и... хора са това. Да не оскърбим някого.

– Мислете, ама не се туккайте. Без бавене. Щото закъснявате. Нали имах закон в ръцете? Туряш закона на масата и нареждаш... По член, по параграф, по букви. Казано е добре... Към него има и Правилник за приложение на Закона. И мене сън не ме хваща... Областният всеки ден ми звъни. Всяка седмица ни привикват, информация даваме, писмени, устни, вече редовно пия хапчета за кръвно... – кметът ровеше папката и търсеше някакъв лист. – И ти трябва да се обаждаш, идвай, отбивай се по-често при мене. А-а-а... Забравих да те попитам... С какво дойде? Гледам спортно си облечен.

Сашо положи ръка над веждите си и погледна натам, където се белеше сградата на бившия Аграрно промишлен комплекс.

– Дойдох с Ижето. И на мене ми трябва превоз – и кимна с глава по посока сградата на АПК. Нещо като свой дял да вземем... Толкова превозни средства имаха тия специалисти в АПЕКАТО. Няма ли как и ние да вземем някакъв превоз?

– Виж как ме подсети – чулна се по главата кметът. – Още утре ела да си вземеш превозното средство. Бялата Лада ще ти дадем, 02–51, тази кола е лично за тебе, с нея се е возил Зам.-председателя на животновъдството, а той знаеш беше внимателен човек. Вземай колата и действай, Законът е в твоите ръце. Смело и неотстъпно. Мъжко момче си ти, вярваме ти... Ще се справиш чудесно. Само за теб е тая работа, ще се докажеш...

Сашо Тонев беше вторият син на Тончовеца. Оня... Земеделецът, който навремето, макар и да имаше повече имот, не се големееше с това, минаваше за мек, носещ добри чувства в душата си, умерен, сдържан човек, когото хората в селото тачеха, всяка сутрин го поздравяваха с почит, на която той отговаряше усмихнат с пожелание за здраве и лек работен ден. Само новите властници продължаваха да го гледат накриво заради отказа на баща му някога да влезе в ТеКеЗеСе-то. „Боже-е-е... – колко ли време ще трае това?“ – мислеше си той и завъртяваше с глава с лека почуда.

Сашо израстна като стройно, напето момче и хорските очи го гледаха с радост. Имаше дълга коса, която се разделяше над главата, спускаше

се странично и криеше малките му уши. Под веждите му, гладки и гъсти, преплетени в симетричен ъгъл, малко монголски, блестяха зеленикавите му очи, от които плъзваше поглед, пълен с доброта и съречност. Това беше най-хубавата радост в живота на стария Тончовец.

За разлика от баща си Симо, който не понесе обидата на партийния селски големец, че бил кулашки внук, запиля се по Родопите, където пусна корени и стана миньор, Сашо не напусна родния край. На угрижения и умислен баща, с обичта си към земята, той носеше радост, упование и надежда с добрия си успех и в селското училище, и в областния град. Баща му ценеше неговите способности, разчиташе на неговия ум и тихо се гордееше с него. Но всичко това беше до оная мъглива, влажна и студена есен, когато чичо му Марин попадна в затвора... Защо и как... Никои не научи. Заедно с това изчезна добрия дух и радостта, която витаеше в техния род.

По пазара соколарчане разправяха, че на Сашо грагските власти, които ръководеха ликвидацията на кооперативните стопанства в общината, възлагали големи надежди. Специално го бяха извикали от Враца. Знаеха, че за здраво стопанство като това в Соколаре ще трябва здрав ликвидатор, с корен, решителен, волеви и да не му мига окомото. Без сантименталности. А на Сашо можеше да се разчита, коренът му е такъв. Знаеха и за неговия близък, лежал по затворите. Но по природа си беше умно момче и чрез приятели той намираше подкрепа. Завърши с отличие техникум и след като отби редовната си военна служба, постъпи на работа и стигна до началник в престижно окръжно предприятие.

– Ти – изпрати го до стълбището кметът – вземай колата и действай. Казах ти... Закона... Силен Закон е това... А през есента и за гържавна награда можем да те предложим – стисна му ръката и бързо се върна в кабинета, телефонът му звънеше настойчиво.

От няколко седмици се знаеше, че в последната събота на месеца ще се проведе Общото събрание на правоимащите собственици на земята, член кооператорите и наследниците на починалите собственици на земя за определяне дяловете от имуществото на ТКЗС. За целта бяха предвидени и публикувани съобщения в централен вестник, радио уредбата, пред магазините и селската фурна имаше разлепени грижливо написани листовки, обяви. Както е по закон. Но хората разнасяха новината и с устни покани.

Времето е тихо. В небето над Соколарското поле вече припламваха най-едриите звезди. Красивият залез на запад багреше върхарите на трепетликите по селския площад, изпълнен с хора, които бавно, но възбудено и неспокойно започват да влизат в читалищния салон и да заемат мястото си по столовете, наредени чак до сцената, на която са насядали членовете на Ликвидационния съвет. Само председателят на ликвидационната комисия мълчаливо обръща дебела папка лист по лист, навежда се над лицето на един белообраз адвокат и му сочи цифри за уточняване. По сухото му необръснато лице и огнени очи има грижа и неспокойно очакване. Той оглежда вече почти препълнения салон, присвистият му поглед плъзва и към балкона, откъдето голи ръце ръкомахаха и се носеха викове за откриване на събранието:

– Какво чакате бе, хора? Дайте хог на събранието... Защо стоим? Да стане по-зелено ли? Емнаха се смехове, вдигна се весела олелия. Хората по столовете се размърдаха.

– Стига сте викали, бе бързаци с бързаци... – отвърщаха други – няма още крабари, трактористи, не вижгате ли, че още стари хора влизат в салона?

– Че те може и цяла вечер да се влечат като черва... Нали има определен час? Има обяви, съобщения от толкова време и навсякъде.

– Откривайте събранието или сами ще го открием – закрепяват виковете от другия край на салона и няколко младоци пристъпват към сцената.

– Спрете се бе, хора – надигат се от средните редици – Сашо, сложи рег в събранието – подканяха двамата възрастни мъже.

– Аз, аз ще водя събранието, аз – тръгва към трибуната шегобиеца Краси, ръкомахайки към хората в салона и червеникавото му малко лице се изкриви в смешна гримаса... Защо, мислите, че не мога ли? – Всички се обърнаха към него, настъпва смях и весело оживление – гръжте го бе, гръжте го... Я, я гайте гумата на жените... В края на краищата Сашо застава на трибуната, вдига ръка за укротяване и спокойствие, в салона настъпва тишина.

– Дами и господа – ... спокойно, спокойно, с гюрултия няма да стане... Та-а-а... Вече имаме достатъчно хора в салона и-и-и...

– Какви дами и господа са тия оклюмници бе, Сашо? – Какви дами и господа са тия селяндури – пресече го някой. – Карай без официалности. Нали се познаваме кои сме.

– Времето е такова, бе хора, времето... Не прекъсвайте човека – намесваха се от първия рег – други са сега времената. Давай, давай нататък, Сашо, щото е дълъг регът, да не пилеем времето.

– Дами и господа, – повтаря Сашо и заглажда косата си – имаме достатъчно болшинство. Откривам събранието – гласът му е висок, малко грезгав но по-ясен и отмерен, с обмисляне на всяка дума. Сашо говореше, повтаряше някои свой изрази, за да бъде разбран по-добре и постоянно се взираше в очите на хората, станали огромни от възмущение. Усецаше, че и неговите мускули по бузите играеха под бледата кожа на лицето му. – Предлагам за протоколчик на събранието учителката Ивана Кръстева и следния дневен рег:

1. Вземане решение за определяне дяловете от имуществото на Текезесе на правоимащите възоснова на внесена земя в кооперативното стопанство и положения труд от началото на създаване и закриване на Текезесе.

2. Предложение за заделяне на средства за отглеждане на културите до прибирането през съответната кампания. Други предложения?

В очакване на други предложения Сашо хапеше пресъхналите си устни, често отпиваше глътки вода от чашата пред него, по лицата и на другите членове на ликвидационната комисия избива пот, замъглените очи на адвоката се свиват и примижават. Той вади кърпа и бърше мокрежа по лицето си.

– Та малко ли е това бе, Сашо? Малко ли е това? – обаждат се от първата редица хора. – Така де – подкрепят някои правостоящи от ъгъла до

стената. – Определянето на дяловете от имуществото на ТеКеЗе Сето не е малка работа, колко години са това? Дај боже добре да е направена оценката... Дано оценителите да са обхванали цялото имущество... Што стопанството ни е голямо. Много е материалната база, животните...

– Да се гласува, да се гласува... Какво повече да чакаме, това е Общото събрание...

– Спокойно, дами и господа, спокойно... Казах ви вече, без гюрултия... Нали да спазим реда... И така... Който е съгласен с предложението за протоколчика и дневния ред на събранието да даде знак с вдигната ръка... Задръжте така... Много сте... Но нека да броим. Да броим, ред по ред...

– Сашо, Сашо – провикна се Краси от първия ред – предлагам да броим тия, които са против и въздържалите се. Явно болшинството е съгласно с тебе. Прав си, такъв е редът.

– Така, така – подкрепят другите.

– Добре тогава... Който е против – хм-м... Явно няма... Въздържали се... гва, трима, десет, гвадесет груги, груги няма... Добре, свалете ръцете, дневният ред се приема.

– Приема се, приема се. Много лесно го казваш Сашо – ягосваш се една от въздържалите се жени.

– Ти пък какво бе, мърморана с мърморана. Навремето сте били най-големите голтаци в селото. Живели сте в курпичените къщи, заедно с гобитъка си...

– Всеки сам знае болката си – трепереха краката на жената, която търкаше с ръце поруменялото си лице и заговори тревогата си от решението за ликвидация на кооперативното стопанство.

– Стига, напусни събранието, затова ли си дошла? – скокнаха към нея гвама брадати и принудиха жената да сведе глава.

– И така-а-а... – председателят на събранието пак пригладжа коса по мократа си глава. – По първа точка на дневния ред давам гумата на члена на ликвидационния съвет г-н Драган Петков – имаш гумата, г-н Петков. Ела, ела по-насам и говори по-високо. И по-близо до лампата, за да виждаш по-добре.

На трибуната застава мъж на пенсионна възраст, с малки прикрити очи от бели изгорели от слънцето ресници.

– Ти откъде си бе, господине-е-е-е... Какъв си ти? – скача човек от средната редица. – Кой те е изпратил тука? Нямаме ли си ние хора, та ти си дошел?

– Дами и господа – става отново Сашо – пропуснах, пропуснах да уточня. Г-н Петков е от Кюстендил, счетоводител е по професия, работил е в „Зърнени храни“. Познава нещата добре. Давай, давай нататък, г-н Петков... Нататък, щото въпроси много ще има.

– Имуществото на кооперативното стопанство е оценено от лицензиран оценител, предложен ни от Общинската управа – гопълва пак Сашо и пак дава знак на счетоводителя да прогължи, който след като намести по-добре очилата си прогължи доклада си:

– Общата стойност на имуществото на Текезесе възлиза на 127 310 212 лв. От общата стойност са спаднати стойността на предложени-

ме за брак вещи, инвентар, сгради и пособия с изтекъл срок на годност. Предлагаме го в списък за одобрение от Общото събрание и стойността на останалото имущество да се разпредели върху размера на внесената земя и положения труг по години, процентно за всички правоимащи. – И човекът, вече изпотен, прогължи да обяснява за подхода, даваше примери, като в заключение са провикна високо:

– Вие предлагате какъв да бъде процента за дяловото участие на земята и труда. В съседни села като че ли приемат 50 на 50 но има и случай на 60:40, но-о-о... Вие предлагате... Допълвам пак, имуществото е оценено, съгласно Закона за разпределение дяловото участие на правоимащите, приет от Народното събрание. Но-о-о... Все едно е... Дали ще бъде 50 на 50 или 60 на 40... Разликата не е много голяма – каза тихо и равнодушно счетоводителят, – ама нали и-и... Общото събрание трябва да реши – го-пълни човекът, като свали очилата и закри очи, наведе се над полираната маса и закуха в шепи.

– Искам гумата – нагизга се човек от средните регици.

– И аз, и аз искам гумата... И аз, и аз и аз... – нагизгнаха се от целия салон.

– Добре, добре... спокойно, не се надвиквайте, ще дам гумата на всички – вдигаше ръка за тишина Сашо и гаде гумата на първия... Имаш гумата, бай Иване, имаш гумата. Другите, чакайте си реда... Нощта е наша... Ако се наложи, тая нощ няма да спим, но да свършим работа... Общото събрание трябва да реши всичко.

– Бях младок, когато ни взеха земята, без да ни питат. Взеха и земята, и конете, и каруцата, дядо ми се поболя, поболя... Така, че аз приветствам връщането на земята на хората, всеки да си я стопанисва, негова да си е... И да му се върне там, където е била.

– Добре де, добре... – прекъсва го жената от съседния ред, едва успяла да се провикне от общата глъчка – и какво ще стане по-нататък... Разпарчелъосай земята и ще видиш докъде ще ни докара тая реформа... Не видиш ли си годините, синовете ти са по градищата? Ще се върне ли някой от тях на село? Или само приказвай! Дъртак, хм...

В салона настъпва още по-голямо оживление. Всички приказват, никой никого не слуша. Председателят на събранието едва успява да усмири и надвика най-вълнуващите се и емоционално разпалени селски оратори. А те стават, вдигат ръце, тръгват към сцената отпруг.

– Предлагам, предлагам – едва успява да надвика всички една по-млада жена. – Предлагам процента на дяловото участие за земята и положения труг да е 60:40. Земята е ценния капитал, тя, тя създава земеделцето, закъде си без земя?

– Тихо, господа, тихо, тихо – удряше по масата Сашо – груги, груги предложения... Мислете и предлагайте, това е Общото събрание... То решава сега... Всеки правоимащ има право на становище... Кажете си гумата.

– Аз протестирам, протестирам – вдига се от ъгъла побелял от годините улегнал човек. – Земя, труг... Земя, труг... Ами инвентарът, дето го взеха? Това не струва ли пари? На чичо ми взеха вършачката! Това не струва ли пари? Възраждавам категорично. Та нали с тоя инвентар отначало е

работена земята? С нищо земя работи ли се? Нали и инвентарът струва пари, палеше се човекът и ноздрите му се разширяваха, а душата му се вълнуваше от някакъв необясним, сладък трепет и спомен от миналото. За миг човекът побледня. По сухото му и небръснато лице изби студена пот, полазиха го тръпки, той мълчаливо отправи поглед към тавана, като че ли чакаше да го чуе някой отгоре и не знаеше кому да се сърди.

– Ти-и-и... може да останеш на особено мнение. Ако претендираш за плуг, колесар или браздачка... Има толкова железор, дайте му колкото иска – отговаряха му от балкона. – Каквото гласува събранието, това трябва да бъде. – Ядосаха човека и жилите на грубата му шия така се издуха, щото докоснеш ли ги с остър молив по душата му, ще рукне възбудената му кръв. Той се задуши, едва добави – ами добитъка, и крави, и коне сме дали някога. – Човекът, видимо обиден, се отпусна на стола, положи ръка на сърцето си и изпъшка. И всички от околните редове се обърнаха към него. Боже, боже-е за смях ли е това...

– Тебе никой не те пита повече, нали се изказа два пъти? – излезе напред добре облечена жена. Тя вдигна ръка и се провикна. – Стига сте крещяли като патици чумави. Събранието не е за стари и общи приказки, стига приказки. Давайме да вземаме решение. Аз предлагам... – вдигна ръце жената, но я прекъснаха.

– Ти ли ще ни наричаш чумави, бе парясница такава? Ти ли? С всички управници беше на Ти? Нагаждачка такава. Днеска си така, а утре си иначе. Сега пък акъл ще даваш.

– Ей-и-и... Поразнико... поразнико... – отвърна му с огнен поглед познатата на всички Дора. – Да млъкваш, да млъкваш... Че знаеш, че знаеш ли? Била съм с тоя, била съм с оня... Била съм убава, убава съм била... За мене приказваш, а за баща си млъчиш... Че тичаше по пощаджийката, цяла зима ѝ цепеше гърва, па ѝ носеше и чантата с вестниците из селото... Да млъчиш, да млъчиш... Да ни не слушат ората. Репчиш се, репчиш се... Па къде отиде на работа, все се не устоя. Негоднико нееден... Жал ми е за жена ти... Че е работница, па ти-и-и... Фукло такъв. Нетърпелив шепот се разнесе от устата на мъже и жени по средните столове в салона, които слушаха смаяни и не разбираха докога ще се обиждат тия хора, които са съседи и досега си живееха в сговор и уважение. Боже мой, боже мой... Къде са сега миловидното оживление и обичта между хората, и кой ли открадна човешките добродетели на жителите в нашите села... С които се гордеехме, че сме една нация и един народ...

Сашо ставаше, удряше по масата като се старяеше да надвиква всички в салона и да укротява най-темпераментни глави. Толкова се възпламеняваше, че му се искаше да премине в настъпление, но поемаше няколко глътки вода и се успокояваше. Той водеше събранието на хора, чиято възбуда години наред беше потискана и погазвана. И сега надвикванията, сръдните и караниците от балкона, поставяха на изпитание меката му душа. Благият му нрав се сменяше с умислен, загрижен поглед, който той изпращаше към всеки ъгъл на читалищния салон, вдигаше ръка за спокойствие и уверяваше, че на всички ще даде право да си кажат думата. Общо събрание е това, то трябва да реши всичко. После затваряше

очи, потрибваше нервно ръце, сънните артерии на шията му се издуха, сякаш върху главата му падна тежък предмет. Какъв нарог... Какви хора са това? Някои от още по-неспокойните излизаха пред читалището, пушеха цигара след цигара и пак се връщаха, за да вземат думата отново. А луната... Сякаш се беше вдигнала високо, сякаш искаше да надникне в салона и да не изпусне това лудо, човешко вълнение, в което би взела участие и тя. Разправиите продължиха до полунощ и някъде към времето на ранни петли, поуморени, с премрежени очи хората заемаха местата си по столовете, за да гласуват дяловото участие от имуществото на Текезесе-то: земя към труг да бъде 50 на 50.

А наг смълчания селски площад рано-рано кръжаха гълъби. Те кацаха по къщи и гървета, възвизаха се в клоните на липи и трепетлики и се умълчаваха в унеса на ляпната тишина. Събранието приключи едва когато първите лъчи на изгрева багреха сънните баури около селото и хората си тръгнаха по къщите уморени и с различни предчувствия. Хората вървяха бавно, спираха се и гледаха небето, където ниско над хоризонта със син блясък гаснеха галечни звезди.

Още на гругия ген Сашо повика едно едро момче – шофьорче и му даде ключовете на служебната лага. За два-три дни монтьорите прегледаха основно колата и той тръгна да обикаля полето, стопанските дворове и фермите.

Най-напред осъмна при краварите. Мислеше, че е погранич, но се излъга. Краварите знаеха за неговото идване и вече го чакаха. Казаха му, че откакто животните минаха на зелено, млякото се покачило, но паднал масленият градус. И то чувствително.

– Сашо, и сухо трябва да се дава на кравите, не само зелено, зеленото ги цеди – му каза пристъпилият до него фуражир – а и силажът да не се спира, сухо, сухо трябва и силаж. А и силажната яма... Като се взема силаж, да се затвори с найлона.

– Каквото трябва, това ще се дава. Зоотехникът вчера не е ли идвал при вас?

– Беше и вчера, и в неделя мина набързо. В почивния ден мина и ветеринарният. Минаха набързо и двамата, но нали подбират и шилета за износ. Миналата неделя „Родоп“ товариха за арабите – допълни информацията краварския бригадир.

– За Либия утре товарят – обади се и телчарка, чийто мъж бил към овцефермата млекар. Тирове са на рампата в Алтимир, ама-а-а голяма контрола имало. И от гругите села на АПК-ато имало шилета. Но и те отгледали стандартни шилета.

– Много ги подбират, всяко е едно препунват. Така е, арабите не ядат калпава стока.

– Шилетата са си шилета, а и млякото ще се оправи – погледна го в очите Йошко, бригадирът на фермата – ама гругата грижа, гругата Сашо ни е по-голяма и го поведе към бригадирската стая. – Не знам, Сашо, но от една седмица хора се навъртат из фермата. Мушат се между животните, оглеждат, пробират... Нагат се тия дни да вземат крави. Ама не за износ... Търсят дялов капитал от имуществото на Текезесе-то.

– Няма как, бай Йошко, промени трябва да има и в нашето село. Земята, и инвентара, и кравите, овцете и другите животни... Ще си ги вземат хората. На кой каквото му се полага... По Закона. Навремето като са вземали земята на хората, да не би да им е било по-лесно? И волно и зорлевно.

– Сашо, знаеш – застана пред него бригадирът – знаеш с баща ти, Бог да го прости, бяхме земеделци. „Александър Стамболийски“. И аз имах резерви към червените. Дойдох във фермата с уговорка. Чудех се къде да уда. Нали трябваше да се работи. Трудно, трудно ама на... Свикнах. Може да се работи с тях. Има и свестни хора. Вчера и с Нешко Атанасов говорихме дълго-дълго. Трудно се гради, лесно се руши. Знаеш ли колко труд и пари са гадени? Нешко знаеш, счетоводител беше... Знае много неща. Нешко е твърдо... Да не се бърза.

– Сашо, я ела малко с мене – хваца го за ръката гоячката Цеца и го спря на работната пътека зад кравешките редици. – Видиш ли я тая? Гледай, гледай... Огледай я отвсякъде.

– Какво да я гледам... Крава. Крава като другите крави... Гледам обора. Пълен с крави. Породисти животни, има ги навсякъде вече.

– Крава, ама каква крава? – жената сочеше голямото виме, изпълнило широкото пространство между задните крака, от което тръгваше голям едематозен оток в предната част и разлял се докъм средата на корема. --- Тридесет, тридесет и пет литра млеко ми дава на ден – и поруменялата жена погали кравата по главата. – Ами другата го нея, ами другата? Все елитни животни. Цялата редица, докрая.

Към тях беше приближил Йошко. Той изтри потта от челото си и въздъхна дълбоко. Замълча малко и отпрати зелените си и ясни очи в Сашовото лице.

– Сашо, в това стаго има много селекция и генетика – каза той. – Черно шарена кръв... Кравите са почти чистопородни. От всяко животно по пет тона мляко сме взели миналата година, а тая година чакам още по-добър резултат. А и оборите... Огледай ги... Нови, механизирани... И храненето, и доенето, и водопоя, и торопочистването – пълна механизация. Рядко го има това в европейските ферми. 100% механизация. Хората са облекчени, гоячът гои, но не докосва млякото...

– Знам, бай Йошко. Признавам твоята заслуга за създаване на фермата. И ти благодаря за това. Добър стопанин си. И хората те уважават...

– А-а-а... моята... Не съм само аз тука. Зоотехниците, те си водят племенната работа. Ами ветеринарните доктори? Ей... Наука си е това, наука. От нас е гледането и храненето. Добри животни станаха. На градската изложба на АПеКаТо нашите животни взеха първата награда, но и от другите села... Животните им бяха елитни, но ела, ела да ти покажа медалите.

– Така е – намеси се в разговора осеменителят Венко. – Ама юниците? Тях ги поверявахме само на един човек, на бай Иван, твоят комшия. Той ни създаваше ремонтния материал. Голяма работа е бай Иван Цветков... Добичар по природа. Докато не нахрани и напои животните не си отиваше в къщи.

– Спокойно бе, хора, спокойно. И в частния сектор грижите няма да са по-малки. И там ще се дои мляко. – Неусетно към тях пак пристъпни едрата поруменяла краварка Цеца. Тя не се смущаваше от Сашовото присъствие. Облечена с пъстра рокля, с прибрани форми и вкус, който сочеше естествена интелигентност. Селска, приятна жена. Не можеше да се каже, че е много красива, но никои не можеше да отрече, че е доста чаровна. Беше с руса, лъскава коса, прибрана с боне, зеленикави очи с остър поглед, проникновение и приятни гърди, които прозираха под тъсно откритото ѝ деколте... От леко отворената и малка уста пламтеше лъчезарна и топла усмивка. Боже мой... Какво момиче беше някога... Пееше в училищния хор...

Сашо пак погледна едрата жена, същите сини очи, които го принудиха да разлее устните си в галечна въздишка. Слушаше я с уважение и макар че всяка нейна дума го бодеше душевно, зеленикавият му, топъл поглед потъваше в нейното пламнало лице.

– Цеце-е-е... Цеце. Познаваме се още от ученическите години. И тогава си беше умна, весела, изрива, гонехме се по ливадите, а вечери на селския гансинг момчетата се надпреварваха да танцуват с тебе. Смееше се тогава, смееш се и сега, само че в днешната ти усмивка има не само качка, но и тъжна молба.

– Да не бързаме с ликвидацията, Сашо – прогължи бригадирът. И полето ни е добре. Земята ни е богата, имаме машини, хората работят, при нас се ражда и зърно, и зеленчуци, и овошки, и тютюн... Нали виждаш... С бригади едва смогваме да приберем реколтата. Нека хората си взимат документите за земята, да получават рента, но земята да не се парчельосва. Дребното земеделие не носи голяма печалба.

– Разбирам ви бе, хора. Всичко ще си дойде на мястото. Бъдете търпеливи – смееше се Сашо, пускаше лъчезарна усмивка и тръгваше по другите обори.

Истина беше, че Сашо никога не беше влизал в кравеферма. Никога не беше имал топла приказка с кравари. Още повече да види във фермата Цеца, момичето, с което е лудувал и изгнал на селската читалищна сцена. Е, минавал е понякога покрай оборите, отдалече е слушал глъчката на хората, когато изкарват животните на паша, но все му се струваше, че работата им не е толкова трудна. Какво от това, че някои крави давали повече мляко? Като има храна, ще има и пълни вимета. Краварска им работа. И като затваряше вратата на лагата, си мислеше... – Ще се действа според закона. Добър, лош... Закон е това. Както е решено, тъй ще бъде. Парламентът е решил. Парламентът затова е парламент. Закони да кове. Е... Неудобно им е на старите управници. Но друг е вече редът. Връща се вече земята на хората.

След няколко дни пак мина през кравефермата. Беше привечер. Слънцето потъваше на запад зад Борованската могила. Дългите сенки на тополите лягаха в студените води на близкия язовир. Сашо пристъпваше тихо, не се обади на пазача. Краварите си бяха по оборите. Доилните апарати съскаха, а пастирите отвозваха наоеното мляко към събирателния пункт. Сашо спря до водната кула, там отвързани крави смучеха вода от

пожарният водоем. Посегна да ги прогони, но спря. Една от кравите вдигна глава и отвърна на погледа му като да му проговори. Очите ѝ излъчваха нежност, благородство и човечност. Красиво животно, черношарено. С нежна кожа, тънки крака, бяла престилка през холката и звезда на челото, над която се извиваха симетрично малки рога с тънък метален блясък.

– Ти идвай по-често при нас – неусетно се беше приближил зад него бригадирът. – Ходи по полето, в ремонтната работилница, срецай се с хората, но привечер прави и струвай, отбивай се при нас – и пак го поведе през оборите, където над пълните циментови ясли, животните бяха навели глави и лакомо поемаха сочния фураж.

– Какво прави моето приятелче тук? – отново застана пред него доячката Цеца и се засмя. – И какво измисли ликвидаторът на нашето стопанство? Добре, Сашо, много добре... С това ще те запомним в Соколаре. Ликвидирай стопанството и пак си хвани пътя за Враца. Много добре ще направиш. – Ликвидация. Каква модерна гума – каза жената и завъртя погледа си встрани. Жената се смееше, но всъщност това не беше истински смях, а беше дълбока съдбовна тревога.

Сашо усети по челото си мокреж. Ситни капчици пот извиваха. Ядоса се. Защо се отби тая вечер в стопанския двор? Защо не могат тия хора да разберат това, което той съгласно Закона, даже повече от закона, иска да направи за тях! Справедливо ще бъдат раздадени и земята, и инвентара, и дяловете! Желанието му е всичко да бъде по-справедливо, отколкото ставаше другаде. Защо не го разбират и защо трябва да слуша тези истории за развъдно подобрителната работа при кравите, които му вече омръзнаха. Сега той е длъжностно лице, има закон и той му предписва как да действа.

Още на другия ден Сашо осъмна в Камено поле. От няколко гена знаеше, че там ще има търг за раздаване на кравите от тамошната ферма. Ладата изпъзля малкия баур, зави от шосето наляво и спря до млечния пункт, от който се виждаха развалените покриви на телчарниците, два сеновала и разбитите врати и прозорци на старите краварски помещения. Боже мой, запали цигара Сашо – какво става тука? Стопанският двор беше пълен с народ. Някои държаха въжета, синджири, оглавници като протягаха вратове към отворените портали на един от оборите.

– Мълчете бе, мълчете – мълчеше се да въведе ред едно младо момче и сочеше маса, на която седеше комисията на търга, съставена от двама мустакасти мъже и една жена.

– Иванка, Иванка – викаше прегракнал някакъв шишко, широк, тумбест, с провиснали бузи човек, явно председателят на търга. – Направете път, път направете да мине кравата бе, хора-а-а-а... И кравите разбират, когато ги гледаш с добро.

– Каква ти Иванка бе, мърльо... – провиква се недочул един сипкав господин от тълпата. – Срегнах я пред фурната жената, отиваше за хляб. – Последва общ смях и закачка. – Боже мой, с тоя народ какъде сме? Какъде-е-е-...

– Иванка е кравата бе, хора, кравата се казва Иванка... Ето и номера ѝ – повтори шишкото и изтри с ръкав месестата си уста. Две циганче-

та извеждаха крава след крава и когато двама или трима кандигати се спускаха едновременно към животното, шишкото вдигаше ръце, за да спре гюралтията. „Стига бре, стига... Има още животни, за какво се гърпате? И кравите, и телетата ще раздадем. Пък ако търпите и гюмовете ще раздадем“.

Сашо постоя, понагледа се, изпуши половин кутия цигари и тъкмо когато беше решил да си тръгва, защото го заболяваше главата от това, което видяха очите му, се случи нещо, което го задържа. Към едно от младите момчета при рампата за товарене на животни пристъпи възрастен мъж. Той изгърпа синджира на кравата от ръцете на търговеците и зашлеви два шамара на младежа, който се олюля, политна, но се съвзе и скочи със свити юмруци към възрастния човек. Затичаха се хора, изпречиха се между тях и ги отведоха в различни посоки.

– Защо бе, бачо Димо? Защо се месиш в работата на младите – гълчаха го жените, докато го водеха към порутените телчарници, за да го скрият от младоците. – Не видиш ли, че са по-яки, по-зрави от тебе?

– Как защо? Как защо бе, хора? – просълзен оправяше скъсаната си риза човекът. – Кравата е телна, не видите ли, че ѝ е наближило?... Телна е кравата, а те я товарят за кантара и за ножа? Колите са на „Родона“ бе, жени? Каква е тая съвест? – Еничари такива, еничари – повтаряше разплакан човекът и търкаше преbledнял егрите си сълзи... Хората се смутиха и вдигаха ръце за проклятие.

– Абе, момче, тебе майка ли те е раждала? – викаше една от жените като пристъпваше към „родонската“ кола. – Подхвъркаче такава... Я, Я, си изтрий жълтото по устата... Кога българин е посягал с нож на бременно животно... Та... Ти... безбожник...

Очите на Сашо потъмняха. Бяха се удвоили... Зави му се свят... Изпит и бледен, той премрежи очи и мълчеше задавено. Лицето му придоби цвят на восъчна пята. После завъртя поглед, но погледът му падна пак по развалените краварски обори и циганчетата, които продължаваха да извеждат кравите една по една. И ликвидаторите ги раздаваха на тоя, на оня... На сульо, на пульо... На хора, които си нямаха представа как е създавано това породисто черноглаво краве стаго. Всичко това не беше сън, а действителност, която ставаше пред него, пред самия него. Да бяха му разправяли, трудно щеше да повярва. А това дълбоко нарани човешкото му достойнство. Душата му се свиваше от мъка, каквато той досега никога не беше изпитвал. Какъв съм аз и по какъв закон съм тръгнал? – запита се той.

Пътуваше обратно към Соколаре, колата вървеше на средна скорост, изпъляз лъкатушния баур към Драшан и надмина конска каруца, натоварена със сено. През отворения прозорец откъм Сашовата врата нахлу топъл вятър, който плъзна по лицето му и той с опакото на китката изтри челото си като да прогони невероятния сън, който преживя в стопанския двор и кравефермата в Камено поле. Пътуваше мълчаливо, а въпросите не го оставяха на мира. Нещо става с тоя народ, има нещо скършено в душите на хората. Тъмни облаци играеха по небето и в Сашовата душа, над равнината се носеха глухи гърмежи, които отекваха и в неговото сърце.

Цяла седмица след случилото се в Камено поле, Сашо осъмваше в гората между Нивянин и Соколаре. Провираше се по горските пътеки, лягаше по тревата на някоя полянка, гледаше небето, погледът му летеше с белите облаци зад близките баури и Врачанския балкан, от който долиташе топъл вятър, явораците зашумяха и макар че в гората все още цареше тишина, на хоризонта засвяткаха далечни мълнии. Но Сашо оставаше в гората. Връщаше се в селото, когато зрочът падаше над липите, брястовите и тополите край язовира, а равнината заспиваше уморена в кротък унес и тишина. Беше потънал в своя вътрешен живот. Настоящото винаги е било пълно с вълнения, чувства и загадки, по които се клатушкат човешките души, понякога несигурни в житейския си път. Боже, кръстеше се и гледаше небето Сашо. Гледаш ли отгоре какво става долу на земята... Колко човешки съдби сега се разплюваха... По тая кърмилница... По земята...

А на полето посевите рагваха човешкото око. Пшениците наливаха тежко зърно, едър клас, от ген на ген все по-златееха, царевиците оформяха едри стъбла, слънчогледите пълнеха с надежда човешкия поглед. Земята се беше усмихнала с топла милувка, светлината и въздухът бяха станали меки, като че ли Господ беше изсипал цялата си щедрост за награда на човешкия труд.

Минаха топлиците на юли и август. Щъркелите, разперили крила литнаха, с изпънати крака назад и проточиха симетричните вериги на юг. Не закъсня и хладен вятър, който зашумоляваше от околната гора. От полето се прибраха сеялките, които оставиха семената в пазвите на топлия чернозем на Соколарската равнина. Времето заесеня, небето мрачно и облачно се снишаваше над есенните угари, босоногото и бедно циганско лято напомни за себе си, и работата от оголялото поле се пренесе в стопанския двор и фермите. Сутрин Сашо осъмваше в ремонтната работилница, в хангара със зърното, а вечер отиваше при краварите. Разговаряше с тях до късно и се прибираще вкъщи, когато лампите по селските улици замъждукуваха и селото потъваше в мека тишина и сън.

Тъй минаваше времето, на което той се остави да го носи и отнася.

Една сутрин замина за околийския граг. Викаха го пак с писмо – покана. Казаха му, направо, че не са доволни от неговата работа. И когато вече му търсеха заместник за поста ликвидатор, Сашо свика общоселско събрание, което се превърна в учредителна конференция на новата земеделска кооперация. Хората го избраха за неин пръв председател. За всичко това той беше дълго мислил и премислял. Връщаше се и като че ли се вникваше в тайнствения смисъл на живота, сякаш в него нещо се прекърши, смъкна от себе си тежък товар от изживяното, от миналото, откъм онези тъжни години. Но неговата младост и пъргавост, обичта му към хората надви над миналите обиди, които вече беше решил да покрие с пепел и да ги остави само спомен за историята. А то... Съдбата му поднесе друго. Съдбата или съвестта... Тя също има свои закони. Новата работа беше напрегната, пълна с изненади, изискваше нови решения, нов поглед и време, което минаваше неусетно.

След две години в смъртния акт на Сашо лекарите записаха... Хипертония и тежък сърдечен инфаркт. Цяла седмица селото беше в траур.

На погребението се стече много народ – българи, цигани... мъже, жени... от града и околните села... Млади и стари. Погребяха го в долния край на гробището. Гробът беше обърнат към стопанския двор.

А кооперацията укрепна. След Сашо хората избраха своя съселянин Спас Петков – Паци. Добър стопанин, земеделец и грижовник. С грижа и мисъл само за полето и хората, които ръководи. Днес собствениците на земя в Соколаре получават най-висока рента в областта, защото произвеждат най-много продукция от полето и имат най-модерни машини за обработката на Соколарската равнина.

Соколаре, Сашо, Паци... И соколарската кооперация... Там, край шосето Бяла Слатина – Враца. Стигнеш ли резервната самолетна писта, погледни на юг. Селото е само на два километра.

гр. Враца

29.06.2020 год.

**„Свети равноапостолни Константин и Елена“.
Стенопис в църквата „Св. Димитър“ – Арбанаси (1696)**

Лора Василева
ДВА РАЗКАЗА

ПОЩЕНСКА КАРТИЧКА ОТ ПАРИЖ

*Умират хора... Тайният им мир
 не можем върна после ни за миг.
 И аз не спя и иде ми в нощта
 от тази безвъзвратност да крещя.*

Е. Евтушенко

Събота. Следобед. Сега в сянката на ранозреещата череша. На земята до мен има чаша с вино и от време на време отпивам. Донесе го приятел на мъжа ми, който обявва с нас. Червено домашно вино, вкусно и ароматно. Обядвахме късно, около два часа. Веднага след това те изчезнаха да оправят ладата му.

– Дано не е това, което подозирам – каза мъжът ми, когато тръгваха. Приятелят загрижено го последва. Чух как щракнаха вратите на нашата кола, паркирана пред къщата. В тишината шумът от запаления мотор ме подгизна, но за кратко – те отпрашиха към града.

Оставам сама в неподвижния следобед, отпусната в шезлонга.

Пролет е. Свежо.

Известно време се чудя дали птичката, която пее до омаломощаване някъде над мен, е слабей. Защото може да е и чучулига. Или кос. Или дявол знае какво... Всеки път, когато отпивам глътка, заедно с миризмата на виното вдъхвам и силното ухане на зграбец, защото сега до лехата. Тази година зравата е избуял. Протягам ръка, откъсвам листенце с нежни власинки и го мириша, после го разтърквам и усещам как се превръща в прохладна влажна ципа между пръстите ми. Сега чак до вечерта ръката ми ще ухае на зграбец. Заг гърба ми неприбраната маса ме гизна, без да я виждам. Трябва да измия съдовете от обед. Снощните чинии също не са измити, цялата мивка е заръстена. Но не помръдвам, разбира се. Само отпускам глава назад и протягам ръка да напипам чашата. Струва ми се кошунство в такъв лъчезарен ден да се забия в кухнята и да хвана парцала. А след съдовете има и други неща за миене. Плочките в банята, например. Всъщност тази правоъгълна едноетажна къща в околностите на София е доста занемарена. Мъжът ми я наследи преди две години, малко след като се оженихме. Много ѝ се зарадвахме. От април до ноември идваме тук редовно да прекарваме края на седмицата, на въздух и зеленина. Уж щяхме да я ремонтираме, тъй като е доста запусната, но единственото нещо, което успяхме да направим досега, са плочките в банята. Преди това там

имаше блажна боя. Случихме на майстор, постави ги хубаво, равно, без луфтове. Мислехме да измажем къщата отвън, но като разбрахме колко ще струва – решихме, че не си заслужава. Свикнахме ѝ на външния вид и толкова. Освен това трябва да се стегнат дюшеметата, да се боядисат стените, черчеветата, вратите също, изобщо, необходим е основен ремонт. Но нямаме пари. Ние сме по на двайсет и четири години, работим отскоро и не умеем да пестим. Нищо за момент не се поколебахме, когато преди месец купихме луксозно кожено яке за мъжа ми – щом го облече, разбрахме, че е създадено за него, подчертаваше широките му рамене и тесния кръст, правеше го по-висок. Дадохме една заплата за якето, нямаше как. Родителите ни твърдят, че когато започнем да харчим пари, губим чувство за реалност. Не искам да мисля за тези неща, отбягвам ги упорито и винаги се успокоявам с мисълта, че още сме млади; после ще почнем да печелим по-добре – мъжът ми е архитект, ще започне да взима и частна работа, а аз превеждам от френски, надявам се по-нататък да ме търсят повече.

Подоухва ветреца, към аромата на виното и уханието на здравеца се присъединява едно по-силно ухане – на прясно окосена трева. Сутринта мъжът ми беше окосил целия двор, точно до границата, дето започва двора на госпожа Миркова. Всъщност реална граница не съществува, но се знае къде завършва нашият имот и къде започва нейният. Като гледам неокосената трева отсреща, не мога да реша дали нашата ми харесва повече. Мъжът ми веднъж на дълго ми обясни защо тревата *т р я б в а* да се коси, но аз забравих. Винаги много бързо забравям всичко, което не ме интересува истински. Госпожа Миркова никога не косеше тревата си. Фактически тя посещаваше вилчката рядко. Идваше и сядаше на олющената пейка, някога боядисана в зелено. Капаците на вилчката се лющеха в същия зелен цвят, самата вилчка се лющеше, мазилката падаше, но госпожа Миркова пет пари не даваше за това. Поне не показваше, че я интересува. А вилчката е била доста хубава навремето. Тя и сега е хубава, някак си разчупена, старовремски наивна, с полукръгла остъклена веранда.

Не знам защо се сетих за госпожа Миркова баш сега, но тя ми е симпатична. Често зървах тънката ѝ фигурка да се шляе по хълмовете отсреща, отвъд дерето; от дългите ѝ самотни разходки личеше, че обича природата. Срецах я и по улицата, понесла мрежа с продукти, а и на спирката, да чака автобуса за града. Никога не ни е досаждала, беше деликатна, само ни кимаше отдалеч и ни се усмихваше. Сдържана, някак си горда, докато Маринчева например е досадна и любопитна. Маринчева периодически идва и пита защо не правим компоти от черешите, ами ги оставяме да ги ядат врабците. Имаме три череши в двора. И люлякови храсти. Затова я попитах дали може да се вари конфитюр от люляк. Маринчева се обиди, помисли, че ѝ се подигравам, но аз наистина се интересувах. Нали може да се прави от рози, защо пък да не може от люляк? От Маринчева научих, че госпожа Миркова си няма никоя – съпругът ѝ починал преди петнайстина години. „Бабето се шири във вилата самичко“ – подметна веднъж Маринчева, но винаги забравя, че тяхната триетажна къща е най-голямата на нашата улица, прилича на бункер в грозотата си и в нея наистина се ширят с Маринчев и две дебели тромави деца. Маринчева

винаги нарича госпожа Миркова „смахнато бабе“ само защото „бабето“ се държи на разстояние от нея, поздравява я студено и досуц като нас остава черешите на птиците.

Когато говорим с мъжа ми за „бабето“, винаги я наричаме госпожа Миркова, има нещо фино в осанката ѝ, цялата ѝ крехка фигурка излъчва независимост и почтеност. Госпожа Миркова е над седемдесетте, обикновено хората на възраст обичат, като срещнат млади, да им кажат по някоя и друга мъдрост. Но не и госпожа Миркова. Веднъж я застигнах по нагорнището към нас; тя спря, погледна ме с живите си очи и аха да каже нещо. Аз също поспрях и я погледнах насърчително. Но тя само се усмихна и ми кимна. Отминах разочаровано. Не знам защо, искаше ми се да ме заговори.

Госпожа Миркова има знаменита лятна шапка с изкуствени цветя и голяма периферия, а също и бежова ленена рокля с вдигнати рамене. Каквато си е гребна и слабичка, отдалеч прилича на момиченце, което се е маскирало. Дрехите ѝ са от едно време, „ретро“, и понякога госпожата е направо елегантна. Но веднъж, като се разминавахме пред къщи, забелязах колко са изтрпели токовете на белите ѝ обувки.

Един път, само един път забелязах да има гости, миналата година, в началото на лятото. Гостенката също беше възрастна жена и ако искаше вярвайте, носеше ръкавици от светъл плат до лактите. Двете дами бяха под бялата череша на Миркова. Черешите тъкмо бяха узрели. Те подскачаха да докопат някакъв по-висок клон и се кикомеха като малки момиченца. Слънцето пробиваше през листата на дървото и плъзгаше зайчета по деликатно гримираните им личици и старинните грехи. Наблюдавах ги прехласнато и кой знае защо ми напомняха кадър от филм. Бях легнала на одеяло, правех слънчеви бани, скрита във високата трева на госпожа Миркова.

После пиша кафе отвън, на пейката. Госпожа Маркова го поднесе на табличка. В две малки чашки от фин порцелан, които издаваха лек звън при допира с чинийките. Отначало отпиваха мълчаливо, но госпожа Маркова изведнъж каза:

- Гледах отново „Великият Гетсби“!
- За втори път?
- И пак не мизнах цяла нощ... Господи, какви актьори!
- И какви костюми!...
- И каква любов!
- Каква любов! – повтори приятелката ѝ.

Двете в пълен синхрон вдигнаха чашките, отпиха деликатно и ги върнаха в чинийките на скутовете си.

Игваше ми да изтичам до тях и да ги разцелувам – толкоз сладки бяха те с подредените си букли, руж по страните и тънички крачета, обути в кременайлонови чорапи.

- Чух, че имало и книга – подхвана отново госпожа Миркова.
- Така ли?
- И тя била хубава.
- Сигурно трудно се намира.
- Сигурно – заключи госпожа Миркова.

Като изпиха кафетата си, разклатиха чашките и ги обърнаха върху чинийките.

В този момент мъжът ми изскочи от къщи и високо извика името ми. Нямахме как, трябваше да се прибера. Заизмъквах се заднишком. А толкова исках да узная какво пише в чашката на госпожа Миркова.

Виното ми свършва. В шишето на масата има още, но ме мързи да стана. Отпуснала съм се в шезлонга, хубаво ми е. Сега мислите ми взимат друга посока: сеещам се, че няма да е лошо следващата събота да съберем приятелите и да вдигнем щуро парти. Първото за сезона. Обичам да каним приятели тук – винаги се получава голямо веселие. Беснеем на воля, никоой не идва да ни се кара за шума. Обичам танците, бързите танци, мога да танцувам с часове, без да се изморя. Обичам и разговорите до разсъмване, когато, потънали в някакъв спор, забелязвам как навън се развиделява. Винаги се учудвам на бързината, с която нощта се изнизва. Често спим по шезлонгите с по едно одеяло, за час-два, а после или започваме веселието с нови сили, или се препичаме на слънцето като гуцери. Обикновено към обяд някой от мъжете се втурва да готви, напоследък всички мъже умират да готвят.

Мисълта за партито така ме завладява, че след чашата вино и топлото слънце над мен усещам веселост и желание да се раздвижи. Денят е вълшебен. Готова съм да се разходя до хълмовете отвъд за цветя.

Вдигам се и забързвам по двора, зарязвам неприбраната маса и всичко неприятно заг себе си.

Червеният москвич се движи бавно по улицата, двамата в него гледат към нашата къща. Забелязват ме, колата спира пред мен.

Шофьорът излиза и пита:

– Коя е вилата на Миркова?

Обръщам се и соча:

– Със зелените канапи.

Другият също излиза и се заглежда във вилчката.

В гърдите ми се промъква тревога.

– Вие в червената къща ли живеете? – пита отново шофьорът.

– Да.

– Съседи сте значи.

Кимам. Другият мълчи и гледа към вилчката на госпожа Миркова.

– Сигурно знаете, че собственицата е починала.

Сега двамата гледат към мен.

В устата ми загорчава.

– Кога? – питам автоматично.

– Още през февруари.

– Не знаех, никоой не ни е казал – и досущ като майка ми, когато разбере, че някой е починал, добавям: – Горката. – Дай боже и ние да доживеем до нейната възраст – казва шофьорът. – В тия нервни години, с тия инфаркти...

– Осемдесет и една! – обажда се другият.

– Не предполагам – изненадвам се аз. – Вие нещо роднини ли?...

Двамата се поуизправят, сякаш се сеещат за какво са дошли.

– Тя няма роднини.

– Самотница е била, завалийката.

Ние сме от съвета – представя се шофьорът. – Трябва да опишем имуществото и да запечатим вилата. Желателно е да присъства някой от съседите. Имате ли нещо против? Предполагам, че ще свършим бързо.

Съгласявам се, объркана от тъжната вест, и за миг не ми хрумва да откажа. Двамата тръгват напред, шофьорът носи папка. Мълчаливо пресичаме двора през високата трева и бурените. Осъзнавам, че никога вече госпожа Миркова няма да седне на олющената пейчица и сърцето ми се свива от жалост. Когато заставаме пред вратата, усещам вълнение. Неудобно е, грозно е някак си да нахълтваш в къщата на някого, да се ровиш във вещите му, да докосваш интимни неща. А него да го няма... Вратата се отключва с две завъртания на ключа, попадаме направо в затъмнения хол. Въздухът, естествено, е застоен, мъжете отварят прозорците отвътре и капациите отвън. Светлината осветява праха по пода и мебелите. Обстановката е обикновена и скромна. Мебелите са от масивно гърво, но не са ценни. На пода има протрит зеленикав килим с медалион от рози. Поглеждам към пратениците на съвета. Те оглеждат спокойно. Шофьорът казва професионално:

– Ще свършим за час.

Другият пъргаво започва да снове из вилчката, отваря вратата на кухнята, губи се известно време към тоалетната, оглежда другата стая. Шофьорът се настанява на кръглата маса в хола. Вади листа от папката, химикалки.

– От какво е починала? – питам.

Доколкото ми е известно, от пневмония. Счупила си крака, залежала се... Нали знаете как стават тия работи при възрастните.

– В болница ли е била?

– Да.

– Слава богу! – въздъхвам аз.

Сядам на стола срещу него.

Другият мълчаливо взема лист и химикалка; започва от съседната стая. През отворената врата виждам висок креват с железни табла и гардероб. Дали ще бъркат в гардероба?

Шофьорът монотонно започва да изрежда:

– Значи в хола: диван – един брой... кръгла маса – един брой... бюфет – един брой...

Явно нямат време за губене.

Закротвам се на стола. Докато чиновниците вършат добросъвестно работата си, очите ми шарят безцелно из стаята. Спират от предмет на предмет, плъзгат се по ухабената гамаска на дивана, по старите столове, по ухабените стени. Изглежда, и тук всичко се разпада.

Изведнъж усещам срама.

Обзема ме страхотен срам, защото не бях направила никакво усилие да се сближа с госпожа Миркова. Две лета живяхме до нея, наблюдавахме я, но с небрежността и егоизма на младите не бяхме и опитали да се запознаем.

Съвестта ме загриза със страшна сила: хиляди пъти можех да я заговоря, докато сме се разминавали с бегли поздравии; можех да я поканя на кафе или да ѝ погостувам, като по този начин дори и за малко бих

разсеяла огромната самота, в която е живеела. Можеше да ѝ вършим някои гребни услуги: да ѝ носим продукти от града, да я взимаме с нас на връщане, вместо да се кандилка с автобуса.

Можеше.

Непростима апатия или младежко безгрижие ни бяха попречили да изминем малкото метри земя, която ни отделяха от плахата ни съседка?

Не знам.

Спомням си, веднъж, когато валя два дни без да спре, как госпожа Миркова не помръдна от прозореца. Когато и да погледнех към вилчката, лицето ѝ белееше зад стъклото. Дори с мъжа ми имахме чувството, че и през нощта не мръдна от мястото си. Но какво, по дяволите, да прави една старица, когато навън вали нон-стоп? Просто седи кротко на сухо, пие горещ чай и съзерцава пейзажа. Може би тогава бяхме на косъм да я поканим на кафе и това не стана по-скоро от леност – ние прекарахме двата дни в леглото, беше необходимо специално усилие да се приведем в приличен вид за гости. Макар че, сигурна съм, имахме желание за това.

Загледана в порцелановите статуетки отсреща, зад стъклото на бюфета, в мен с фатално закъснение се изостри интересът ми към тая жена. Сега страшно съжалявах за пропуснатите възможности за общуване. Нали всеки човек носи в себе си романа на собствения си живот, неповторим и различен? Сигурно щеше да ни разкаже много, тяхкаха се, в края на краищата родила се е в началото на века, преживяла е неща, която за нас вече са история!

Срамът от безразличието към тази неповторима индивидуална личност не ме напуска.

Напротив, засилва се. Като че ли всеки ден се срещат такива стегнати осемдесетгодишни дами, успели да запазят независимостта си в заобикалящия ги свят и достойно да носят самотата си, без да хленчат и досаждат на другите.

Ставам да се поразтърча, приближавам се до бюфета, вглеждам се в статуетките – има две полегнали нимфи от порцелан, метална котка със зелени мънистови очи, овчарка с невинна усмивка, прегърнала агънце, стъклени розички. Цялата работа лъха на кич, но наместо да се поразвеселя, се вкисвам ужасно. Вниманието ми е привлечено от пощенска картичка, прикрепена от вътрешната страна на вратичката. Тя представлява черно-бял изглед на Айфеловата кула, пожълтяла от времето. Гложди ме любопитство, искам да рабера какво пише отзад. Отварям вратичката, взимам картичката и я обръщам. Отзад с красив старомоден почерк пише: „Поздравя от Париж. Стефан.“ Само това. Вкисвам се още повече. Бързо връщам картичката на мястото ѝ. Става ми неизказано мъчно, загато никога никога няма да разбере кой е този Стефан, не че ме интересува кой знае колко, но цялото ми съществуване се противи на невъзвратимостта. Невъзвратимостта... Госпожа Миркова завинаги и неоправимо бе отнесла тайните си в мрака.

– Пие ми се кафенце – внезапно каза шофьорът.

– И на мен – обажда се другият от стаята.

– Защо не погледнете в кухнята – предлага ми шофьорът. – Навярно има.

Зарадвана от възложената ми работа, влизам в кухнята.

Там всичко е прибрано и погредено по лабиците – бурканчета, менекени кутии, котлон с открит реотан, а над мивката вису джезве.

В този момент забелязвам върху масата един хляб. Цял, непокътнат, изглежда пресен. За миг ме спохожда абсурдната мисъл, че госпожа Миркова е жива и ето, купила си е хляб и е отишла на разходка до хълмовете. Приближавам се хипнотизирано до хляба и го докосвам. Неочаквано той се разпада на прах – толкоз фин, че част от него се вдига във въздуха, подобно на цигарен дим. Това преминаване на материята от един вид в друг ме стъписва. Изскачам от кухнята.

– Ще направя еспreso у дома – предлагам аз. – Имам машинка и всичко...

– Чудесно! – кима шофьорът.

Чакайки кафето да заври, мисля за смъртта. Всичко живо, значи, един ген изчезва в мрака. Боже, питам се, всичко ли? Нима ще гоиде ред на родителите ми, на рогнините, на мъжа ми? Да, казва разумът ми, всички ще умрем някога. Но дълбоко в себе си съвсем не вярвам, че ще изчезнат от света любимите ми хора.

За себе си изобщо не мисля, чувствам се безсмъртна.

По-късно, след като са изпили кафето и са свършили работата си, докато заключват вратата, шофьорът забелязва:

– Нали ви казах, точно за час свършихме.

Те ловко залепват две бели ленти с печата на съвета и личните им подписи, като по този начин запечатват вилчката на госпожа Миркова.

– Готово!

Изпращам ги до вратата, обхваната от меланхолия.

Мъжът ми се връща. Намира ме в градината. Той е възбуден и горд, успял е да поправи повредата на колата.

– Не съм ли страшен, кажи! В сервиза щяха да го обрънзат и щеше да чака. А аз за два часа... Ти какво правиш? Май не си ставала от шезлонга.

Разказвам всичко с подробности. Той слуша внимателно, сериозно, по очите му познавам, че се развълнува. Посочвам вилчката – двете ленти върху вратата се виждат добре.

Мъжът ми гледа дълго натам.

– Действа госта подтискащо – прошенва той.

И след малко добавя:

– Мадам Миркова беше голям сецесион.

– Хич не ми е до шегу. Отнесохме се толкова бездушно с нея... Как поне веднъж не я заговорихме!

Мъжът ми мълчи, усещам, че и него го нападат угризения.

В тишината увисва тъга.

Вълна от ухапването на згравеца ме залива, вдъхвам с пълни гърди.

– Преди да гоидат тия от съвета, си мислех много за нея... Сякаш съм предчувствала...

– А аз пък сутринта... Косях тревата и се питах защо я няма още. Обикновено по това време се появява.

– Липсвала ни е по някакъв си свой начин. – Гласът ми трепери. – Все пак, щом си мислим за нея... И ти, и аз... Щом си спомнихме...

Мъжът ми скача, налива вино. Прикляква го мен и отсипва от виното в зграбеца. Подава ми чашата. Отпивам и му я връщам. Отпива и той. Мълчим.

– Знаеш ли какво? – Хваща ръката ми и я гали. – Знаеш ли какво?

Гледам го очаквателно, потапям се в погледа му.

– Какво ще кажеш, ако съберам приятелите?

– Да вдигнем купон?

– Може пролетен карнавал!...

Светвам от предложението, но отвърщам с укорителния тон на свежърва ми:

– Мислиш само за удоволствия.

Мъжът ми се смее, внезапно сяда на коленете ми, прегръща ме.

– Ще накичим гърветата с гирлянди!... Ще докараме сонито на Нели. Представяш ли си какво ще се получи с шейсетватовите колони.

– Ще озвучим цялата околност.

Замираме така, всеки с мислите си.

– А как ще се маскираме?

– Ще видим... нещо оригинално... смешно...

Поглеждам вилчката на госпожа Миркова – белите ленти на вратата напомнят анкерпласт върху рана.

Осъзнавам, че съм жива, млада, обичана; в прилив на ентузиазъм се опитвам да се изправя рязко и едва не събарям мъжа си на земята.

– Какво става? – пита той.

– Трябва да изчистим къщата за карнавала.

– За да я освиним отново.

Поглеждам го строго:

– Ще ми помогнеш ли или не?

– Готово.

Отправяме се към неприбраната от обеда маса.

ТОСТ ЗА ЛЮБОВТА

*...Ще обикна някой ден човек,
когото никога преди не съм видяла.
Той ще стане моя мисъл.
И ръцете ни ще остаряват редом.*

*Кой знае де ли ще го срещна?
Може би от бряг пустинен е потеглил
с бавен платноход,
или в двора на крайпътен хан
своя кон е яхнал
и не знае накъде да тръгне?*

Весна Парун

Чувствам се добре след горещия душ и благоуханния сапун. Тялото ми е намазано с тоалетно мляко, кожата ми е мека и влажна, ухае. Ма-

сажирам стъпалата си с лек крем, а после с помощта на известни фирми уголемявам очите си, правя ги още по-зелени, угължавам и почерням ренициите си, слагам руж на страните си и очертавам устните си с кафяво червило, сякаш съм яла пресни орехи. Колебая се между „Нина Ричи“ и „Мадам Роша“. Накрая взимам наслуки един от флаконите и натискам: С-с-с-т! Нахлузвам гжинсите, гълтам плоския си корем, за да ги закопчая, обличам пухкав мохерен пуловер с дълбоко деколте. Гърдите ми са малки, приятно ми е да чувствам голотата си под лекия пуловер. Окачам зелен гердан от семена, навивам го два пъти около шията, но той виси чак до пъпа ми, и когато се движа, грънци. Нахлузвам пръстените на дясната си ръка, също часовника с няколко метални гривни. Лявата ми ръка е гола, нарочно по нея няма никакви бижута, няма нищо, оставям я така, за да контрастира на дясната. Имам красиви тесни ръце, с дълги нежни пръсти и твърде дълги нокти, оцветени в седефено-бяло. Дланите ми са с много линии, доказателство, че съм се преразгала хиляди пъти, и е удоволствие да наблюдавам изненадата, когато се опитват да ми гледат на ръка. Нахлузвам велурени мокасини с нисък ток – ходя бързо и с големи крачки, затова обичам обувките ми да са удобни. Обличам и гжинсово яке, навивам един път маншетите и не го закопчавам. Премятам през рамо голяма кожена чанта. Оглеждам се в огледалото – придобила съм небрежната външност, към която съм се стремела и което ми е отнело повече от час. Знам, че след пет минути, когато изляза на улицата, ще имам нахакан вид и всички ще се обръщат след мен. Винаги имам твърде самоуверен вид, сякаш знам къде отивам и какво искам.

Външната врата шраква зад гърба ми. Докато слизам по стълбите, мисля за Димо. Димо е човекът, с когото ходих цяла година и преди месец скъсахме. Скъсахме, защото искаше да ме промени. Той винаги гържеше на собствените си преценки и ги намираше за разумни. Беше амбициозен, работлив и реалист. Разбиваше на пух и прах илюзиите ми, с които се залъгах и които ме крепяха. Искеше от мен да бъда гейна, да изляза от инертността си. Обвиняваше ме в апатия, безотговорност, мързел. Беше силен и ми вдъхваше чувство за сигурност, но ми омръзна със суетата си, а желанието му да ме притежава като предмет ме отвращаваше. Но най-лошото бе, че ми внушаваше натрапчиво чувство за вина, което ме изкарваше извън кожата. Дадох си сметка, че с него галеч не изживявам онова, което се нарича любов. Искях да ме остави на мира и той най-после разбра, че не може да ме промени, защото такава ми е природата, срещу природата на човека, както е известно, не може да се върви. Разделихме се и толкоз.

Излизам на улицата с лека носталгия по Димо. Човек се привързва и към растение в саксия, не е ли така?

Навън падаше мрак. Имаше нещо магично в бързината, с която мракът покриваше сградите, колите, хората. Във въздуха се носеше нещо възбуждащо, което ме накара да забравя всичко, и изведнъж се почувствах щастлива и свободна, въпреки че изобщо не знаех къде отивам, нито каква посока да поема. Даже усетих надежда, която се появи като очакване, очакване да се случи нещо. Сърцето ми заби ускорено и се понесох с инстинктивната си високомерност по софийските улици.

Тактиката ми да ходя бързо е успешна против навлеците, но се оказва фатална за разходката ми, защото за късо време обиколих главните улици, възрях се през витрините в кафенетата и сладкарниците, за да открия, че нищо вътре не може да ме привлече – нито воднистите безвкусни кафета, нито омърлушените сервитьорки предразполагаха. Около „Кристал“ се поколебах, но дебилните погледи на няколко души отвъд витрината ме отказаха. Гледаха като шарани в аквариум. Доброто ми настроение взе да се изпарява, завих зад тъгля леко яросана от безпомощността си пред връхлитащата самота и желанието да общувам с някого. Колко съм непостоянна! Само преди малко пренуках, обхваната от ентузиазъм, а сега откъде гоиде тази несигурност и унилоост. Станах мрачна, изгледах зверски някакъв мърляв тип, който взе да се навърта край мен. А сега накъде? Беше късно, за да се набутам в някое кино. Краката ми сякаш сами взеха посоката, сами ме понесоха към клуба. И как не – това е единственото място, където можех да се подслоня.

Скоро се озовах пред клуба. Веднага се почувствах вътрешно сигурна. Бях на познат терен, не ме очакваха изненади. С хората, които посещаваха това барче, бях по-скоро в духовен контакт. Тук се събират, за да говорят помежду си, качеството на разменените думи не е важно. Те се питаха един друг, изслушваха се, или не се изслушваха, но назоваваха нещата директно, бяха искрени и пиеха яко. Влязох в предверието и слязох по стълбите в ритъма на рокендрола, който долунаше отголу. Дръгнах завесата, вдъгнах задимения въздух и със съжаление установих, че цигареният дим е условие за уют в такива места.

Достатъчно често идвам тук, за да усетя, че атмосферата беше меланхолична. Заг лъскавия тезгях барманът миеше чаши. Светлинките оцветяваха с различни багри отегчението на лицето му. Имаше малко хора, все познати. Двама седяха на високите столчета пред бара и сигурно вече доста бяха пили, защото се опитваха да се разговарят на английски.

В тъмната част от една маса ми махна Любо. До него се потайваше една утайчица, също художник, която гледаше само да има нещо за къркване, нищо друго.

– Искаш ли да ти гледам на кафе? – казва Любо, докато се настанявам от другата му страна. – Едно време са викали на помощ всички звезди, води и залези, а сега си говорят на английски, понеже е по-разбираемо.

За първи път чувам, че Любо гледа на кафе, но Любо може всичко. За мое учудване той най-сериозно се изправя и отива да поръча кафето.

Любо е над петдесетте, от онова сантиментално поколение, което трудно се адаптира към изменението на моралните стойности и разрухата на семейството. Въпреки че е преуспяващ художник и се грижи за трите си деца от трите брака, всяка вечер идва тук и разчепква големите теми на живота. Спада към тия хора, които колкото повече пият, толкова повече измършавяват, но на него му отива, независимо, че сивият бохемски пуловер вече му е с два номера по-голям. Харесвам Любо, в него има чувство за отговорност към всичко, което го заобикаля. Ако някой претие или му стане лошо, Любо е този, който, пренебрегвайки късния час и всичко останало, ще се втурне да търси такси, ще натовари чове-

ка и ще го закара у дома му, независимо, че оня му е само познат и дори собствените му приятели са се отказали да се занимават с него. Любо интуитивно усеща кога на някой му се пие, а няма излишни пари, и точно тогава решава да черпи по някакъв случай. Освен това той е съученик на баща ми и обича да ме покровителства, когато се случи да се появя в клуба самичка. Аз на драго сърце се отдавам на тази закрила, която се състои в пийване на някоя и друга водка и изслушване на някой и друг съвет.

Любо се заговаря на бара, забавя се. Поглеждам утайчицата срещу мен и тя потъва още повече в стола.

– Как върви мегидацията? – питам аз, колкото да кажа нещо.

Оня измърморва нещо от рода на:

– Къде ще ходи да не върви...

Протягам отегчено ръка и напипвам чашата на Любо, вдигам я и отпивам глътка. Тази глътка е направо вкусна.

Той най-после се връща и като поставя прег мен и прег утайчицата по една голяма водка, подлярски пита:

– За какво си говорите?

Прегелно му е ясно, че не сме си отваряли устите, освен за да пием.

– Спорехме кой е по-добър: Магрит или Дали – изтърсвам аз.

– Не е ли по-добър? – оживява се утайчицата.

– Кой да е по-добър? – питам аз.

– Единият от двамата. Все едно кой. Единият трябва да е по-добър.

– Защо търсите класификация? Типична българска история! – ядосва се Любо. – Защо трябва да има нъмбър уан? Какво значение има?

– А ти кого харесваш повече? – разпалва се утайчицата.

– От двамата ли? – уточнява Любо.

– Да.

– Йеронимус Бош.

Тримата отпиваме, доволни, че така добре се разбираме.

Присъствието на младо момиче в компания на възрастни мъже винаги предизвиква желанието им да блеснат, без това да има за основа непременно флирт. Снизходително ги изчаквам да се настроят от висотата на преимуществото ми, че съм млада. Искан да потънем в разговор, да убием вечерта.

Барманът донесе кафето и зачаках да поизстине.

– Ще ми предскажеш голяма любов, нали? Искан да се влюбя, ама истински – диво, страстно, като за първи път.

– Завинаги! – рече Любо.

– Вечер да не мога да заспивам, да се усмихвам сама на себе си, да имам разсеян вид. А когато го видя, да се разтрепервам цялата.

– Значи си от търсачите на любов? Защото повечето хора се боят от любовта, избягват сантименталните усложнения, дори упражняват надзор на чувствата си.

– Любовта е зло! – обади се утайчицата.

Не знам откъде ми дойдоха тия мисли, но говорех сериозно и си вярвах:

– Искан да срещна човека, на когото да кажа: „Обичам те повече от всичко, скъпи, повече от себе си!“ Да бъда щастлива, когато е до мен, и

нещастна в негово отсъствие. Да го обичам до такава степен, че нищо вече да не важи за мен на света. И да правя всичко за него, всичко, което би пожелал.

– Амин! – вдигна чашата утайчицата.

Не му обърнахме внимание. Любо бе вторачил в мен трескави очи, темата му допаднаше. Той вдигна гясната си ръка като пророк и заговори без да повишава глас, но с подчертана сигурност:

– Знаеш ли колко малко хора са белязани с преимуществото да обичат? Да се влюбиш? Това е божие благоволение, божия милост. Влюбените са озарени от някаква вътрешна светлина, те живеят в някакъв свой свят, красив и различен... Любовта е себепознание... Защо обичаме? Обичаме, защото във всеки момент жадуваме да разберем най-възвишеното, да почувстваме най-съкровеното, съзнателно да бъдем напълно осъществени. Любов, преданост, отгаване – ето трите неща, които образуват хармонията, разбирателството. Любовта е могъща. Предаността е по-могъща. Отгаването е най-могъщо.

В този момент го масата се приближи с чаша в ръка един от ония, дето говореха английски на бара. Оператор в телевизията. Доловил част от последните изречения, той се ухили пиянски и ревна:

– Вдигам тост за любовта!

Няма как, доуспихме си нумиетата. Операторът се омете, а Любо отиде до бара с празните чаши. Съжалих, че прекъснах разговора ни.

Утайчицата пригладу с ръка покривката и каза:

– И аз бях влюбен... Неотгавна.

– Така ли?

– И знаеш ли какво правех?

– Какво?

– Всяка сутрин тичах в парка.

– Защо?

– За здраве... Всъщност дори ми се летеше.

– Точно това е, когато човек е влюбен, му се лети.

Утайчицата ме погледна особено.

– Ще ти призная още нещо... Вече не искам да се влюбвам. Ама никак.

– О, то като ти гоиде до главата, не пита.

– Мислиш ли, че ще ми гоиде до главата пак?

– Един бог знае.

– Богът на любовта ли?

– Аха!

Любо се върна заедно с оператора и пълните чаши. Тримата захванаха някакъв безинтересен спор. Слушах с половин ухо бърбенето им. Мина ми през ума да си вървя, но какво да правя у дома? Извърнах се и огледах бара. В този момент го забелязах. Виждах го за първи път, изглеждаше на моята възраст, ако не и по-малък, застанал прав на края на бара, държеше чашата си. Имаше нещо много привлекателно във фигурата му, в небрежността, с която се бе облегал на тезгяха. Носеше хубав ярко жълт пуловер от фина вълна, толкова яркожълт, че несъзнателно привлечаше погледа. Беше висок, твърде слаб. Не бях виждала на някого джинсите

да стоят така добре, излети, сякаш се е родил с тях; нито много нови, нито прекалено изтъркани, точно такива, каквито трябваше да бъдат. Разговаряше с младежа до себе си, невзрачна личност, явно приятел, говореха спокойно и дълго, личеше, че се познават отдавна. Зяпах го, без да се смущавам. Скулестото му лице, заобиколено от гъста тъмна коса, излъчваше интелектуален чар, но вдигнеш ли поглед, в очите му искреше нещо гаменско и нагло, което напомняше на разглезено дете. Като го наблюдавах по-дълго, реших, че вече съм влюбена в нехайния начин, по който отмяташе раменете си.

Бях в тъмното, момчето и не подозираше, че съществувам. Трябваше да му се покажа. Изчаках бармана да отиде към него и се изправих. Застанах между двамата. Опрях ръце на тезгяха, точно срещу бармана, който се беше навел и вадеше нещо от хладилника.

– Ице, дай една кола! – Гласът ми прозвуча безразлично.

Гледах прег себе си, но усещах близостта му, въпреки че леко се отгърпна, когато се наврях между тях. Той беше от гясната ми страна и дори ми се стори, че леко духна в слепоочието ми. Закача ли ме?

– Каква жега! – казах неопределено и изведнъж обърнах глава към него.
– Не ви ли е топло?

– Мен ли питате?

С усилие отвърнах поглед от неговия и поех от бармана чашата и шшето с кока-колата:

– Вас.

– Топло е – съгласи се с готовност той.

– Жега! – Отпих от студената течност.

– Защо не си свалите блузката? – Знаеше, че отголу съм гола. Не беше голяма тайна.

– Не е блузка, а пуловер, гала съм шейсет лева.

– Тогава не си струва да го свалите.

Отпих голяма глътка.

– Как се казваш?

– Филип.

– Виж какво, Филипе, ти всеки ден ли си толкова красив?

Знаех, че ще го смутя, но все пак успях да отвърне:

– През ден.

– Значи ще се виждаме през ден. Чао, Филипе. – Рязко се обърнах и се запътих към масата. Усещах два чифта очи, забити в гърба ми, пък и по-наголу.

– Хубаво момче – каза Любо.

– Да.

Седнах, но този път с лице към бара. Забелязах, че Филип се взира често-често към нашата маса, но бяхме в тъмното, не вярвах да разбере, ако му се усмихна. Това момче ме привличаше неугържимо, усетих в себе си вътрешен огън, който се засилваше и заплашваше да се превърне в стихия.

Другите с Любо направиха усилие да започнат нов разговор и да ме вклучат, но вече се бях затворила в себе си. Пет пари не давах, че ще забележат блясъка в очите ми. Вече не ми беше интересно да стоя на масата

и да слушам сухите теории на мъже, които вероятно занаят ще имат само анемични връзки. Любо започна стара история за някаква моделка от академията, в думите му се долавяше носталгия и някогашна страст. Усещах, че не си прави илюзии за бъдещето.

– Лошо е, когато сърцето остарее преди тялото. Това е най-лошото...

– Обратният вариант пък е смешен – казах незлобно.

Нямах какво повече да правя на масата, нищо не можеше да ме спре, дори обърнатата чаша от кафето, дето пишеше всичко. Нямах търпение да изчакам гадаенето. Грабнах чантата и якето, зарязах ги грубо, егоситично устремена към целта си. Не си спомням дали им казах лека нощ.

Когато се изправих пред Филип, гласът ми беше спокоен, едва ли не уморен, въпреки че бях развълнувана:

– Ще си ходим ли? Ужасно съм отегчена.

– Само да си платя – каза той просто. Явно нямаше преграждания.

Забелязах, че дори не си изпи онова в чашата. Другия не го угостих и с поглед.

*

Събудих се, тъй като усетих, че има нещо под главата ми. Отворих очи и видях ръка с тънка китка, с леко свити пръсти. В зрача на стаята ръката изглеждаше тъмна върху белия чаршав. Усетих и топлина, излъчваше я спящото зад гърба ми тяло.

„Сега какво да го правя моя?“ Предпочитах да го няма. Знаех, че е рано, апартаментът тънеше в тишина и сумрак. Спрях да дишам и се ослушах да чуя неговото дишане. Нищо. Спеше абсолютно безшумно, никакъв звук, само отвън се чуваше гугукането на гълъби.

Повдигнах се на лакът. Жълтият му пуловер искреше на стола. На пода се търкаляха грехи – моите и неговите джинси накуп, а по-нататък пуловерът ми и тъмна риза, която забелязах за първи път. Почти до леглото стоеше изправен единият от ботушите му, нов, от чудесна червено-кафява кожа, с висок гъонен ток. Хубав ботуш. Помислих си, че картината би била добра реклама за някое списание – на преден план ботушът, сред разхвърляните грехи, а отзад – леглото с нас двамата: аз, подпряла умислено глава, вторачена в ботуша, и той, кротко отпуснат зад гърба ми. Внимателно повдигнах завивката и провесих крака към пода. Прескочих грехите, тихо отворих вратата, боса излязох в коридора. Измъкнах опаковка мляко, отрязвах я, но докато сипвах неумело в чашата, разлях и по масата. Взех от умивалника гъбата и криво-ляво забърсах. Отпах няколко глътки. Какво да го правя моя? Има два варианта. Първият е да го събудя и да го излъжа, че трябва да изчезне, преди да е станал баща ми. Баща ми наистина щеше да стане по-късно и да отиде на работа, но никога не влизаше в стаята ми. Беше достатъчно деликатен. Вторият вариант беше да си легна отново и да заспя, а после в зависимост кога ще се събудим, да пием кафе или да обядваме заедно, като през цялото време ще упражняваме остроумието си. В последния момент ще му поискам телефона, защото никога не си давам моя и нищо чудно да го потърся отново тия дни. Момчето е приятно. Но по-вероятно е да не го потърся.

Отидох до тоалетната и банята, измих си зъбите и разресах косата

си пред огледалото. Върнах се в стаята. Продължаваше да спи невъзмутимо в същата поза.

„Тоя пък за какъв се взима!“ – помислих си аз, треснах се на креслото до леглото и се загледах в него. Лежеше, заровил глава в рамото си. Това, което се виждаше от лицето му, отразяваше спокойствие. Беше завит само около кръста, единият му крак се подаваше от завивката до края на бедрото. Учудих се на слабичкото му, почти детско тяло. Докато го наблюдавах, си дадох сметка, че човекът, който лежи пред мен, ми е чужд, почти не го познавам и с усилие си спомних името му. Лежеше в моето легло и аз исках да си отида, за да остана сама. Реших да го събудя, да го отпратя. Седнах на леглото, хванах го за рамото.

– Хей! – казах тихо. – Ставай!

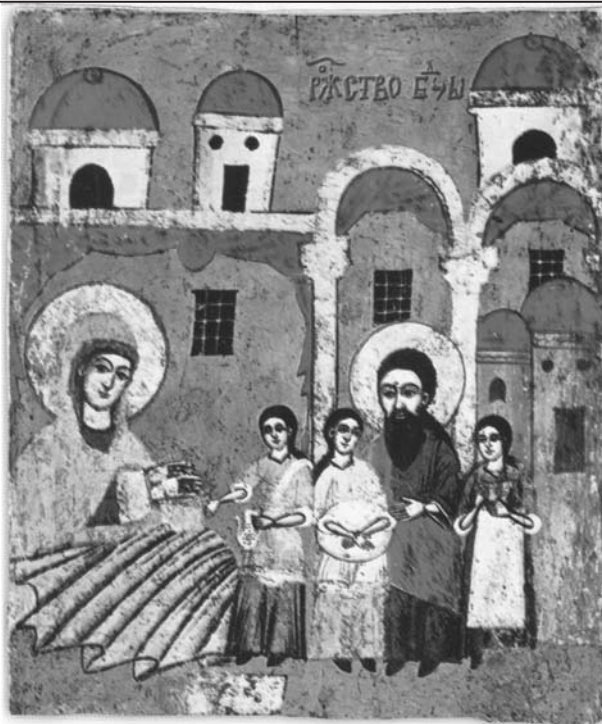
Момчето отметна глава назад и отвори очи. Погледна ме открито, право в лицето.

– Тук да не ти е хотел! – рекох аз полунасерiously-полунашега.

Той се усмихна и отново затвори очи. Какъв нахал!

Неочаквано протегна ръка и бавно ме притегли към себе си.

Разбрах, че първият вариант отпада.

**„Рождество Богородично“.
Тревненска художествена школа (XVII в.)**

Стоянка Митева-Балева
Из стихосбирката
„Между изгрева и залеза“

КЛОШАРИ „СЛУШАТ“ СТИХОВЕ

Те са тук, без покана,
в сърцето на сития град
и не идват да видят
най-нови, модерни картини.
Те не чуват звънливия стих,
премалели от глад
и с немити ръце
се протягат към чашите с вино.
Те заемат „практично“
места на последния ред
и дори се преструват,
че много внимателно слушат,
а от тях откровено
ухае на гнило и смет
и непраните грехи са сиви,
пропъти от пушек.
Примаамлив е за тях
символичният, малък бюфет,
който чака финала за сбогом,
с вечерна наздравица.
Не дочакват да стигна
до моя прощален куплет –
край заветната маса
със гладни очи се изправят.
Те не мислят за другите –
имат си собствен морал.
Във торбички припряно
сладкиши и банички пуцат.
И превръщат „бюфета“
във сцена от див сериал –
за секунди изчезва храната –

до сетната шушка.
 ...Колко сметища има
 във малката, бедна страна.
 Но къде е честта
 на бездомните, гладни клошари?
 Никой там не изхвърля
 пакети духовна храна –
 търсят хляб, за да могат
 да стигнат до сетната гара...

ПРЕД ВЯТЪРА

Аз зная, че мога
 да тичам пред вятъра –
 той нека
 се спъва след мен.
 Дали е добрият хитрец
 и приятел,
 или е бегач
 уморен?

Аз зная, че мога
 да тичам пред вятъра –
 дори и в студа –
 без кожух.
 И как да приема
 спектакъл в театър,
 с костюм
 на глухарчето с пух?

Аз зная, че мога
 да тичам пред вятъра.
 Какво,
 че години летят?
 Прескачам въжето,
 а то се премята
 в три такта
 с безумния свят.

Аз зная, че мога
 да тичам пред вятъра
 след чистия,
 свят идеал.

...Той нека ме брули –
вървя по земята
и още
не ме е отвял...

НОСТАЛГИЯ

Я кажи ми, облаче ле бяло...

Излъжи ме, облаче ле бяло,
че в небето мама си видяло.
Тя замина много надалече
и за мене си поплаква вече.

Излъжи ме – нека да поспорим –
как да видя бащини ми двори?
Бедно детство ми е домиляло,
драго ми е време отлетяло.

Че в сърцето пари люта рана –
много мина – мъничко остана.
Облаче, ти в моя сън се връщаш,
но я няма рогната ми къща.

Носиш ли от мама сладки думи,
че ми тегнат грубости и глуми.
От екрана чалгата ме мъчи,
в съпровод на рапъра изпъчен...

Носиш ли ми, с бащинска повеля,
жалба от душите отлетели?
Чакаш ли, сред ветрове безродни,
в българския рай да ме проводиш?

РАЗГОВОР СЪС САМОТАТА

Шлагерът...

За самотата са потребни двама:
единият си ти пред чаша чай,
ала до тебе вторият го няма,
отмина и последният трамвай.

Това е шлагер. Вторият е сянка,
 заключена в олтара съкровен.
 Поне насън – с пленителна осанка
 пристига като гар гори при мен.

Къде ли е сега във тъмнината?
 Защо ли тя предателски мълчи?
 И някой ще изкупи ли вината
 на сведени разплакани очи?

А на небето Кумовата слама
 е вече шепя падащи звезди.
 Но в самотата вторият го няма
 и утрото копнежи ще рогди.

Че шлагерът е вечен и чаровен,
 кафето пак нагарча от печал,
 щом в чашата с утайката лъжовна
 измамата е скрита... под воал.

В оркестъра от непокорни нрави
 душата е родена с благослов.
 А тези песни искреност даряват
 и ни въздигат в делника суров.

Екслибрис
 Евгений Босяцки

Василка Петрова-Хаджипана
**„КИТАЙСКАТА СТЕНА
ИЛИ С БИГ БРАДЪР ОТ ДВЕТЕ
СТРАНИ НА ВРЕМЕТО“**
(за книгата на Румен Шомов)

„Китайската стена или с Биг Брадър от двете страни на времето“ на Румен Шомов е нов български роман, който ще остане и трябва да остане във времето и в българската литература. Още повече в съзнанието на своите читатели. Със своята емоционална и духовна ангажираност. С отразеното в неговото справедливо и критично огледало съвременно българско общество от най-новата история на страната. Защото книгата е написана с патос и с ожесточение понякога, взема отношение, не взема страна. Смело говори за дежурните надежди на оптималното „светло бъдеще“ и съкрушените илюзии на прехода. С „изтъргуваната от хитреците надежда“ на прехода, „с цел да напълнят джобовете си“. За личните надежди и жестоките им крушения. В един кинематографичен, красив калейдоскоп от кратки епизоди, изградени умело във времето и пространството.

В литературознанието говорим за Entwicklungsroman или Bildungsroman. Жанрът на романа „Китайската стена“ се припокрива до голяма степен с това понятие. Описан е пътят на развитието на главния герой в сблъсъка му със околния свят, а и със самия себе си, където процесът на узряване на главния герой бива преработен интроспективно, чрез обръщане към вътрешното му „Аз“. Роман за изграждането и съкрушението на едно съществуване и въпреки всичко за победата му над злото в човека (продукт на епохата, на епохите?). А епохите са най-малко две: на България по време на социализма и след промяната. И онази на безхитростното, но наситено с нови и нови знания от жестокия свят на възрастните, детство. Романът разказва същевременно трагичната одисея на един интелегент, на българската интелегенция във вакуума на промяната, в безвремето.

„Китайската стена“ може да се разглежда като монолог, а понякога и като диалог с предишното си Аз, прекъсван от гласа на младата гъщеря на героя, от присъствието на едно идващо поколение. Занимава ме въпросът за това, кой е Биг Брадър, намесващия се, контролиращия, коментиращия всички събития. Може би е автоцензура, или гласът на общността, на традиционното мислене, натрапени ни или станали втора природа, въпреки съпротивата? Героят в края на романа се отрича, заглушава този вътрешен, натрапващ се глас.

Романът проследява развитието на Лазар, нововъзкръсналия, от раждането му, през детството в землището на Слатина, (тук се намерих във вихъра и на своите спомени, съквартилци сме) сега квартал Гео Милев, училищните сблъсъци, младежките трептения или трудно смилаемия опит със действителността на мястото на следване на героя, Москва. За да достигне авторът и повествованието до България, където героят ще се осъществи професионално и духовно. Без никакви преувеличения или излишен патос пред нашите очи се разстила историята на нерадостна бездуховност и манипулиране на културния живот поради така наречените „идеологически“ гадености. Или пък влиза в безвремето, в също така бездуховния преход към новата културна сцена, затрупан от властелините на новото време с техните нечисти пари, непроходим. Често пред героя се издига отново и отново „китайската стена“, буквално име, топоним и преносно символ на царящата безизходица пред вътрешния поглед на Лазар.

Не бих искала да преразказвам романа. Чете се на един дъх, написан е на естественя, непринуден и все пак много богат език на един опитен разказвач, непоставящ излишни ребуси пред читателя. Често боравейки с твърде емоционална, стигаща до задъхване реч. При решаващи емоционални пикове обобщенията, мислите, рефлексията на героя придобиват философско и поетично звучене. Говори поетът Румен Шомов.

Романът се движи с лекота във времето, напред и назад, а понякога светвайки и като моментна снимка, убедително и незатрудняващо всеки път. Така и се чете „Китайската стена“, леко, но и с въннение, със истинска заинтересованост, а понякога и с потрес като история на едно поколение в менгемето на българската действителност. Поколение на угнетеността на застой и от друга страна на трагичността на излъганите илюзии за промяна. Сага семейна, където личното разочарование от предателствата на любима и приятели се движи паралелно с болката от неосъществената духовност в две епохи на безвремие... В този смисъл романът на Румен Шомов е и една трагична равнометка на това поколение от нашата културна интелигенция.

Лалка Павлова
Децата и детството в творческите
визии на три поколения поети:
ПЕЙО ЯВОРОВ, НИКОЛА ВАПЦАРОВ
И ТАНЬО КЛИСУРОВ

Историята е жесток, но и поучителен събеседник. В най-страшни и драматично-трагични времена току ни погаде лъч божествена надежда за спасение и тъкмо когато повярваме, че можем да се измъкнем от бламото, внезапно си гръпва този лъч обратно. Разбира се, това е просто метафора, защото в основата на всичко, което се случва или не се случва, стои, както казва Пеньо Пенев – Негово Величество Човекът. Той е творецът на собствената си история, той издига на piedestal определени морални стойности като своя ценностна система и пак той създава условията за сгромолясането им. Исторически обусловеното движение между песимизъм, оптимизъм и разочарование, имплицитно подплатено с конкретни обществено значими аргументи, можем да видим в три стихотворения от нашите даровити поети Пею Яворов, Никола Вапцаров и Таньо Клисуров, обвързали поетическите си визии за миналото, настоящето и бъдещето със съдбата на децата. Неслучайно! Защото децата са утрешният ген не само на отделния индивид и неговия народ, но и на цялото човечество. Именно този факт придава особено значение на това, което тримата поети ни казват със своите произведения. Още повече, че те не са творци, предназначени за детската аудитория, а сериозна поезия за възрастни, поставяща важни екзистенциални проблеми.

В библейските текстове представата за детето е идеализирана, серафичният му ореол е постоянна величина, образът му символизира духовна чистота, невинност, непорочност, т. е. състояние, което предхожда греха или характеризира момент след изповед и опрощение на греховете: „Оставете децата да гойдат при Мене и не ги възпирайте; защото на такива е божие царство. Истината ви казвам : Който не приеме царството божие като дете, няма да влезе в него“ (Лука, 16, 17). И съвсем не е случайно, че в християнската живопис и иконопис ангелите най-често са изобразявани като деца, знак за чистота и невинност. Даоизмът също разглежда детството като естественост, спонтанна непринуденост, спокойствие и съсредоточеност без задни мисли и намерения („Лаодзъ“ и „Джуандзъ“). Или, ако си послужи с една от метафорите на Иван Рагоев, детето е бял лист, върху който животът тепърва ще пише своите истини. В такъв аспект е представено детството в стихотворенията „В часа на синята мъгла“ (Пею Яворов), „Не бойте се деца“ (Никола Вапцаров) и „Деца, не зараг вас боя се аз...“ (Таньо Клисуров).

Социумът, в който попада детето след раждането си, при Яворов и Вапцаров е обвързан с минали етапи от историческото ни развитие и това предопределя голяма част от неговите характеристики. Стихотворението на Яворов „В часа на синята мъгла“ е писано през последното десетилетие от неговия живот, отпечатано е в редактираното от Александър Балабанов и Павел Генадиев списание „Художник“, кн. III от 7 септември 1909 г. на стр. 3 като четвърто стихотворение от цикъла „Леворъчни пръстени“. В писмо до Боян Пенев (21. 07. 1909 г.) поетът споделя, че самотният му живот и гледката през прозореца на дома му раждат стиховете на тази негова нова творба: „Аз се топя като тебе в горещините или сядам навечер при прозореца и, като си въобразявам една бяла брада, нареждам: „Деца, сега и гледам...“ Отдавна вече са отшумели селските бунтове в Шабла и Дуранкулак, минал е вече и неговият македонски период на четник в дружината на Михаил Чаков (1902 г.) и на Яне Сангански (1904 г.), преживял е крушението на своите социални и национални идеали и е съвсем естествено в поезицията на Яворов да навлязат мотивите за разгвоението, за страданието, за самотата на човека в този разкъсан от противоречия български свят, в който „Живот и смърт се разминават всеки час. / Но кой ще назове честта и кой позора?“. В съзнанието на лирическият му човек нахлуват спомени от миналото, които „придавят“ неговата гръд с изгубените посоки на „пътища, пътеки...“. Той вече знае какво е „нек“ и какво е „буря“, виденията от нерадостните му дни и нощи го парят като възлени, душата му е смъртно наранена, а ситуирането му на прозореца имплицитно вписва представи за граница между външно (гецата) и вътрешно (лирически говорител), между настояще и бъдеще, между живот и смърт. Поетът усеща, че вече наближава неговият час „на синята мъгла“. Синият цвят е цветът на истината, на смъртта и боговете, той вписва в себе си нематериалното, затова и погледът потъва в него – като в празнотата на въздуха и водата. Той е най-студеният цвят, стоящ най-близо до абсолютната празнота на бялото. Неговата абстрактност и неопределеност се допълва от символиката на мъглата, която е знак за неяснота, за смесица на въздух, вода и огън и напомня първоначалния хаос от преди сътворението на света. Образът на синята мъгла е използван и в паратекста на стихотворението, и в епилога му, но в два различни контекста. Ако заглавието стои най-близо до образа на прозореца („Сега и гледам от прозореца: деца играят вън...“) и създава усещане за обвързване на неговите символични полета с личността на лирическият говорител, който отдавна е избродил своите „пътища, пътеки...“, то финалът акцентува образа на геца:

*И это в оня час на синята мъгла,
когато млъква шум и тишината стене,
при своите прозори седнали без мощ,
спомнете си, деца, спомнете си за мене...*

Размяната на обектите на прозореца (лирически говорител – деца) имплицитно разширява границите на историческото време и създава асоциации за идентичност на битието и на двете поколения, за непроменен социум, който по еднакъв начин обезсмисля живота им. Затова в първите

две 12-стишни строфи образите им се редуват, докато цялата трета строфа акцентува само съдбата на децата във време, когато грамата на лирическият говорител вече ще се е превърнала в спомен. Мотивът за повторяемост, за липса на движение и промяна на човешкия живот в едно общество, в което няма кой да назове „честта и кой позора“, сякаш спуска траурно платно над всичко – и те ще извървят „заклетия си път“, и те ще сведат „морно меланхолни чела“, а „споменът нераг“ от „забитата прекършена стрела“ в душите им ще ги пари като възлен. Две поколения – на лирическият говорител и на децата – ще изминат отреденото им от „слънцето“ време на живота като жертви на един социум, в който все още не се е намерил онзи, който да извади на показ съдържанието на такива важни екзистенциални понятия, като „чест“ и „позор“, все още няма кой да даде отговор на „свърхземните въпроси“. Именно от това съзнание се ражда болезненият възглас на поета: „Деца, боя се зараг вас...“ Пею Яворов е поет-символист и като такъв чрез творчеството си налага идеята за интуитивното познание, за откриването на истините за света, човека и живота по пътя на ирационалното, затова и причината за съдбовната грама на децата е представена абстрактно. В последните месеци от живота си (през 1914 г.) под заглавието на своето стихотворение „В часа на синята мъгла“ той поставя посвещение: „На моите племенници Найден, Малинка и Ганка“, които са деца на сестра му Екатерина. Така символичният пейзаж за житейската грама на двете поколения, представени в стихотворението, придобива и свои реалистични контури.

Никола Вапцаров принадлежи на друго време и друга поетическа рецепция при изобразяването на действителността. В поезията му осезаемо е наложено проспективното движение на визиите днес – утре, като понятието „днес“ е белязано с болка, със социално страдание (лично и колективно), с драматична борба за хляба, за физическото и духовното оцеляване на индивида и колектива, на онеправданите от съдбата, а представата за бъдещето е осветена от вярата за постижимостта на социалната справедливост на базата на едно ново, хуманно устроено общество. Ръкописът на стихотворението „Не бойте се, деца“ е част от „Сивата тетрадка“ на поета, която съдържа най-знаковите негови творби – „Двубой“, „Писмо“ („Ти помниш ли...“), „Песен за човека“, „Епоха“, „Романтика“, „Хроника“, цикълът за Испания – общо 22 стихотворения. Според близките и приятелите на поета тази тетрадка е част от замислена за издаване стихосбирка през 1939 г., т. е. между времето на създаването на „В часа на синята мъгла“ на Яворов и „Не бойте се, деца“ на Вапцаров лежи един 30-годишен период. Бойка Вапцарова споделя, че поетът е получил подтик за написването му по повод Деня на детето на 4 юни, 1939 г., и е своеобразен поетичен отговор на Яворовото стихотворение. Това становище го голяма степен се потвърждава и от паратекста, който заедно с финала на първата строфа на Яворовата творба създава своеобразна антитеза: „Деца, боя се зараг вас...“ (Яворов) – „Не бойте се, деца“ (Вапцаров). Както и в много други свои произведения, и тук Вапцаров не само гради представи за контраста между днес и утре, но и детайлизирано представя своята утопична визия за бъдещето. От композиционна гледна точка стихотво-

рението съдържа три структурни цялости, като началото и финалът създават представи за настоящето, а вътре в създадената от тях рамка е вписана (вече много по-разгърнато!), визията за бъдещето. Между двете стихотворения – на Яворов и на Вапцаров – има много концептуални допирни точки, но и съществени различия. Картината на социалното битие на децата в настоящето не се е променила – ако при Яворов те са „разрѣфани и прашни“, с „морно меланхолни“ сведени чела и изпепелени от „спомен нераг“ души, то 30 години по-късно децата отново са ситуирани в един несправедлив и жесток свят, в който „хлябът е малко“, техните лица са „сгърчени от плач“, а големите им „мъчително тъжни очи“ са „сухи и неми“, въпреки непосилния всекидневен труд: „Работиме много, работим от сутрин до зрач...“ Една „жестока, безока“ съдба е притиснала малкия трудов човек до своите студени стени, лишавайки го от възможността да изпълни първичния си родителски дълг – да стопа в очите на децата си мози „...ужас свиреп: „Хлеб! Хлеб! Хлеб!“. За разлика от символиста Пейо Яворов, поетът Никола Вапцаров вярва в постижимостта на мечтата за социално равенство между хората, във възможността за създаване на един нов свят с нов морал, в който хората не само ще се обичат като братя, но и ще имат равен достъп до плодовете на своя труд:

*Ще имаме хлеб тогава.
Ще имаме хлеб!
И радост в очите ще имате,
мънички мои.
Имам ли аз,
то значи да има за теб,
имаш ли ти,
то значи да има безброя.*

Историята е подала своя божествен лъч на надеждата за спасение към поколението на Никола Вапцаров и той искрено вярва, че от бreme, което изтощава и убива, трудът може да се превърне в съзидателно творчество, което носи духовно удовлетворение, че човешкият ум и въображение са способни да впрегнат дори времето в „бетонен ръкав“ и да го подчинят на своята воля. Затова е и толкова категоричен в почти по фаустовски прозвучалият отговор на болезнения вопъл на Пейо-Яворов „Деца, боя се зарад вас...“: „О, колко е хубав светът!“.

Диалогът между световите на различните поколения поети в българското икономическо, социално и културно пространство разширява границите на времето от миналото през настоящето към бъдещето. Но ако при Яворов и Вапцаров образът на децата е представен в библейско-евангелски план като чисти и непорочни души, като жертвен агнец на историята, която не е способна да проявява милост към никого, съвсем друга е визията за тях в стихотворението „Деца, не зарад вас боя се аз...“ на Таньо Клисуров („Мерено и немерено в стих и проза“, изд. „ЛАГЕН“, 2019 г.). Българското битие вече е преминало през периода на социализма, в който така и не се сбъдва утопичният модел на бъдещето, изграден в поетичните видения на Вапцаров. Стихотворението на Таньо Клисуров, с мото от Пейо Яворов „Деца, боя се зарад вас...“, продължава диалога между поколенията

български поети от трета гледна точка – на новото време в т. н. демокрация. Онова, което рязко го дистанцира от Яворов и Вапцаров е тотално преобърнатия нравствен модел на детството – ако в творчеството на неговите предходници децата са „жертва“ на обществено-икономическите отношения, в стихотворението на Т. Клисуров те са видени като палачи на това общество, като убийци на красивото и доброто, като възплъщението на дяволското начало в новия ни свят:

*Деца, не зарад вас боя се аз,
от вас е моят страх, че ежечасно
в душите ваши демони порастват.*

Образът на Демона в различните митологии и свещени книги има амбивалентно съдържание, но в по-голямата си част те го представят като символ на злите духове, на тъмните сили, които замъгляват разума, отслабват волята и превръщат „облагания“ от злите духове в знак за регрес, за хаос, за духовно падение и физическа жестокост. Неслучайно в християнската традиция наричат гемоните „нечисти духове“, те са представени като ангели, които са изменили на своята серафична мисия, превърнали са се в олицетворение на лицемерна жестокост, на егоизъм и омраза. Затова в картите Таро Демонът – аркан номер 15 – е изобразен като чудовище. В такъв аспект е представен образът на децата и в стихотворението на Таньо Клисуров. Контекстовите синоними „боя се“ и „страх“, повторението на образа на гемоните в два съседни стиха, обвързването им с филмите на ужасите на английския кинорежисьор Алфред Джоузеф Хичкок, имплицитно вписва представи за страшната наша (и световна!) действителност, в която децата вместо играчки – държат в ръцете си пистолети и ножове. И за да не се усъмни читателят в истинността на казаното, поетът веднага репликира евентуалното му словесно противопоставяне: „Не е метафора. И няма спор – / това е бъдещето.“ Тези „бъдещи човеци“ заплашват съществуването не само на българския свят, но и на цялото човечество: „...дете с топор / ще се надвеси мълком над главите...“ Образите на пистолета, ножа и топора събуждат представи за разрушения, за яростна отмъстителност, за необузdana жестокост и много жертви. Това са оръжия, които атакуват едновременно тялото и духа, манипулират съзнанието, те имат способността да разделят и държат в подчинение, те са инструменти за разграничаване от общността и нейната ценностна система, те носят послания за студ, за обезценяване на човешкия живот. В изследването си „Детската престъпност и полицейската превенция“ (Научноизследователски институт по криминалистика, София, 2009 г.), Нина Белова представя многообразието в проявленията на детската престъпност от т. н. футболни хулигани и кражбите в домове на възрастни хора, магазини, гари и градинки до побои, изнасилвания и ужасяващи с жестокостта си убийства, извършени от деца. Достатъчно е да припомним случая в Перник, когато непълнолетно момче не само убива свой съученик, но и „разфасова трупа с голямо умение, тъй като е чел литература по този въпрос“, което говори за хладнокръвна подготовка преди извършването на престъплението. Още по-страшна е статистиката, която сочи, че

81 % от анкетираните деца оправдават насилието над други деца, „ако те си го заслужават“.

Стихотворението на Таньо Клисуров разработва две микротеме – за децата палачи и за виновниците, превърнали ги в такива. Знаем, че животът е енергия и всеки човек общува с другите носители на такава енергия. Тялото на детето я носи в себе си още докато е в зародиш, тогава то се отъждествява с майката, с нейния начин на живот, с нейните страхове и радости чрез хормоните, които тя отделя. След раждането връзката между детето и родителите му предопределя моделите на неговото поведение, емоционални реакции и интелект. Изследванията в тази област доказват, че 75 % от децата, проявили агресия и регистрирани като малолетни извършители на побои, кражби, изнасилвания и убийства, са израснали в семейна среда на насилие и малтретиране. Именно това кара поета Таньо Клисуров директно да посочи виновника за случващото се:

*Греша ли? По-добре е да греша,
ала виновниците трябва да открием.
И аз не мога да ви утеша:
виновниците сме самите ние –
бащите на безмилостното Зло.*

Поезията на Таньо Клисуров (както и тази на Ванцаров), се отличава с осезаема диалогичност, чието слово е насочено както към собственото му Аз, така и към читателите на неговите словесни изповеди. Той се опитва да отвори очите ни за такива глобални екзистенциални проблеми, от чието разрешаване зависи бъдещето на цялото човечество. От Яворов до днес светът се е променил драстично, динамиката в развитието на обществените отношения променя и ценностните системи на новите поколения. И ако за американския поет, есеист, историк и журналист Карл Сандбърг „Бебето е мнението на Бог, че светът трябва да продължи“, съвременната реалност в обкръжаващата ни действителност задължава всеки един от нас сериозно да се замислим за собственото си поведение. Човекът е длъжен да ревизира своя начин на живот като възрастен, на когото децата подражават, и от „Не ме гледай какво върша, а ме слушай какво ти говоря“ да подчини модела на съществуването си на нова максима: „Гледай какво върша, слушай какво говоря и прави същото!“ Защото „Не може добро дърво да дава лоши плодове; или лошо дърво да дава добри плодове. Всяко дърво, което не дава добър плод, отсича се и се хвърля в огън. И тъй, от плодовете им ще ги познаете.“ (Матей, 7: 18, 19, 20).

Георги Николов

СЪДБАТА Е РЕКА ВЪВ ВРЕМЕТО...

От две части – „Ако този ген липсваше от календара“ и „Животът е пяна от сън“, е изграден наскоро преведеният у нас сборник с разкази „Разноплеменни любовници“ на кипърския писател Христос Хагжипанас, С., изд. „Балкани“, 2020 г. Преди това у нас романът му „В окомото на змията“ е публикуван през 2003 г. от същото издателство в поредицата „Балканска библиотека“, заедно с други значими балкански автори. Много негови разкази са публикувани в български списания и вестници. Заедно със съпругата си Василка Петрова-Хагжипана превеждат от български поезия, проза и театър...

Както винаги, и тази книга на Христос черпи темите си от реалността. В първата част гишат, като философски и емоционален фон, събития от новата история на Кипър: турското нахлуване от 20 юли 1974 г., предизвикано от преврата на гръцката хунта срещу президента Макариос, основаването на Севернокипърската турска република, разделяне на окупирани територии с т.н. „зелена линия“ и пр. Пред погледа на българския читател отново оживяват редица понятия, като ЕОКА – въоръжена организация на кипърските гърци, ЕОКА – В, ТМТ – турско-кипърска терористична организация и Еносис... Възраждат се имената на Макариос III – пръв президент на Република Кипър, на политика Рауф Денкташ, на писателя Азиз Несин – турски писател с леви убеждения и неслучайно, макар и бегло – на апостол Варнава. На дневен ред е въпросът за мирното съвместно съществуване на двете общности – гръцка и турска; на преселението на хиляди хора от родните им места по чужди краища; на опитите за асимилация и взаимно преливане на култури във време на противопоставяне и явни политически пристрастия. На този реален, тътенещ фон шестват героите на Христос Хагжипанас – обикновени люде, поставени в неестествена и често пъти екстремална за тях обстановка. Но и в нея господстват любовта, взаимното уважение на човеците от различни религии и етноси, опитите на доброто да доминира над явното зло, което грънкането на оръжия носи. А разделението на „наши“ и „ваши“ подбужда към размисъл как ще се живее по-нататък и завинаги ли се установява това мъчително и странно положение. Затова „откъснати от години от своя край, с отварянето на блокадите на пътищата през две хиляди и трета година, двайсет и девет години след нахлуването, кипърски гърци и кипърски турци преминавахме като луди от едната страна на другата, за да се докоснем до родината от сънищата си, да открием изгубения рай. И същевременно – всеки от нас да „осинови“ по един кипърски турчин, а онези от другата страна, предполагам – по

един грък, в знак на това, че ни е дошъл акълът, дошло е времето и отново сме готови да се върнем... в старата, красива и необикновена родина.“

Именно съдбата на родината е движещият мотив за разказите в тази първа част на книгата. А нейни изповедници, освен авторът, са и неговите герои – типаж, несъмнено наблюдавани от натура. Привидно незабележими в делника, но всеки от тях носещ идеята за мирно съществуване, благодатен труд и право на лично самоопределение. Те също могат да бъдат добри и лоши. В цялата галерия от персонажи в разказите, преливащи се тематично един в друг и създаващи впечатлението за съвременен епос, шестват приятелят Осман, повествователят Ерол, кръвникът-фанатик Юсуф, желаната Алеф, Лудия Йоркис и редица още имена. Действията на които, сякаш цветни камъчета, допълват общата разнородна мозайка на времето, в което съществуват, борят се за оцеляване и мечтаят. За какво? Всеки от тях си има свой отговор – невинаги избистрен и съобразен с действителността, но пък откровен и подкупващо доверчив в диалога между твореца и читателите. Смело можем да твърдим, че тази първа част на книгата носи, втъкани между реговете, гревните скрижали за добротворство и хармония между нас, където и да се намираме, с каквото и да се занимаваме. Може би най-знаменателният сред тях: „Не убивай“, никога няма да загуби своята актуалност, докато на света има войни, ламтежи за власт и доминация на човек над човека, мимолетни политически пристрастия и робуващи на завоевателните им цели случайни апологети. Апелът на Христос Хаджипанас е ясен и конкретен – да няма войни и заграбване на чужди територии; на сломени надежди и разбити очаквания. Защото бъдещето трябва да бъде далеч по-светло и оптимистично; по-цивилизовано и хуманно в цялата неизбродност на това понятие, което понякога, или много често, не осъзнаваме или не искаме да разберем...

Докато втората част – „Животът е пяна от сън“, разглежда екзистенциалната картина на едно съвремие, в което отделната личност е и двигател на битието, и негова малка съставна част. Ярък психолог, авторът поставя героите си в привидно обикновени ситуации, на каквито сме свидетели и самите ние. Те са изтъкани от самота и от чувството за приближаващата старост, или търсят любовта – платонична или чувствено-еротична, или пък са поставени пред изпитание от нечакано злощастие, както е в разказа „Двамата, които пренескаха като коне“. Няма да сгрешим, ако кажем, че всички разкази в тази част, особено „Илюзията в литературата или революционното пицаене“, „Билетът“, „Отглежданият кактуси“, „Продуктивна любов“, а и останалите, са еманация на човешката същност. На нейния непрестанноменящ се, многообразен и все пак устойчив един и същ образ на душевните терзания, които съвременникът изповядва. На дълбокото философско вникване за смисъла на живота, и има ли той наистина конкретен смисъл, или просто се подчиняваме на биологичните закони, неумолимо закодирани в нас. Но тогава защо сме на Земята и защо се раждаме? Нима само за да умрем след определената ни броевица от години? Или всеки е благословен с каузата да сътвори нещо, полезно за околните и за обществото, без да съзнава това. Често

героите на Хаджипанас са самотни, дори в присъствието на близки и познати. Те изповядват самопознанието, чрез което по-късно комуникират с околния свят и неговите неочаквани преизвикателства. Прекланят се пред градацията на моралните закони, вечни като самата вселена, без да им е чужд и грехът – бил той плътски, или сторен само чрез мисълта. Цивилизацията е изгладила „грапавините“ на тленната ни същност, но не е измила от нас прастария атавизъм, още тлеещ в душите ни. Който нерядко ни кара да се опълчим на околните, за да изтрием от съзнанието си собствената си неувереност, че с действията си към ближния сме постъпили правилно, или пък не... Всеки от героите в „Животът е пяна от сън“ носи в мислите и действията си собствено послание: за светлината и мрака в постъпките ни; за съществуването и за ясните цели в него; за търсената и чакана интимност, на която трябва да се отговори подобаващо; за самотата и правото да се дистанцираш от останалите люде, защото емпатията помежду ви вече не съществува. Много са преизвикателствата пред читателя, които авторът поставя с разказите и във втората част на сборника. Но те се обединяват в разнопосочните отговори пред трудния въпрос, сякаш основен за съвременното ни: доколко човек се променя в динамиката на модерността и доколко си остава един и същ дълбоко в себе си. В стремленията си, постъпките си и делата, чрез които очаква да бъде запомнен, когато сам той вече не е сред живите. Човешкото в човека търси, открива и ни го показва Христос Хаджипанас и ние сме съгласни с него, че бързайки към бъдещото време, нерядко още не сме скъсали с миналото; с неговите рамки, закони, схващания, суеверия и мотивационни решения. Разказите всъщност се обединяват в цветна художествена галерия на личността като такава. На нейната душевност – твърда или лесно ранима, всеотдаваща се на ближния, или свита в юмрук, открита към делника, от който черпи сили и мъдрост, или загърбила го в неосъзната себичност. По реговете шества Човекът добър и лош, усмихнат, или ядно присвил вежди, готов да дарява любов, или да я приеме с открити поглед и сърце. А цялата част е модел на модерната философско-психологическа проза, точно съответстваща на търсенията на днешния читател – да открие себе си в споделеното по страниците и да намери верен отговор на дилемите, които го терзаят.

Смело можем да твърдим, че с „Разноплеменни любовници“ Христос Хаджипанас надгражда създаденото досега от него, а то не е никак малко, и приятно изненадва българската си аудитория. Сигурен съм, че книгата ще бъде оценена по достойнство от хората на различни възрасти, търсещи нови послания в потока на преводната литература у нас. И ще бъде желан гост в домашната библиотека, а това е най-вярната награда за всеки автор, нали?..

Дамян Попхристов
ОТ ТРАКИЙСКИЯ ОРФИЗЪМ
ДО ПЕСНОПЕНИЕТО
„АНГЕЛ ВОПИЯШЕ“

Ако ви предстои да прочетете новата книга на доктора на науките Вигка Николова „Свещеноейци и клисари в българските песнопения и език“, С., 2020 г., мога само благородно да ви завиждам. Очаква ви невероятно преживяване от навлизането, за повечето хора гнес, в непознат научен сюжет с факти, личности и истини от националната ни културна история. Очаква ви едно вълнуващо по същността си изследване с точно поднесен доказателствен материал и не на последно място... горчивината след разкриването на едно национално предателство (или и нихилизъм), която ще породи не просто гняв, а желание за действие, за да възтържествува Истината и да се отхвърли една вече вековна несправедливост. За какво точно става дума...

Изобилстваща с непубликуван досега или малко известен документален материал, книгата започва с първото обнародване на непознат словесен и нотен документ на и за прочутото ни песнопение „Ангел вопияше“, 1910–1911 г. от свещеник Константин Дъновски, бащата на Учителя Петър Дънов – създадено от „бащата“ за работата на „сина“. Особено след книгите си „Богомилството. Предобрази и идеи в пътя от Първи до Трети завет“, С., 2008 г., „Западът и Изтокът в България“ т. I и т. II, С., 2019 г., продължавайки търсенията си по духовния път на българите, авторката и тук новаторски и методично проследява наболели исторически и историографски проблеми, предизвикващи и у читателя редица въпроси. Защо толкова последователният свещенослужител-родолюбец, борил се с възрожденски дух за „българска народна църква“, независима от Гръцката патриаршия и за българско училище, който от турските власти бива „на два пъти осъждан на смърт за народополезната си работа чрез заравяне жив, 1847 г. и „чрез обесване“, 1877.8 г., и който за нея получава и правителствено отличие, 1915 г., е вече загърбен от Св. Синод, гонуща да се манипулира след средата на ХХ в., дори биографията му, когато отнема посмъртно и авторството му за това „Ангел вопияше“?... Когато започва да го изпълнява вече като „Еленско“ (вместо като „Дъновското“, както е названо в самите църковни среди веднага след 1911 г.) и чрез концерти у нас и в чужбина, и чрез грамофонни записи и в дискове (включително диска и на Българския Патриарх Неофит, 2004–2015 г.), при това винаги редом с творбите на нашия средновековен композитор Св. Йоан Кукузел?

Изследвайки проблема за авторството и за идейните основи на създаването на Дъновското „Ангел вопияше“, 1910–1911 г., Вигда Николова изследва национално-обществения проблем за отказа на Българската православна църква от собствените ѝ многовековни духовни постижения; отказ от българския разпев от една страна, и от друга – Библия на български език, на новобългарски книжовен език, „Славейковата библия“ – превод. Обострен особено от началото на XX в., този проблем авторката неслучайно проследява и чрез обществено значимата десетилетна дискусия за въвеждане на българското песнопение в църковната ни практика, и чрез противоречията правителство – Синод у нас, стигнали върха си в годините на Александър Стамболийски. Така книгата на В. Николова богато документира и тригодишните усилия на Димитър Тюлев (както и на групи тогавашни музиканти) да издирва и отбира в от Русия образци на старобългарския разпев, съхранени там още X в. и от XIV–XV в., когато са „двата мощни, определящи“ за християнизацията ѝ тласък откъм България. Но донесените от него два сборника наши песнопения, 116 на брой, потъват без следа в Синода от 1907 г. и до днес и се считат „загубени“... И до днес вместо „Българско пеене“ в българската църква звучи, уви „гръцкото пеене“ – псалтикията, както е било още по време на турското робство и византийското владичество в България. Сякаш Българският Великден, 1860 г., и Освобождението на България, 1878 г., въобще не са се състоявали...? А усилията на небългарски и български специалисти „пред“ Синода „да“ приеме и въведе той „старобългарското пеене“ в България остават безрезултатни, XIX – средата на XX в.? В. Николова анализира и показва „българския разпев“ като неразривна част от цялостния развой на българската национална култура в писмено слово, в музика и в изобразително мислене за човека и за Бога – развой хилядолетен, от тракийски орфизъм, през богомилството и до днес. А с това зейналата пропасть в културата ни поради изгонения от църковното богослужение български разпев изпъква още по-страховито...

На фона на всичко това, следвайки принципа, че култура-памет-човек са синоним, Николова проследява и ролята на конкретната личност – Петър Дънов, за формиране на „историографията на подмяната на неустината“ спрямо нашите история и настояще. За този „вид“ историография гръцкото-византийско пеене е „свято по произход“, старобългарският разпев е „чужд на българския дух“ и затова „неподходящ за вътрецърковна употреба“ у нас, а пък без никакъв реален документален материал „Дъновското Ангел вопияше“, 1911 г., със своята възрожденска характеристика на български разпев трябва да стане „Еленско“... И всичко това „става“. И потъват като вода в пясък трезвите оценки и национално-историческите основания на поколения българи – музиканти, писатели, общественици, политици, в многовековната ни борба за църковно и национално освобождение, продължила и „дискусивно“ до средата на XX в.: „защото непростено ни е, да не кажа по-голяма дума, при съществуването на самостоятелен български черковен напев, който във всяко отношение стои по-високо от гръцкото, руското и гр. черковни песнопения, да ставаме и днес още съзнателни културтрегери на чуждото черковно пеене у нас“!

В изумяващото с последователността и детайлите си новаторско научно повествование В. Николова навлиза в историческото време с неговите особености и превратности и формира точни и логични оценки и изводи. Доказателственият материал е огромен, резултат от едно изключително добросъвестно, почтено, ясно и дълбоко „разнищване“, съпоставяне и обобщаване на национално значими факти, явления, процеси. Всичко това събужда вътрешната необходимост от защита на Справедливостта, както по отношение на автора на „Ангел вопияше“, 1910-1911 г., свещ. Константин Дъновски, (книгата юбилейно е посветена на 190-та годишнина от рождението му), така и по отношение на възвеждането, най-после на многовековния и духовно богат български разпев в нашите днешни църкви.

**„Свети
равноапостолни
Константин и Елена“.
Златен обков
на евангелие
от Чипровци
(XVII в.)**

Валери Какачев **В НАЧАЛОТО БЯХА БЪЛГАРИТЕ**

Колко назад във времето знаем историята на българското племе? Според официалната ни история немного, защото липсват писмени източници. Според научните изследвания обаче, още в праисторията нашите земи са били младенческа люлка на най-гребната световна цивилизация. Съвсем естествена и логична е връзката ѝ с нейните създатели – протобългарите и тяхната диаспора – първи сътворили и разпространили материалната и духовна култура на човешкия род. Това е твърдението на Светлозар Дамянов в неговата най-нова, девета книга „Протобългарите, протобългарската диаспора и най-гребната световна цивилизация“.

Без да слага знак за равенство между протобългарите и днешните българи, Светлозар Дамянов ни връща с множество факти и научни открития на български и световни учени – геолози, климатолози, антрополози, археолози, лингвисти и други техни колеги далече назад, дори отвъд Дунавската цивилизация.

Началото се слага с възникването на протобългарското ядро и неговата диаспора от края на Миоцена до края на Средния палеолит. В центъра на изводите за това начало е сензационната находка в една пясъчна карьера край Чирпан, през 2001 г., когато е открит горен предкътник на хоминин, която сгромолясва теорията, че първите преки представители на човечеството са се появили в екваториална Африка. Находката категорично е класифицирана на 7,240 милиона години! Това става след десетгодишни изследвания на учени от България, Германия, Гърция, Канада, Франция и Австралия.

Пещерата „Козарника“, край село Орешец в Северозападна България, със своите находки дава нова насока на теорията за човешката еволюция. Проучват я през 2016 г. археолози – протоисторици от университета в Оксфорд, от университета в Милано, от института „Макс Планк“ в Германия.

Светлозар Дамянов разглежда обстойно разпръсването на културата Варна, която е познавала числото Пи, златното сечение... Спира се на развитието в езика и писмеността на протобългарите... Много неща в културата на шумерите, древните Египет и Гърция са всъщност приобщени постижения на протобългарите, според доказателствата, изнесени от автора.

Всички твърдения в книгата на Светлозар Дамянов са подкрепени от обилен фактологически материал, от публикациите на изявени български и чуждестранни учени, като проф. Николай Джамбазов и проф. д-р Хенриета Тодорова, проф. д-р Мария Гимбутас, проф. д-р Харалд Харман, проф.

д-р Алфред Халиков, академик Дмитрий Лихачов, академик А. Рахимов и много други изследователи с доказан принос в световната наука, като сър Артър Евънс, Алиса Кобер и Майкъл Вентрис. Самият автор е посетил всичките обекти, за които разказва в България и голяма част от други в Гърция, Италия, Румъния, Чехия, Сърбия. Макар и психолог по професия, като опитен историк Светлозар Дамянов четиридесет години събира всеки отделен факт, анализира, търси логическия подход, за да предложи днес на читателя едно безкомпромисно научно изследване.

Тази неголяма по обем книга, с много точни илюстрации, прилича на един криминален пъзел отпреди хилядолетия, който сглобява авторът. Някои читатели могат да оспорят някои от логическите изводи на автора, но не могат да възразят на фактите, които той е събрал и тълкува.

Разбира се, има и отговор във финала на този криминален пъзел. Отговорът на въпроса защо тези факти се подмитаат като сензационни новини под килима на всекидневния информационен поток, а не се предлагат и тълкуват от официалните изследователи, за да има друго самочувствие днешният българин. Ще го разберете след като прочетете книгата, която завършва с едно иронично намигване в последната глава „Епилог от САЩ“.

В преговора на книгата и в заключителната ѝ част Светлозар Дамянов си позволява публицистична и патриотична страст, но в същността на изложението той предпочита спокойната логика, с която излага хипотезата си и свързва фактите. И точно затова след прочитането ѝ, човек застива и си казва: „Настина ли е така? Защо не съм го знаел досега?“. Е, вече го знаем.

За съжаление бутиковият тираж на книгата ще достигне до малцина, а тя заслужава да има своето място в библиотеката на всяко семейство, което нарича себе си българско или се интересува искрено и непредубедено от създателите на най-древната световна цивилизация.

Валери Караджинов
ПЕТТЕ НАЙ-ЖЕСТОКИ КНИГИ

По принцип литературата би трябвало да възпитава и учи в добро, любов и красота; това е азбучна истина.

Винаги ли се спазва?

В Деня на книжовността се сетих за трите най-жестоки (по мое мнение) книги на света.

Първата от тях е „ЧУКЪТ ЗА ВЕЩИЦИТЕ“ („Maleus Maleficarum“), написана от монасите Хайнрих Крамер (с латинско име Хенрикус Инститорис) и Якоб Шпренгер, по поръчка на Папа Инокентий VIII през 1486 г. и отпечатана през 1487 г. в Шпайер. Тя обяснява що е това вешерство, преразполагащо към най-страшния грях – отстъпление от католицизма, преданост към дявола, плътски сношения насън (!?) с инкубус (лежащ отгоре мъжки демон) или сукубус (лежащ отдолу женски). На 5 декември 1484 г. този Папа издава Була, заклеимяваща магьосничеството и вешерството. Книгата на монасите претърпява много издания и чак до средата на XVII век служи като практическо ръководство за повдигане на обвинения, съдване и осъждане (обикновено – на смърт чрез изгаряне!) на абсолютно невинни хора, в 70% – жени, предимно беззащитни вдовици и еврейки за мнимо вешерство. Така загубват живота си на кладата над 60 000 жени в Европа; последната от тях – през 1775 година. Обвинявани и умъртвявани са и мъже. Клеветничеството е добре подплатено с конфискуване на имотите им. Само в гр. Бомберг е унищожен всеки 13-ти жител по това обвинение. (По-късно Хитлер ще използва същия стимул за залавянето и избиването на евреите от техните съседи – разграбване на покъщнината и присвояване на домовете им). В безумието гейно участие взема и самият император на Свещената Римска империя Карл V (на власт от 1519 до 1556 г.), който издава и специален Указ, уточняващ до детайли наказанията – разкъсване на тялото на четири части, рязането му и, разбира се, най-главното: изгаряне на клада. Защо тогава този деспот е наричан Велики?

Втората от петте най-злобещи и човеконенавистнически книги, поне според мен, е емблематичната монография на английския богослов Томас Малтус (1766–1834), професор по история и политикономия – „ЕСЕ ЗА ЗАКОНИТЕ НА ДЕМОГРАФИЯТА“/1798, в която прочулият се мизантроп проповядва, че населението на земята е прекалено голямо и затова трябва целенасочено да бъде унищожавано чрез войни, глад, епидемии, убийства, склоняване към самоубийство и хомосексуализъм. (Нима подобна социална политика не се прилага в днешното, Божем, цивилизовано съвремие, в което живеем с нарастваща страхова тревожност

за децата и внуците си – поради организирани нестихващи нелепи местни войни и стълкновения, всевъзможни, доскоро непознати вирусни инфекции, имунизации с чипиране, насаждане на масови психози, вкл. некрофилни, 5 G-системи, натрапчиви гей-паради, поглотващо се, закриляно от МОИ, т. е. – от гържавата! – джендър-обучение в училищата, насърчаване на наркоманията и еднополовите връзки, глобализация, обездухотворяване, заличаване на историческата и родова памет и пр.?!)

Третата от най-кръвожадните книги на Европа е „ГОСПОДСТВО ВЪВ ВЪЗДУХА“ на италианския генерал Джулио Дуе (1869, Неапол – 1930), артилерист, служил през Първата световна война в авиацията, въздушен идеолог и пропагандатор на варварските бомбардировки над мирното население, който отбелязва психологическото им въздействие върху него и армията му. Дава на правителството си неосъществената идея да засият Австрия с тонове експлозиви, пуснати над нея от 500 бомбардировача. Настолната му книга по темата излиза през 1921 г. Този идеал без всякакъв срам предлага бомбите, с които населението да бъде безмилостно избивано, да следват в порядък: 1/3 фугасни (за разрушаване на къщите), 1/3 – запалителни (за допълнителното им изгаряне) и 1/3 – бойни отровни газове (за да е сигурна масовата му гибел).

Мерзавец откъдето и да го погледнеш!

„Господство във въздуха“ – добре, но – колко страхливо, поглотва, антихристиянско: да избиваш като мравки невинни, беззащитни, нищо несторили на твоя народ жени (сред тях – и бременни), деца, старци и старици. Генерал Дуе сигурно е католик; неговата религия по принцип не уважава човешкия живот (да си припомним няколковековното прилагане на „Светата“ Инквизиция, организирана и насърчавана от Ватикана).

Има още две злокобни книги, които буквално разтърсиха света. „МОЯТА БОРБА“ („Майн кампф“) на новоизгряващия политик Хитлер. Пише я в затвора в град Ландсберг, където лежи 10-тина месеца с учудващо снизходителна присъда за организиране на неуспешния превратаджийски опит „Бирен пуч“ в Мюнхен. Съкилийникът му Рудолф Хес записва и редактира разпадената, на места несвързана реч на бъдещия Фюрер. Първоначалното заглавие на тази зловееща изповед и закана към целия свят е „Четири години и половина борба срещу лъжите, глупостта и коварството“ (последният да затвори вратата), но редакторът го сменя на много по-изразителното „Майн кампф“. Първият том – „Разплатата“ излиза на 18 юли 1925 г.; препълнена е с яростен антисемитизъм и расизъм и непримирима войнственост, както и блънувания за Либенсраум (жизнено пространство); нацифизмът е най-големият грях. Германия има вопиюща нужда от него и трябва да се разширява териториално на изток, най-вече за сметка на Русия. Човекът е биещо се животинно. Всеки животински организъм, спре ли да се бие, е обречен на изчезване; такава е съдбата и на гържавата или расата. Интелигентността не е толкова важна, колкото волята и решителността (пък дори и да имаш само два пръста чело, Т. Н.). Външната политика може да бъде безскрупулна. Вторият том – „Националсоциалистическото движение“ е публикуван през следващата 1926 година.

Книгата постепенно набира популярност. През 1930 г. излиза в 54 000 екземпляра; през 1932 – в 90 000; през 1934 (след като Хитлер става канцлер) – в 854 000. Подаряват я на всеки партиен член и, от 1936 – на всяко новобрачно семейство (то също трябва да стане съпричастно към националсоциализма). Разноските поема гържавата; солидните многомилionни хонорари – авторът.

„Майн кампф“ е безспорната Библия на нацизма и мизантропията.

Друга злокобна човеконенавистническа книга, равностепенна на „Моята борба“ е „GENDER TROUBLE“, излязла през 1990 година. Неин автор е лесбийката Джудит БЪТЛЪР (р. 1956 г. в САЩ, в еврейско семейство от унгарско-руски произход), професор по реторика в Университета в Бъркли; от 2006 г. зав. Катедра по философия в European Graduate School в Швейцария. Тази монография буквално разгра нормалния консервативно-биологически ход на човечеството, като горещо препоръчва старата мечта на Енгелс: премахване на семейството и обществено възпитание на децата; фактически война срещу брака, детето, жената като майка; плюс пълна дерегулация на сексуалността с предимство на хомосексуализма и всякакви групи безплодни извращения. Според наглата авторка мъжко и женско съществуване няма изобщо; полът е фантазия, в която вярваме, защото често ни е втълпявана; той е поведение, което може (и е препоръчително!) да се промени по всяко време; разбира се – в обратна посока. Появяват се редица професори-псевдоинтелигенти, които възторжено приемат смахнатите бълнувания на тази Бътлър; нещо повече – обсъпват я с авторитетни отличия: на Йейлския университет – „За особени заслуги към лесбийството и гей-ученията“ и др. ООН, ЕС и спонсорирани от тях фондации осъществяват, на базата на тази налудничава книга, подгивна дейност спрямо нормалното биологично-социално семейство и хетеросексуализма и насилствено покваряват света. Само за 20 години препоръчаната от тази книга джендър-идеология и култура стана господстваща; нещо повече – насилствено налагана на народите; в някои страни – дори гържавна политика, без оглед на това, че ги подкопава. Редица институти са притискани да я преподават и препоръчват; несъгласните трезви учени биват уволнявани и преследвани, като при нацизма.

Особено благоприятна почва получава джендър-политиката в скандинавските страни, най-вече – в Норвегия, където нацистката организация Барневернет безкомпромисно налага социално еничарство, като отнема децата от родителите им и ги предава на неизвестни тях „приемни“, немалко от които са педофилски. Това поведение абсолютно прилича на Хитлер, който изземва над 400 000 деца от окупираните Полша и скандинавски страни, променя имената им и ги разпределя по немски семейства и детски заведения с цел да подготви ново фанатично предано нацистко поколение.

Джендъризмът на Бътлър цели да разруши традиционното семейство между мъжа и жената, а и самите тях, и да деформира сексуалното им поведение със съдействието на гържавно насилие. Днес ООН се бори да наложи джендър-идеологията и хомосексуализма, както и хомосексуалните бракове и осиновявания. Подобни са нескритите цели на Истанбулската

конвенция. Късогледо приета от ЕС, тя не можа да мине през българското Народно събрание, защото ѝ се противопоставиха БАН, Светият синод, гражданското общество и Конституционният съд, но явно ще бъде прилагана в изчезваща България посредством самоубийствения Закон за социалните услуги, който въвежда джендър-изисквания на Обяснителния доклад – неразривна част от саманинската Истанбулска конвенция.

И целият този европейски кошмар започва от една наглед невинна книга на авторка-лесбийка...

Колко силно може да бъде Словото!

Дори и най-зловещото...

Току-що встъпила в дължност, новият председател на ЕК Урсула фон дер Лайен (педиатър и майка на 7 деца!) със заплашително-назидателен тон отправи първия си призив към непослушните държави, отхвърлили саманинската Истанбулска конвенция, да го сторят незабавно. Макар да е изключено да не знае, че Обяснителният ѝ доклад, който е неотменна част от нея, отхвърля „стереотипните роли“ на мъжа и жената и легитимира насилственото отнемане на деца от родителите им. По еничарски.

Малцина знаят, че Хитлер е извършвал абсолютно същото, както и турските султани, както и съвременният страховит норвежки Барневернет, който вече го е сторил с 20% (двадесет процента!) от норвежките гечица, предавайки ги на т. нар. „приемни семейства“, немака част от които – педофилски. Случайно ли е, че в тази побъркана скандинавска страна има стотици самоубили се деца (всъщност, убити при перверзни садо-мазо-педофилски игри)?

Както е известно, Фюрера следва две основни направления в безумната си политика: завладяване на Лебенсраум (жизнено пространство; по теорията на Фридрих Рацел, 1844–1904, който я публикува през 1901 г.), необходимо за богоизбраната германска нация и изтребление на евреите.

Да, но за този Лебенсраум са необходими хора, човешки ресурси, а на него те не му достигат. Затова отваря в Германия „Родилни домове“, всъщност – бардаци за забавление и заплождане, истински инкубатор, където едри бели германки безропотно приемат синеоки рицари, които да им предадат своя ген. Раждаемост на „конвейер“. Но тя не е достатъчна. Затова сатрапът с мустачките обръща взор към северните народи – скандинавските, дори и полския (макар славяните, както и евреите, да са обявени за „подчовеци“), стига да са руси, синеоки и с изпъкнало назад, по арийски, теме. Специални комисии от лекари и сестри им извършват антропологичното измерване. Тези от полячетата, които не отговарят на тъй важния критерий, просто биват прехвърлени към концлагерите. По този начин започва оформлението на „новото нацистко поколение“.

Цели 400 000 чужди деца биват изтръгвани от домовете им и със сменени (разбира се – немски) имена – предадени на приемни семейства, задължително – със железен нацистки мироглед. Там той ще бъде вътпяван и на малчуганите. Така Хитлер смята да завладее целия свят.

Точно това иска да въведе Истанбулската конвенция. За наше щастие, тя бе отхвърлена от Конституционния съд (с 8:4 гласа; потресаващото тук бе, че се намериха 4 мъже, които си плюха на юридическото образова-

ние и приеха, че тя не противоречи на Конституцията; какви ли са били мотивите им?...).

Но еничарско-нацисткото попълзновение към децата ни продължава с потайни пълзящи ходове. Става реч за Конвенцията за закрила на детето и отложения с 6 месеца Закон за социалните услуги, където фактически са залегнали постулатите на Обяснителния доклад към Истанбулската конвенция.

Надяваме се отново на КС да прояви твърдост.

И дано нашите т.нар. управници проумеят, че за българина най-важните неща са децата и домът!

Те са неприкосновени.

Не по Конституция, а по българския геном!

„Св. Иван Рилски“.

Икона от Тревненската художествена школа

Мая Цекова
АФОРИЗМИ

Народе, докато насеи трева, все ще те доят!

Късата памет има дълга история.

Ако кралят размива народа, настъпило е Шутовско време.

Всеки водач без лице се крепи на тълпа от задници.

Когато всички те продават, значи акциите ти пагат грастично.

Властта спи най-спокойно, когато народът е заспал.

Всички гървени философи все за железни хора се представят.

Късогледият политик е принуден да гърпа конците изкъсо.

На някои хора им липсват първите седем години преди раждането им.

Докато се стараех да раста нагоре, другите пуснаха корени.

Попитали марионетката „Как си?“, А тя: „Екстра съм. Кой като мене – вече съм в играта.“

Отнесохме се с Природата като с футболна топка, сега е неин ред да ни бие гузната.

Внуците на ония, които правеха Историята, днес правят историйки.

Вятърът на промените винаги е попътен за празните глави.

Най-лесно се става външен човек, когато слушаш вътрешния си глас.

Най-добрия начин да увеличаваш банковата си сметка е да не даваш пет пари за нищо.

От гледане в ръцете, забравихме да се гледаме в очите.

Народът живее в трагедия, когато го управляват комедианти.

Когато корабът потъва, пръв преди плъховете го напуска Салонният лъв.

От животни сред хората ми идва да хвана гората.

Като видя кого смятам за Бог, на Дявола му остана само да се прекръсти.

Присъствието на духа е по-осезаемо, когато е подкрепен материално.

Когато няма истински играчи, победителят в състезанието се определя в съблекалнята.

Любовта е химия, внимавай да не объркаш съставките, че може да ти гръмне лабораторията.

Прег мъжко момиче мамино гетенце не преге.

Владо Любенов
ЛИРИЧНА САТИРА

НАЙ-ГРОЗНАТА ЖЕНА

Как подсказва ни сърцето! – любовта е невъзможна.
Тя е с белег на лицето и наистина е грозна.

И очите ѝ са близко, и зъбите ѝ са криви.
И бретонът пада ниско над очичките ѝ сиви.

Бих умрял за Красотата! Но за нея – невъзможно.
Че отблъснал съм жената, кой ще каже, че е грозна!

Че отхвърлям любовта ѝ, кой за туй ще ме упрекне!
Съвестта ми ме терзае, ала знам – ще ми олекне.

Господ я в лице наказва, а и в тяло хич я няма.
Само той, синът ми, казва: „Колко хубава е мама!“

ОБЯСНЕНИЕ В ЛЮБОВ

(по Толстой)

Ти вече ме виждаш със грозни уши,
(тъй както своя съпруг е виждала Ана Каренина),
и нашият брак те гуши и руши,
поку-виж че се хвърлиш под някой влак
преждевременно...

О, скъпа, днешният свят е достатъчно луд,
а и интернет не е обществено мнение.
По-добре си сици като мен асеновградски мавруг –
и си пийни – и ще получиш това просветление:

**„Всички щастливи семейства пият вино,
всички нещастни – във „Фейсбук“ все кибичат.“
Скъпа, здраве!, и ще ти кажа само едно:
имаш много красиви уши и затова те обичам!!!**

ПРЕДОПРЕДЕЛЕНОСТ

**И ето че повярва ти във Бога,
тъй както страстно вярваше във мен.
Но аз ще се оттегля без тревога
със тази нова участ примирен.**

**И ще потускам мъжкото си „его“,
и ще ти давам пълна свобода,
и ще мълча, когато ти на Него
със искреност и нежност казваш: „Да.“**

**Да, вярно е – не съм така духовен,
и той пред мен е просто съвършен.
Но аз сега съм дяволски спокоен,
защото опознал съм те съвсем,**

**и знам, че няма никаква случайност
в заложената в тебе не постоянност...**

СРЕЩА

**Покрай реклами, тълпи от хора,
невидим в мрака, одрипан, бос,
върви и плаче, и си говори
едн самотен Исус Христос.**

**Какво ли търси, се питам с почуда,
сред тези хора с безличен ген?..
Но после се сещам – той търси Юга –
да го възкръсне. Той търси мен.**

Петър Атанасов Тодоров
БЕНКОВСКИ, УЧЕНИТЕ
И АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ

*„Учените хора именно са отървали человетецството
от клещите на тиранина; но за голяма жалост,
че ние нямаме още такива учени. Занапред добър
е господ...“*

Захари Стоянов

Не си ли противоречи З. Стоянов, който в „Предисловие“-то към том I на „Записки по българските въстания“ на няколко пъти заявява, че Априлското въстание не е дело на богати и учени българи, а на обикновени, трудолюбиви хора. Но животът също е изпълнен с противоречия, иначе би липсвало развитие. В един свой фрагмент Ам. Далчев пише: „Когато се изкачва по планината, пътят започва да лъкатуши, отбивайки се веднъж в едната, после в срещуположната посока. Нашите противоречия са едно уверение, че ние се издигаме нагоре.“ В своята някога много четена статия „За литературната критика“ от позабравената му книга „Творчество и критика“ М. Арнаудов, като характеризира метода на един голям френски критик, пише: „Да си противоречи значи за него да се развива, да мени мнението си, за да прегърне по-правилно мнение, значи да бъде честен към себе си и към другите и да не остава роб на една идея, която е намерил в течение на времето за несъстоятелна. „Не вникнем ли в противоречията на З. Стоянов в „Записките“, особено когато пресъздава образа на главния водач на Априлското въстание Бенковски, ние няма да разберем нито тази велика книга, нито пък грандиозната личност на човека, без участието на който във въстанието, то, според историка акад. К. Косев, не би се състояло.

Ето тезата на З. Стоянов, изложена пак в същото „Предисловие“ и при това също в последния му абзац, от който е и епиграфа: „Най-после към вас, братя прости, се обръщам. За вас съм се трудил да напиша настоящата книга, за да ви покажа, че най-горещите борци и защитници на нашето отечество са били не горделиви богаташи и надути учени, но прости и неучени ваши братия, които не са знаели повече от вас. Достатъчно ще бъде да ви напомня само имената на Левски, Бенковски, Кочо Честименски, братя Жекови, бай Иван Арабаджията, Иван Ворчо и пр., всичките хора естнафлии и работници“...

Вазов в главата с философско-исторически характер „Пиянство на един народ“ от „Под игото“ близа в спор със З. Стоянов именно относно тезата му: „напрасно някои пристрастно искат да монополизират това въодушевление само в полза на оная част от народа, на която краката

обуваха цървули, в уцърб на историческата истина. Напразно. Революционният дух, моя огнен серафим, засегна с крилото си и цървулани и университетни, и гугли и фесове, и калимявки и капели. Както във всички прогресивни борби на България науката и кръстът, сиреч духът, стоеше на първи ред. Мартирологът на новите български мъченици явно доказва това. Истина, че главният контингент, и напред, и сега, даде масата народна, но тя даде онова, което беше в силата ѝ: числото. Трябваше интелигенцията да му даде смисъл и душа...

Мисля, че разминаването между Вазов и З. Стоянов произтича от разликите в концепциите им и в целите им. Докато Летописецът на българските въстания се стреми да остане верен на девиза си „святата истина ми бе знамето“, то Вазов в своята философско-историческа теза се стреми да обхване не само Априлското въстание като ключово за съдбата ни като народ и нация, събитие, но и Възраждането, както и най-вече духа на предците ни през първите следосвобожденски години и десетилетие – като могъщия подем на народа ни, осъществил Съединението и спечелил ценна победа в Сръбско-българската война, с която го защитава. И наистина за кое време се отнасят твърдения на Народния поет като следното: „Кажеха ли му: бъди готов, трябва да мреш! – черковата даваше пона си, школото гаскала си, полето орача си, майката сина си. Идеята със стихийна сила проникваше всъде, обхващаше всичко – и балкана, и равнината, и колибата на сиромаша, и килията на монаха.“ Този всенароден ентузиазъм е характерен не само за Априлското въстание, когато отделни части – и то неголеми – от отечеството ни се включват в него, а в много по-голяма степен чрез участието на народа ни в Сръбско-българската и особено в Балканската война. Не трябва да забравяме, че Сартр има една запомняща се мисъл: „Поетът е лъжец, който винаги казва истината.“ Поетът е и оракул, пророк. Такъв беше в най-голяма степен Народният поет Иван Вазов, докато З. Стоянов освен поет, беше и летописец.

Носител на каква „наука“ например е водителят на Априлското въстание Георги Бенковски? За неговото социално положение и образование З. Стоянов в „записките“ пише: „По преди Бенковски е продавал по букурещките улици дребни работи за по един-два бана. Той можел твърде слабо да прочита и да писва, но отпосле, между емигрантите, поотракал се. „Какво е било това „поотракаване“, щом като Бенковски като Наполеон е могъл да диктува едновременно на трима писари? И все пак има обяснение, затова ще припомня една оценка на Д. Страшимиров, който в студията си „Комитетското десетилетие (епоха на комитите) 1866-1876“ пише за мощното влияние на емигрантския живот за духовно-интелектуалното развитие и извисяването на личността: „Една емиграция е в постоянен досег с чужди народи, като наистина пътуващ екскурзиант. Тя любопитства и бързо учи. Любопитства от всичко: учи езици, печели впечатления, обогатява ума си. И още: тя гържи буден духа си, изобщо разбутва и тика вниманието си навред. Ден и нощ, може да се рече, тя е в движение. Така емиграцията става от само себе си десеторноспособна, десеторновъзприемчива (р.м. П.Т.). Тя се приспособява бързо към нуждите, към условията на момента. Долавя промените на времето и ги посреща ловко. Издига се

завидно в култура и явно и неугържимо надминава усидчивата част на племето си...“ Нека да не забравяме, че Бенковски е ползвал немалко чужди езици – в „Записките“ Летописецът пише: „Освен езиците турски, арабски, и отчасти и персийски Бенковски говореше още румънски, гръцки, полски и малко италиански..“ Цял полиглот! „Да не забравяме, че Бенковски като карабаджия и търговец е живял в и е познавал различни среди, някои и с нетолкова похвална етичност, но така е, когато един човек се „змурне“ в човешкото море. Би било педантично да се правят тези забележки, но за провеждането на едно въстание е необходим всякакъв опит, а никой от апостолите на Априлското въстание не е нареждал на участниците в Народното събрание в Оборище след завръщането по родните си места да убиват пьгарите си, за да се „накървят“, особено селските въстаници, никой не е рязал опашките на конете в „хвърковата чета“, никой не е запоявал да се паят български села, за да бъде преодоляно „вечното еснафско развоение“ (Н. Генчев“). Нищо от това, не е било нареждано от апостолите на другите революционни окръзи да се прави от реговите въстаници.

З. Стоянов пише, че Бенковски е можел слабо да прочита и да пише, а ето че същият този човек се налага като изключителен оратор и забележителен революционер и ръководител. В този смисъл ще припомним каква мощно взривяваща реч произнеса Бенковски след приемането на пълномощното, с което се дават изключителни права на апостолите да вземат решение без „вишегласие“, без участието на останали въстаници; решения, от които е зависела съдбата на цялата въстанала област: „Клетвата на Бенковски, обаче, не беше проста клетва. Той гържа цяла реч, която се продължи около един час. Във всяка фраза от тая негова реч, в която се описваха страданията и тегилата на българския народ, той се удряше в гърдите, охкаше и ахкаше, пламък и огън хвърчаха от очите му. Когато извика с просълзени очи и с болезнен глас: „Многострадални братия! Земята, която тълчем, е напоена с невинна българска кръв, проляна от нашите петстотингодишни душмани“... – всичките представители паднаха на колене и очите им се премрежиха от сълзи... Аз вярвам, че ако Бенковски в тая минута се покачеше на коня си и извикаше: „Напред!“ – то всички присъстващи щяха да го придружат, макар той да ги поведеше вдън земя!“

Кой от политиците и държавниците ни при тоталитарния режим и след него би могъл да се мери с ораторска дарба с Бенковски? Никой! Гениален оратор, каквито е имало, да кажем, през времето на Великата френска революция. Така възниква въпросът не толкова за образованието на Бенковски, а за неговата фактическа култура. В книгата си „Афоризми за житейската мъдрост“ Шопенхауер пише: „Колкото по-млад е човек, толкова повече има да събира отвсякъде ум и разум: затова и природата го е насочила към взаимоучителна метода, през която минава всеки в общуването с другите, иначе казано, през едно голямо Бел-Ланкастърско училище, обхващащо цялото общество, защото и училищата като книгите са изкуствени институции, непрегвидени от природата. Затова е напълно целесъобразно да се посещава природното школо толкова по-прилежно, колкото човек е по-млад.

Ето къде трябва да търсим обяснението за изключителния, наречете го гениален талант на Бенковски като водител на Априлското въстание.

Не ми е известно дали са автентични гумите, приписани от З. Стоянов на Бенковски, когато за пръв път със своята „хвърковата чета“ се появяват над Лисец и виждат потъналото в пламъци Панагюрище, но те са психологически верни: „Моята цел е постигната вече! В сърцето на тиранина аз отворих такава рана, която никога няма да заздравее; а на Русия – нека тя заповяда!“ Тези гуми сами по себе си са гениални. Но и да не са казани, делото на априлските въстаници постига великата си цел: политическото освобождение на България, тъй като непосредствено след това въстание се обявява Руско-турската война (1877–1878 г.).

Много истини и още повече неистини са изказани за отношението на Бенковски към „учените“ между апостолите и по-открояващите се между въстаниците. И най-често се преповтарят оценки, изказани от самия З. Стоянов, като следната: „Най-много нападваше Бенковски Волова и Бобекова – първият се учил в Николаев, а вторият в цариградското медицинско училище. Тях той наричаше граматници и философи и открито им говореше, че те ще докарат някое препятствие на въстанието, защото, според него, между граматиката и барута не можело да има нищо общо и че философите вършили работа само с гуми, а щом замуришело на барут, то те трябвало да се запрат при старите бабички.“

З. Стоянов не се задоволява само с тази оценка, но произнася и присъдата си за победението на Бенковски: „Бенковски ставаше малко, по малко самодържавен!“ Безспорно това е негативна характеристика и като такава тя се възприема от много критици. През комунистическо-тоталитарния период се правеше дори аналогия с култа към личността и „борбата“ с него, като Бенковски едва ли не се обявяваше за култовец, а Волов за борец срещу култа. Забравяха се гумите на Волов, който на въпроса на Захари защо мълчи и оставя всичко да се извършва по заповед на Бенковски, отговаря: „Аз му отстъпих доброволно, защото е по-достоеен от мене.“

Истински родолюбец е бил Волов, а не добродушен човек, както го характеризира З. Стоянов. Самият той, Летописецът, останал верен на девиза си – „Светата истина ми бе знамето“, ни дава обаче една чудно обективна преценка на отношенията между Волов и Бенковски: „И действително, това бе така. Волов, при всичките си знания, беше слаб между народа, не бе го надарила природата с оня божествен огън, който се изискваше тогава от проповедниците на свободата. Най-главно, че той не можеше да се изразява на чисто народния говор. Той не бе в състояние да заплашва, да заповядва и пр. Две гуми кажеше и се причервяваше като мома. Всеки ще го признае, че не бе негова вина, загдето, от учител и кабинетен човек, той са увлече от силното желание да спомогне на народа си и стана бунтовник. По тая причина Бенковски узурпира неговите правдини, възползуван от тихия му характер, той искаше да го смаже окончателно, за да може да блесне по-тържествено, защото колкото и да беше силен, в много случаи Волов го обуздаваше.“

Струва ми се, че З. Стоянов понякога търси ефектната фраза, защото ако Бенковски си беше поставил за цел да „смаже окончателно“ Волов, той щеше да го направи, но не го е направил, а се е съобразявал с възраженията му. Така двамата водители на Априлското въстание взаимно

са се допълвали и поправяли, взаимно са се извисявали. И това най-ярко се проявява на народното събрание в Оборище.

Да размислим върху някои постъпки на Бенковски, като потърсим мотивите за тях, което не означава, че непременно ги одобряваме; достатъчно е, че разбираме значението им, защото „като развиваме добродетелите си, култивираме същевременно своите недостатъци. Добродетелите почиват върху недостатъците като върху свои корени и вторите се разклоняват също тъй мощно, както първите наяве“ (Гьоте, „Поезия и истина“). Идват напр. при Бенковски двама „доволно развити хора, много по-горе от селяните“, които той пита между другото има ли в селото и тайна полиция. Те не разбират значението на въпроса му, защото не знаят какво е тайна полиция. Бенковски ги нахоква. Важното е обаче защо го прави. З. Стоянов не отговаря на този въпрос, а направо заявява: „Това бе в характера на Бенковски – да конфузи своите посетители, били те богати или сиромаси, учени или прости.“ И след това привежда един силно впечатляващ ни пример. При него идват двама от джелепския еснаф, нарочно изпратени от панагюрския комитет, за да им бъдат поускани пари за въстанието. Ето тази сцена: „Те влязоха в стаята и се спряха до вратата.

– Защо сте дошли? – попита Бенковски, който в това време крачеше из стаята назад-напред, въръжен с два револвера и с аджемска кама.

– Ех, да ви се порадваме – отговори единът от джелепите с нелицемерна наивност.

– Как да ни се порадвате? Нима ние сме писани яйца? Гледайте ме де! – питаше той диктаторски невинните хорица и със скръстени ръце застана напреде им да го гледат. Те се смутиха: чупеха ръце неволно и не знаеха що да отговорят на моя български дерибей.“

Пожертвуването на средства от джелепския еснаф надминава сумата сто турски лири с добавък и на два ата, подарени също на Бенковски. Но той приема това щедро дарение, без да им изкаже благодарност, а обратното – представяйки се като упълномощено с отговорни държавнически функции лице, затова им казва: „Трябва да знаете, господа, че ние не сме дошли да просим за черква или за поправянето на някой съборен манастир, но царство ще да освобождаваме. Всичко, що гадете, ще да ви се върне двойно и тройно от бъдещето българско съкровище.“ Какви са мотивите за такова високомерно поведение?

За да разберем този рог постъпки на Бенковски, трябва да вникнем във философията на Априлското въстание, осигуряваща му политически успех при неизбежен военен неуспех. А в това отношение Бенковски, ако не като единствения „теоретик“ на тази „философия“, е нейният най-блестящ практик. Иван Хаджийски е може би най-проникновеният тълкувател на това мащабно историческо събитие, затова той най-добре изяснява тази „философия“: „Панагюрци се готвеха за въстание с вярата, че ще се закрепят достатъчно дълго в Средна гора, за да могат да посрещнат своя съюзник – руските и сръбските полкове. С тази вяра техните делегати гласуваха на Оборище въстанието („Вит и душевност на нашия народ“. Изд. „Бълг. писател“, С., 1966, с. 292).

Хаджийски е пределно ясен, докато З. Стоянов не поставя ударението върху тази истина, макар че я споменава. Въстаниците са обикновени хора – те нямат претенцията да бъдат герои, макар че стават такива. Нищо човешко не им е чуждо. Затова лично себелюбие също не им е чуждо, оцеляването им като човешки същества е също тяхна грижа. Затова ако водачите на въстанието бяха пристъпили към тях с истините, които след погрома на въстанието им трагично стават ясни, то никакъв бунт не би имало. Агитацията в IV революционен окръг се е изразявала в атакуването на техните чувства за самосъхранение, затова водачите на бъдещото въстание прибегват към двете измами: 1) че ще настъпи през пролетта на 1876 г. поголовно избиване на българите; 2) че веднага след вдигането на бунта въстаниците ще бъдат подкрепени от сръбски и руски полкове.

Ив. Хаджийски и Н. Генчев в трудовете си за Априлското въстание поставят ударението върху факта, че „гребният собственик“ търси съюзник, за да се реши да се вдигне на въстание. Генчев пише: „Без сигурност (в случая измама) еснафът не ще поеме толкова опасен път, към който го тласка историческата повеля“ („Очерци. Социално-психологически типове в българската история“, С., 1987, с. 90). Проблемът е много по-сложен. Българите поне четири века са нямали нито светски, икономически, нито религиозно-духовен елит. През Възраждането ни той започва да се създава от позабогатели занаятчии и търговци и от по-просветени свещеници и учители. Но буржоазията ни е още „анемична“, икономически нестабилна и политически недостатъчно авторитетна, за разлика например от гръцката мощна, завоювала европейски икономически позиции, буржоазна класа. Преобладавала е гребната собственост в население, недостатъчно социално диференцирано. Вярно е, че и сърбите не са имали икономически силна буржоазия, но те пък са имали най-необходимото за духовното им национално пробуждане – Ипекската сръбска патриаршия, напълно въстановена през 1557 г. със султански берат, издействан от великия везир от сръбски геспотски род Мехмед паша Соколлу. От всичко това предците ни са били лишени. Тогава как да не се надяват на съюзник? Те не са били консолидирани нито социално, нито духовно-религиозно. Затова са могли да направят под ръководството на гениално суровия си водител Бенковски в Априлското въстание само онова, което се направили. Прав е Вазов в главата „пробуждане“ от „Под игото“: „Поезията само би го простила и увенчала с лаври геройски – за хатъра на въодушевлението, което изкара кротките анадолски абаджии на средногорските височини – сублимни височини – с черешовите топове...“ Без последвалата Руско-турска война и Освобождението Априлското въстание би имало съвсем друг, не толкова оптимистичен прочит.

„Науката“ на Бенковски, усвоена отлично практически, се нарича психология на масите, индивидуална психология и народопсихология. Те се свързват помежду си. Да разгледаме и друг случай: „Други едного измежду апостолите той нарече „халваджи“, за това тежко престъпление, защото се обръщал към стопаните на къщата, в които се намирахме, учтиво и им казвал „моля ви“.

– Ако казваш на роба „моля ви“ и не знам що си още, то той ще да ти каже утре хайдутин и нехранимайко, а може би и почтено да те изтика

из селото си. Има време да се говорят и подобни комплименти, но това време не е дошло още. „Шопенхауер пише: „Хората приличат на деца – стават непослушни, когато ги гледят; затова и не бива да бъдем прекалено отстъпчиви и любвеобилни към някого. Както, по правило, човек губи приятел, не като му откаже пари назаем, а по-често като му даде, така с гордото си и леко нехайно победение рядко ще отблъснем някого, но често прекалената ни сърдечност и отзивчивост го правят арогантен, непоносим и се стига до скъсване... Превъзходството в общуването се постига единствено когато човек няма абсолютно никаква нужда от другия и го показва. Затова е препоръчително да показваме на всеки, бил той мъж или жена, че можем много добре да минем и без него: това укрепва приятелството, към някои хора не е излишно от време на време да проявяваш и зрънце пренебрежение – започват още повече да ценят дружбата с теб.“

Няма точни правила за поведение, но едно по-независимо гържане се ценя повече от прекалената „отстъпчивост“ и „любвеобилност“ към когото и да е.

Струва ми се, че З. Стоянов малко пренебрежително определя българските въстания „повечето (като) театрални, непрактически и необмислени сериозно“, но не е прав най-вече за Априлското въстание. Ако не беше тази „театралност“, изключително добре овладяна от Бенковски, ако не беше тази негова изумителна практичност, ако не беше и тази дълбока преосмисленост на основни обреди и ритуали във въстанието, каквито са свикването на Великото народно събрание в Оборище, изискването и получаването от Бенковски на пълномощното, с което се централизира ръководството на въстанието в ръцете на един човек, тържественото обявяване на въстанието в Панагюрище с осветяването на знамето, също и организирането и действията на лично ръководената от него бойна чета, подпалването на български села, въстание с такъв по-значителен, по масов обхват не би имало. Не би последвала и намесата на Бисмарк, който използва Априлското въстание за свои политически цели и подтиква Русия да води война с Османската империя.

Да обърнем внимание и на „накървяването“ на въстаниците чрез убийството на пъгарите в селата им, които обикновено са били или турци, или цигани. Жестоко решение, но и логиката на Бенковски е била желязна: „Аз съм уверен, че при най-малката несполука от наша страна тия, които гледаш да се прегръщат напредте ти, ще захвърлят пушките и изново ще преклонят глава пред ятагана на тирана, а особено селските бунтовници.“

Било е необходимо да се преодолее развоението в съзнанието на въстаниците, а за това Бенковски ги „накървява, пали български села заради напускането от въстаници на постове им, въобще прибягва към оригинални за тогавашното време средства, за да избухне и максимално продължи въстанието. А всичко това той е почерпил и от личния си опит на обширната територия на османската гържава, когато е общувал с различни среди. Безспорно той е родолюбец, щом като изключително майсторски организира най-масовото ни въстание. Казват, че по-скоро неговите заповеди са се изпълнявали в мълчаливо завладяната от въста-

ниците територия, отколкото султанските, защото въвежда образец военен ред в нея.

При липсата на елит у нас от векове всеки по-образован българин тогава е бил почитан и са се вслушвали или са били склонни да се вслушат в мнението му. Бенковски лично не е мразил Волов, Бобеков, както и другите по-образовани въстаници. Но е трябвало да се наложи над всички, защото в себе си, в съзнанието си е чувствал своето превъзходство над тях. Затова повече или по-малко ги е конфузил, упражнявал е психически тормоз над тях. Ето един от многото случаи: „Много депутати имаше, които Бенковски върна още от Панагюрище и Баня, понеже пълномощията им не бяха законни. Разбира се, че тук той най-много придиряше на ония депутати, които представляваха градовете и които бяха у ч е н и т е.“

За да изтъкне некомпетентността във въстаническото дело на тези „учени“, Бенковски си служи и с измислената от него сентенция, че „между барута и граматиката няма нищо общо“. Бенковски съпоставен с когото и да е от въстаническите ръководители – с Волов, Бобеков, З. Стоянов, пък и с тези от другите революционни окръзи, е много по-опитен като въстанически водач. Той е компетентен в тази област, докато останалите не са достатъчно компетентни, включително и Ст. Стамболов. Рядко широко скроена личност, необикновен оратор, рядък организатор на въстанието, той е бил дълбоко чувствителна натура. Но с могъществото на волята си е съумявал да се владее. Вижте колко културно и учтиво той се държи с турците – пленници в Панагюрище, докато поп Грую „бълва срещу тях гуцери“ и съжалява, че не ги убиват. И нощем ходи да ги покръства, докато Бенковски е далеч от такова насилие над религиозното им съзнание. Вижте го, когато множество българи – мъже, жени, деца – от селата Лесичево, Калугерово и Церово заминават пеш, придружени с волски коли с малко багаж и хранителни продукти, за гората Еледжук, за да се предпазят от нападенията на башибозуците. Но не се предпазват след разгрома на въстанието. Повечето от тях плачат, но трагизмът им още повече се откроява от песните на няколко момичета, хванати ръка за ръка, наредени ред след ред. Летописецът пише: „Всичко беше трагическо. Нямахше нито един от нашата дружина, на когото да не се намокрят очите... Тук аз видях да плаче и Бенковски, моя Бенковски, когото майка му е родила да бъде бунтовник...“ Бенковски не само плаче, но произнася и молитвени слова за освобождението на отечеството: „Боже! Дай ми сила и надея ме оставя сам: помогни ми в светото предприятие да избавя този народ от железните нокти на тирана!“ Бенковски притежава най-добрата черта за един голям народен водач. Той умее да създава вяра в светото дело на въстанието. И с това е предвестник на Освобождението.

След разгрома на въстанието Бенковски изглежда коренно променен: „Бенковски беше велик, когато беше велика и народната воля и желание. Падна народната воля – трябваше да падне и той.“ Народното нещастие силно го потиска, защото той е човек, каквито са и всички други с неговата участ. Но в който и момент от живота му да видим с духовните си очи Бенковски, той е многостранен и същевременно монолитен. Един духовен исполин, който е надрасвал много съвременниците си.

ИНТЕРВЮ „ПЛАМЪК“

Огнян Стамболиев
РАЗГОВОР
С ИВАН ГРАНИТСКИ

Уважаеми господин Гранитски, нека да започнем с началото. Споделете нещо за Вашата семейна среда, за баща Ви, който беше журналист, за детските години, за първата Ви среща с литературата (книги, автори, впечатления)?

Моят баща работеше дълги години като журналист във вестник „Вечерни новини“ – повече от половин век. Известно е, че всекидневната журналистика поглъща цялата енергия на човека и по тази причина баща ми подценяваше интересните си поетически опити, създавани още в началото на 50-те години на миналия век. По-късно издадох две неговии книги с избрани стихове, които според мен са привлекателни със свежестта на поетическото чувство и непринудеността на лирическият рисунък. Духовната връзка с баща ми, разбира се, беше много силна, още когато бях малък и сигурно той повлия на моя избор да се насоча към журналистиката и литературата. Вестник „Вечерни новини“ се правеше от редакционния екип до обяд, а след 14 ч. редакцията беше пуста и за това още от 5-6 годишна възраст се учех да тракам на една пишеща машина „Континентал“ на едно бюро, а на срещуположното баща ми подготвяше своите дописки, репортажи и интервюта. Спомените ми за оня период от началото на 60-те години на миналия век са доста романтични и вълнуващи. Тогава се запознах и с писатели, които по-късно станаха част от класическата българска литература – Йордан Радичков, Дико Фучеджиев, Мирон Иванов, Дончо Цончев и т. н... Колкото го любимите ми книги по онова време, трябва да кажа, че като всяко любознателно момче поглъщах жадно всеки ген по няколкостотин страници от увлекателните романи на Фенимор Купър, Джек Лондон, Майн Рид, Жул Верн, Емилио Салгари, Рафаел Сабатини, Александър Грин, Александър Беляев и пр. Сега мисля, че това е била най-сериозната школа за моето художествено съзнание, тъй като разви много въображението ми, обогати езика ми и ме тласна към първите литературни опити – стихотворения, разкази и даже един приключенски роман, който по-късно унищожих за ужас на баща ми в пристъп на самокритичност. Тогава четях и много биографии на велики световни

писатели. И в една биография на Гогол прочетох, че той е унищожил първата си творба – романтическата поема „Ханс Кюхелгартен“ също в пристъп на самокритичност. За един 14-годишен юноша, какъвто бях тогава, този пример ми се видя много достолепен и заразяващ и затова накъсах моя първи злополучен романов опус...

Учихте в Софийския университет журналистика. Какво Ви даде? Любими преподаватели? Мислех, че сте учили българска филология, защото литературната Ви подготовка е изключително сериозна....

Именно под влияние на моя баща се насочих към журналистиката, но още през първата година се убедих, че макар и интересна, тази специалност тогава не отговаряше на моите по-загълбочени интереси към литературната теория, критика и към философията. Ето защо паралелно със следването си в Софийския университет в специалността журналистика, където имах честта да се срещна с умни и талантиливи личности и преподаватели като професорите Георги Боршуков, Филип Панайотов и Дафин Тодоров, все по-често посещавах лекции на групи преподаватели в Софийския университет – по философия и естетика... Така започна и дългогодишното ми приятелство с невероятния професор Исак Паси – първоначално като негов студент, а по-късно като незаменим приятел и главен издател на неговите блестящи философско-естетически трудове. И ако сте прав в твърдението си, че притежавам сериозна литературна и философска подготовка, то това дължа най-много на проф. Исак Паси. Тъй като през четирите десетилетия приятелство и почти всекидневни срещи съм научил повече, отколкото ако бях завършил още три висши образования.

Започнахте като редактор в седмичника „Пулс“, младежкия литературен вестник. Какво бихте казали за това издание, в тези години? Още тогава се изяхте като много добър оперативен литературен критик. Станахте популярен. Затова Ви взеха по-късно в органа на Съюза на писателите...

Още докато завършвах университета, бях поканен за литературен сътрудник във вестник „Пулс“ – едно от двете най-сериозни литературни издания тогава, заедно с вестник „Литературен фронт“. Във вестник „Пулс“ работих шест години като литературен сътрудник, редактор и зам.-главен редактор и действително тогава се потопих в стихията на оперативната критика. Това ми даде възможност да следя почти всяка книга на млад автор – белетрист, поет, критик, детски автор. Така се роди и първата ми книга, посветена на поетическото поколение, дебютирало в края на 70-те и началото на 80-те години „Поезия и поетическо самосъзнание“ (1982). Разбира се, сътрудничех активно с литературна критика и публицистика на вестник „Литературен фронт“, списанията „Пламък“, „Септември“ и „Литературна мисъл“, както и на редица издания от регионалния и централния литературен периодичен печат.

После бяхте зам.-главен в „Литературен фронт“. Там се срещнахте с елита на българската литература.... (някои интересни моменти и личности?)

В началото на 1985 година Любомир Левчев, който бе тогава председател на СБП, ме покани да стана зам.-главен редактор на вестник „Литературен фронт“. В „Литературен фронт“ работих също шест години в един преломен и важен момент от историята на българската литература. Оттогава датира и моето познанство и приятелство с някои от най-ярките български писатели – Николай Хайтов, Емилиян Станев, Дончо Цончев, Георги Джагаров, Вера Мутафчиева, Генчо Стоев, Тончо Жечев, Здравко Петров, Исак Паси, Леон Даниел, Павел Матев, Дамян Дамянов, Христо Фотев, Дико Фучеджиев, Любомир Левчев, Стефан Гечев, Леда Милева, Виктор Пасков, Стефан Цанев, Георги Константинов, Петър Караангов, Евтим Евтимов, Найген Вълчев, Лиляна Стефанова, Недялко Йорданов, Станка Пенчева, Чавдар Добрев и т.н. Съюзът на българските писатели развиваше изключително активна не само литературна, но и обществена дейност наред с огромната продукция на издателство „Български писател“, както и интересните издания „Пламък“, „Септември“, „Картинна галерия“, „Славейче“ и пр. Тогава се провеждаха и знаменитите международни писателски срещи, които бяха много подробно отразявани от вестник „Литературен фронт“ с интервюта, портрети и статии, посветени на големите световни писатели, гостуващи в София. Освен това се организираха ежегодните литературни априлски дискусии, които се превръщаха не само в събитие в културния живот на страната, но и предизвикваха продуктивни и разгорещени полемички за пътя на българската литература, за сложните и противоречиви развойни процеси в отделните жанрове. Възпламнаха и няколко важни дискусии на страниците на вестниците „Пулс“ и „Литературен фронт“, и някои от списанията – например за романа на Ивайло Петров „Хайка за вълци“, за младата българска литература, за националната специфика на литературата, за социалната роля на критиката и пр. Трябва да се отбележи, че периодът на 80-те години на миналия век е може би един от най-продуктивните, що се отнася до плодотворни литературни дискусии и опити българската литература да излезе от рамките на котловинното и регионалното, да надмogne и тясно националната специфика и внушения и да се появи на европейската и световната литературна сцена. И аз съм убеден, че ако българският език не бе така ограничен в тясно националните си рамки, а и ако гържавниците ни имаха по-стратегическо мислене, подобно на съседни страни като Гърция или Югославия, ние несъмнено щяхме да имаме и нобелов лауреат за литература. Достатъчно е да споменем тук такива имена на писатели, чиито талант надхвърля границите на националните внушения като: Димитър Талев и Димитър Димов, Антон Дончев и Йордан Радичков, Любомир Левчев и Валери Петров...

Като литературен критик считате ли, че сте правили компромиси в текстовете си? Преди беше трудно, имаше цензура, йерархия в литературния живот?

Преглеждайки сега текстове, които съм писал в началото на 80-те години на миналия век, статии и рецензии и пр. с удоволствие забелязвам, че не съм допуснал съществени литературни компромиси. Виждам, че тогавашната ми оценка за най-талантливите тогава млади автори след 40 години е потвърдена от времето. Виждам също така, че десетките остро критични рецензии или статии, които тогава публикувах, са имали обект на анализ, творби или автори със скромни или направо посредствени възможности. Но, слава богу, теченията на вестниците и списанията, а пък и книгите с оперативна критика, стоят в библиотеките и всеки може да провери фактите.

От кои Ваши по-възрастни колеги (критици) се учихте?

Ако говорим за критици и философи преди всичко проф. Исак Паси, проф. Бернард Мунтян, и разбира се, големи критици като проф. Чавгар Добрев, проф. Тончо Жечев, Здравко Петров, Венко Христов, Огнян Сапарев, Светлозар Игов и други, с които през времето станахме добри приятели. Ценя също така високо литературния талант на автори като Михаил Негелчев, Георги Цанков, Панко Анчев, Христо Стефанов, с някои от които сме връстници, приятели и имаме общи предпочитания и литературни увлечения.

Вашите любими (предпочитани) български писатели?

Ще си позволя да изброя белетристи като Антон Дончев, НиколаЙ Хайтов, Генчо Стоев, Вера Мутафчиева, Дончо Цончев, Виктор Пасков, Веселин Стоянов; поети като Христо Фотев, Александър Геров, Станка Пенчева, Лиляна Стефанова, Любомир Левчев, Петър Караангов, Андрей Германов, Павел Матев, Евтим Евтимов, Дамян Дамянов, Стефан Цанев и т.н.

Издадохте наскоро интересна книга с отзиви от цял свят за Антон Дончев и неговия шедьовър „Време разделно“, книга достойна за Нобел. Вярвате ли, че България някой ден ще има своя нобелист? (Изключвам родения в Русе Канети).

Убеден съм, че най-подходящият и най-заслужаващ високото литературно отличие „Нобел“ е тъкмо Антон Дончев. Още когато излиза първото българско издание през 1964 г. романът е преведен само за няколко години на всички основни европейски езици и има над 200 рецензии и отзиви в редица световни и престижни литературни издания. Достатъчно е тук да припомним само няколко:

„Фалу Курирен“ – Швеция

„Български роман, достоен за Нобелова награда“

„Гардиън“ – „Време разделно“ е като голяма грубо обработена мечка кожа, просната пред огнището, която дъхти на мъченически героизъм и романтика. Това е могъща плът, изтъкана от позорна жестокост и пламтяща смелост, от лай на кучета и грандиозни пейзажи, в която се преплитат народни митове и суеверия с история. Анатомията на една легенда се оформя така, както се е оформила в сърцата и преданията на непросветените, самотни планинци.

„Уако нюз трибюн“, Тексас, Гънтер Куил

Един от най-хубавите романи за годината – „Време разделно“, от българина Антон Дончев, който възпява както борбите на човешкия дух, така и борбите на човешката плът.

Голяма част от романа като че ли извира от стари предания, това е техният стил, но прост и естествен. Това е сказание – и сказанието е пълно с красота и поезия.

„Вантаан Лаури“, Паули Юусела

Издаването на тази книга е културен факт с най-висока стойност. Това е чудесно написана история – едновременно реалистична и легендарна. Най-съкровено послание на Антон Дончев е: толерантност и човечност.

Жалко че тогавашната българска гържава и най-важните културни институции не обединиха усилията си за популяризация на романа и не използваха благоприятната международна политическа конюнктура, за да получи Антон Дончев Нобелова награда... Пък и прословутата българска завист си каза тук гумата – в края на 60-те и началото на 70-те години различни български институции предлагаха освен Антон Дончев още 5-6 други също така достойни имена на български писатели, но този разнобой гемотивира и разфокусира усилията за постигането на крайната цел – да имаме един нобелов лауреат за литература.

Как посрещнахте промяната през 1989? Какво ще кажете за днешните времена?

Както всички други в началото имах илюзии, че преходът може да бъде по-благороден, по-кратък и не толкова мъчителен. Сега виждам, че още не се вижда светлина в тунела, а вече минаха повече от тридесет години. За тридесет години България след Освобождението си и възкръсването от мрака на робството се превърна в една от най-напредналите в икономическо, културно и социално отношение страни на балканския полуостров. Сега при тридесет години уж демократичен преход сме последни в Европейския съюз и сме печални първенци в най-трагични класации.

Бяхте успешен директор на БНТ?... Какво Ви даде и отне ли Ви нещо телевизията?

Това се случи в средата на 1995 година, когато вече четири години бях работил като директор на издателство „Христо Ботев“. Имах илюзията, че като генерален директор на БНТ ще мога да постигна повече и в по-голям мащаб за популяризиране на българската култура. След първия месец илюзиите ми се изпариха. Поразен разбрах, че политиците от всички разцветки имат неугържимо желание да манипулират и обзават медиите и да ги използват за свои лични корпоративни и тясно партийни интереси и цели. Реших, че в такава ситуация единствено правилния подход е човек да слуша собствената си съвест и така ръководех БНТ в продължение на една година. Сега четвърт век по-късно от оценките на редица колеги от БНТ, разбирам, че съм оставил добър спомен за едногодишното си управление.

През 1991 решихте окончателно да се посветите на литературата. Разгърнахте едно много добро издателство, носещо името на великия Христо Ботев. Имах удоволствието да представя там поезията на румънския дисидент Мирча Динеску и романа на Жан Пол Сартр за Зигмунд Фройд. Тогава открихте чудесната поредица за световна поезия „Арс Поетика“, която по-късно продължихте в следващото издателство „Захарий Стоянов“... И тъй като стана дума за Сартр, „интелектуалния страж на Европа“, както го нарече генерал Дьо Гол, ще Ви задам един от любимите си въпроси, вдъхновени от него: „Трябва да създаваме, отразяваме или откриваме?“

Четиригодишният период в издателство „Христо Ботев“ преди да отида в БНТ беше много динамичен, бурен и на моменти подходящ за приключенски роман. Първата година се наложи да работим в условия на окупационна стачка, тъй като по време на правителството на Филип Димитров бяха изпратени група хунвейбини – демократи, за да превземат издателството и да го ликвидират. Както е известно екипът на издателството удръжа на бруталния натиск и след пагането на правителството на Филип Димитров за по-малко от три години ние издадохме няколкокостотин заглавия от класическата и съвременната българска литература, както и творби на световната класика, философската литература, справочници, детска литература и пр., и пр. След това, както стана дума, имах честта да ръководя БНТ в продължение на една година – от средата на 1995 г. до средата на 1996 г. и когато напуснах БНТ, създадох новото издателство „Захарий Стоянов“... Колкото до Вашия въпрос, вдъхновен от Жан-Пол Сартр, мисля, че трябва да се стремим към непрекъснато съзидание, понеже то съдържа откривателството, благородното предизвикателство.

Защо нарекохте издателството „Захарий Стоянов“, а не Иван Вазов или Яворов, например? Все пак, Захарий не е типичен писател....

Защото по това време имаше две издателства с имената на Иван Вазов и Пею Яворов. Тогава реших, че най-подходящо име за новото издателство е Захарий Стоянов – една удивителна и блестяща фигура от българското национално-освободително движение, гениален мемоарист и безпедобен публицист. И ето, вече повече от двадесет и пет години издателство „Захарий Стоянов“ разгръща повече от тридесет и пет поредици с амбицията да представи на читателите творби с високи качества от художествената, философската, научната и справочната литература.

„Захарий Стоянов“ се превърна твърде скоро в една важна за днешната българска действителност, институция, каквато преди 90-та година беше „Народна култура“, водена от незабравимата преводачка и издателка Вера Ганчева. Направихте твърде много и продължавате въпреки невероятно трудните условия за книгата у нас.... ((разкажете колко книги и автори приблизително издадохте досега, споменете някои – наши и чужди).

Ние успяхме да издадем над 3000 заглавия в общ тираж над три милиона екземпляра. Някои от заглавията бяха бързо изчерпани и се превърнаха в библиографска рядкост. Следваме нашата стратегическа позиция да издаваме постоянно върхови творби на българската литературна класика, както и нови оригинални книги на съвременни български писатели, историци, учени, актьори, режисьори и композитори. Особени усилия положихме да представим възможно най-пълно в поредица от многотомници творчеството на автори, които според нас представляват живата класика на съвременното... Нека споменем Николай Хайтов (17 тома), Антон Дончев (15 тома), Ивайло Петров (7 тома), Любомир Левчев (7 тома), Евтим Евтимов (9 тома), Стефан Продев (5 тома), Исак Паси (6 тома), Лиляна Стефанова (7 тома), Леон Даниел (4 тома), Вили Цанков (5 тома), Стефан Гечев (6 тома), акад. Васил Гюзелев (7 тома), акад. Константин Косев (8 тома), акад. Георги Марков (9 тома), проф. Иван Маразов (9 тома), Никола Инджов (4 тома), Станка Пенчева (3 тома) и пр., и пр. В същото време продължаваме и разгръщането на поредици, посветени на творби на световната класика, философската и историческата мисъл, енциклопедични справочници-речници, шедьоври на българската и световната литература за деца и юноши.

Издателството Ви е инициатор и домакин на литературни празници, на нови поредици, различни културни празници, премиери на книги, изложби, концерти....

Действително през тези две десетилетия успяхме да организираме поредица от мащабни културни празници. На първо място Национални културни празници „Албена“, които се провеждат вече седемнадесет години в Североизточна България в градовете Варна, Русе, Силистра, Добрич, Каварна, Балчик, Търговище, Исперих, Кубрат, Шумен, Разград, Тутракан, Генерал Тошево, Велики Преслав, Велико Търново и в курортния комплекс Албена. Освен това може би ние сме най-пътуващото издателство из България, а пък и в някои страни в Европа, където представяме нови книги на нашите автори или организираме кръгли маси, дискусии или пътуващи изложби със съвременни талантиливи български художници. Впрочем тук е мястото да отбележим, че покрай организацията на десетки изложби успяхме да издадем и над 50 албума на художници като: Любен Зигаров, Борислав Стоев, Иван Нинов, Иван Димов, Христо Стефанов, Андрей Даниел, Дора Бонева, Иван Механгжиев, Цветан Казангжиев, Милчо Талев, Владимир Пенев, Димитър Сотиров, Христо Михайлов, Васил Горанов, Николай Майсторев, Стефан Марков, Христо Бараковски, Евгений Кузманов, Ивайло Мирчев, Ангел Панайотов, Владимир Конгарев, Георги Трифонов и др.

Възстановихте, при това на високо равнище и с прекрасно оформление, и прочутото списание на великия Гео Милев „Везни“, може би най-изисканото и стилно сега у нас? Как успявате да се справите с толкова много работа и инициативи? Вие сте зодия „козирог“, а козирозите са доста издръжливи, но имате и огнен темперамент, нетипичен за Козирога. Просто сте неуморен... Отдавна съм го казал публично – България трябва да има един

културен министър като Вас, защото през последните години повечето бяха меко казано – неподходящи!

Чест беше за нас да възстановим великото списание на Гео Милев „Везни“. За да започнем да го издаваме, основахме присъдружното на издателство „Захарий Стоянов“ издателство „Гео Милев“, специализирано предимно в издаване на списание „Везни“ и някои заглавия на съвременната българска литература. Списание „Везни“ вече има четвъртвековен живот, то излиза в 10 книжки годишно и се разпространява предимно в училищни, читалищни, градски и селски библиотеки, както и има немалко индивидуални абонати. Издателство „Гео Милев“ вече от 26 години издава месечното списание „Везни“ – авторитетна територия за литература, изкуство, култура и философия. Списанието е едно от малкото оцелели периодични издания от този рог. Продължава традициите на прочутото списание „Везни“, издавано по ръководството на Гео Милев в началото на XX век. В хаотичния литературен печат сп. „Везни“ се отличава със своята сериозна позиция по отношение на културата ни от миналото и съвременното. То е неоценим помощник на учители и ученици за утвърждаване на знания в литературата, историята и философията и е пряко свързано с конкретната учебна програма за основните и средните образователни училища, одобрена от МОН... Колкото го Вашето ласкателно предположение, че бих могъл да бъда един нелош министър на културата, ще кажа, че след горчивия опит като директор на БНТ, почувствах на гърба си безпринципните атаки и брутален натиск на депутатите и политиците, смятам, че моята мисия е да ръководя издателство „Захарий Стоянов“ и да имам свобода на действие. Това ми стига.

Какво е за Вас Гео Милев? Пример, възновение? Достатъчно ли е познат той у нас? Хората го знаят с прочутата му поема „Септември“, но Гео не е само това....

През десетилетията на моята литературно критическа и теоретическа дейност фигурата и творчеството на Гео Милев са ме привличали магнетично. Мисля, че това е една от малкото ренесансово надарени, невероятно талантливи и огнени творчески личности в новата история на България. Личност с изключително висок морал и чувство за граждански дълг, с усещането за мисия България и българската култура да бъдат приобщени към най-модерните и продуктивни тенденции в европейската и световна култура. Между другото с усилията и съдействието на Леда Милева – гъщеря на Гео Милев и класик на съвременната българска литература, успяхме да издадем почти академично петтомно събрание на съчиненията на Гео Милев, както и да публикуваме над двадесет тома с нови изследвания върху творчеството на огнения Гео Милев.

Защо у нас културата запада, въпреки големите ни традиции във всичките ѝ области? Освен финансовата криза, има ли и други проблеми? Може би защото ни управляват недостатъчно образовани и културни хора?

В доста интервюта и дописки съм разсъждавал върху този въпрос и стигам до извода, че главната причина е липсата на промислена нацио-

нална стратегия за развитието на българската култура. Правителствата и парламентите идват и си отиват, преди избори партиите щедро пръскат обещания, но за три десетилетия нито едно правителство и нито една политическа партия у нас, не предложи смислена общонационална стратегия за развитието на културата и образованието. Работи се на парче, с необмислени импровизации и в сферата на ръководството на културата и образованието (с малки изключения) се подвизават все по-малограмотни и неподготвени хора.

Какво трябва да се направи за българската книга? Според една статистика финландецът купува 18 книги годишно, а българинът вече половин книга?! Звучи страшно, наистина.... (ганъците, скъпата хартия печат, разпространението... други трудности?)

Въпросът Ви е трагичен и не виждам скоро да има положителен отговор на него. Причините за трагичното дереждане, до което е докарана днес оригиналната българска книга са няколко. Първо – ганъкът убиец ДДС. Сега временно е намален, но пак чрез порочна формула. Второ – унищожението на над 6000 български библиотеки – ведомствени, градски, училищни, селски, читалищни, специализирани и пр., доведе до драматичен спад на тиражите на българската книга. Това води след себе си пропорционално увеличение на единичната цена на книгата. А за все по-обедняващото българско население това прави трудно поносима по-високата цена на книгата. Има, разбира се, проблеми и в разпространението на книгите, за които търговците искат все по-големи търговски отстъпки 35-40, а и повече процента, което автоматично вдига стойността на всяка книга, а следователно и крайната цена. Влезли сме в омагьосан кръг, от който скоро излизане няма да има.

С кои от изданията си се гордеете най-много? (на наши и чужди автори)

Ако ми позволите ще отбележа само някои важни поредици. Стратегическа по своята важност е 120-томната поредица „Българска класика“. Възкресявайки традициите на голямата класическа българска литература, издателството поднася за нов прочит вечните книги на Отечеството. Освен това издателството предлага на българския читател многотомни издания от Захарий Стоянов (8 тома), Иван Вазов (10 тома), Димитър Талев (15 тома), Йордан Йовков (6 тома), Пею Яворов (7 тома), Елин Пелин (5 тома), Гео Милев (5 тома), Симеон Радев (8 тома), Петър Дънов (20 тома), Валери Петров (5 тома), Павел Матев (5 тома), Леда Милева (5 тома), Недялко Йорданов (8 тома), Георги Константинов (4 тома), Константин Илиев (3 тома), както и многотомници на споменатите по-горе други автори.

С поредицата „Ars poetica“ издателство „Захарий Стоянов“ си поставя за цел поезията на големите поети да достигне до българския читател в адекватни, ярки художествени преводи. Ето защо приемаме предизвикателството непрекъснато да преоткриваме световната поетическа

класика. Сред издадените книги са творби на Вл. Маяковски, М. Шагал, Дж. Байрон, П. Шели, Г. Аполинер, Ф. Лорка, К. Балмонт, Б. Окуджава, Ив. Бунин, Б. Пастернак, Бодлер, Манделщам, Сенгор, Уолд Уитман, Емили Дикинсън, Вл. Соловьев, М. Цветаева, Сен-Джон Перс, Робърт Бърнс, Омар Хайям и др.

Важна е и поредицата – „Шедьовър“, събрала безспорни върхове на световната литературна класика. Тук са и творбите на Фьодор Достоевски, Николай В. Гогол, Лермонтов, Александър С. Пушкин, Лев Толстой, И. Бабел, Антон П. Чехов, Гьоте, Стендал, Александър Грин, Джек Лондон, Ярослав Хашек, Балзак, Марк Твен, Флобер, Мопасан, Хайне и т.н. Разбира се, най-значимото е пълното събрание на съчиненията на великия английски драматург Уилям Шекспир в осем тома в превод на Валери Петров.

Стратегическа е поредицата „Философия и човек“. Тук се открояват няколко многотомни серии – Фридрих Ницше – в 6 тома, Николай Бердяев – в 6 тома, Лев Шестов – в 4 тома, Ерих Фром – в 11 тома, Владимир Соловьев – в 5 тома, Аристотел – в 6 тома, 4-томник на Артур Шопенхауер, Сьорен Киркегор – в 4 тома, Ортега и Гасет – 2 тома, Клод Леви Строс – 2 тома. В тази поредица излязоха още и книги на Василий Розанов, Алексей Лосев, Алексей Хомяков, Борис Тарасов, Георгий Гачев, Владимир Прон, Николай Фьодоров, Пиер Тейяр дьо Шарден и др.

Ето и някои групи поредици, които определят тематичните и художествените ни търсения: „Съвременна българска проза“ (над 100 заглавия), „Съвременна българска поезия“ (над 200 заглавия), „Отечество любезно“, „Божествен дух“, „Дълг и чест“, „Слово и образ“, „Език свещен“, „Богхи“, „Вяра и култура“, „Митология и културантропология“, „История и човек“, „Малка Оксфордска библиотека“, „Критика“, „Есеистична проза“, „Меломена“, „Арго“, „Чичопей“, „Ловци на метафори“, „Руска муза“, „Световни религии“, „Екология и икономика“.

През последните години се изявихте успешно и като поет? Какво Ви носи поезията?

През различните периоди от живота си съм забелязал, че сякаш влизам в някакъв специфичен естетико-художествен коловоз. През 80-те години на миналия век пишех и издавах предимно литературна критика. През 90-те години започнах да издавам предимно поезия. В началото на новия век публикувах десетина книги публицистика. А през второто десетилетие на моя век се насочих към изкуствознанието, литературната теория, детската литература и отново поезията... Поезията за мен е въздишката на мислещото съзнание след упорити опити да се прозре в най-сложните дилеми на битието, да се разгадаят въпросите, които никога не разреши, както казва класикът.

Пишете често и за наши художници, следите българското изобразително изкуство днес? Намирате ли, че върви добре? Все пак, имаме големи традиции....

Радвам се, че съгбата ме сприятели, а даже и побратими със споменатите по-горе ярки български съвременни художници. Освен това мои

стихосбирки са илюстрирани от: Любен Зигаров, Стефан Марков, Свилен Блажев, Ивайло Мирчев, Владимир Пенев, Милко Божков, Борислав Стоев и т.н. Предимството на тези талантиливи художници пред поетите и белетристите е, че не им пречи езиковата бариера и за това редица от тях се радват на голям успех в престижни европейски и световни галерии, както и на откунки от международни ценители на пластическото изкуство.

Всеки греша, коя е най-голямата Ви грешка досега?

Дълги години не можех да се освободя от своята наивност и от някои свои илюзии. Приемал съм винаги хората с добро и съм мислел, че доброто трябва да е движещото у човека. Уви, животът ми поднесе много горчиви разочарования. Но, все пак продължавам да търся вътрешната благородна светлина у всеки човек, подобно на положително прекрасния герой на Достоевски – княз Мишкин.

Какво четете и препрочитате? (наши и чужди автори)

Винаги чета по няколко книги едновременно като по този начин съзнанието си почива. Чета и препрочитам постоянно любимите си автори Данте, Милтън, Лао Дзъ, Хегел, Ницше, Достоевски и преди всичко философска литература – например Диалозите на Платон, „Монадология“ на Лайбниц и „Етика“ на Спиноза, съчинения на Бердяев, Соловьев и другите руски религиозни философи. Напоследък препрочитам есетата на Ортега и Гасет „Бунтът на масите“ и „Човекът и хората“, както и „Енеадите“ на Плотин. Като литературен критик и редактор на издателството се налага да чета доста книги на съвременни български поети, белетристи и критици. През последния месец се потапям в някои сериозни текстове на изкуствоведи като Иван Маразов, Ружа Маринска, Чавдар Попов и Димитър Аврамов, защото работя по една своя книга за идеите, образите и символите в българското пластическо изкуство от средата на миналия век до началото на сегашния век.

Каква музика обичате? Кои автори?

Разбира се, преди всичко предкласика и класика. Тъй като пътувам много и колата ми е второто работно място, слушам непрекъснато Вивалди, Телеман, Бах, Моцарт, Бетовен, Берлиоз, Лист, Шуман, Шуберт, Прокофиев, Римски-Корсаков, Верди, Равел, Рахманинов, Чайковски и др. композитори.

Вярвате ли в бъдещето на България, въпреки разрухата сега?

Надявам се, че нация с толкова богата и хилядолетна история, ще намери в себе си сили като Барон Мюнхаузен да се самоизтегли от бездната на пошлостта и разрухата, които владеят гнешното Отечество и ще настанат по-добри времена. Вярвам също така, че България ще си намери и истинските безкористни и мъдри народни водачи, които ще постигнат тази благородна цел.

Иван Гранитски е роден на 24.12.1953 г. в София. Завършва журналистика в Софийски университет „Свети Климент Охридски“ (1979). Редактор и зам.-главен редактор на вестник „Пулс“ (1979 – 1985), зам. главен редактор на вестник „Литературен фронт“ (1985 – 1991), главен редактор на списание „Черно и бяло“ (1991 – 1992), директор на ИК „Христо Ботев“ (1992 – 1995), Генерален директор на Българската национална телевизия (БНТ) – (1995 – 1996). Гранитски е създател на издателство „Захарий Стоянов“ (1997), главен редактор на списание „Везни“, което излиза от 1996 г., и директор на издателство „Гео Милев“.

Автор е на 40 книги – поезия, литературна критика, изкуствознание и публицистика, детска литература, между които: „Поезия и поетическо самосъзнание“ (1982), „Марксовата полемика“ (1984), „Време и художествени идеи“ (1987), „Отвъден щурец“ (1997), „Подземията на съня“ (1998), „Кораб от светлина“ (1999), „Горящият храст“ (2001), „Отломъци“ (2001), „Храм“ (2001), „Преди да дойде Здрача“ (на български и на английски език, 2002), „Архипелагът на думите“ (2002), „Лятото на чакалите“ (2003), „Атлантида“ (2003), „Литература и национална съдба“ (2004), „Ауди водят слепи“ (2004), „Пазар на роби с бюста на Волтер“ (2004), „Партийните Тартюфи“ (2004), „Гьонсуратлъците на прехода“ (2008), „Критически етюди“ (2008), „Ловци на метафори“ (2008), „Противоречивият човек“ (2009), „Великата национална душа“ (2009), „Ловци на образи“ (2009), „Архипелаг“ (2009), „Бездна“ (2009), „Митове и тупургии“ (2010), „Слепци с очи“ (2010), „Политически комедианти“ (2010), „Щерна“ (2011), „Начала“ (2012), „Тринакия“ (2013), „Гео Милев и трагиката на националната съдба“ (2014), „Пристан“ (2014), „Устие“ (2015), „Образ и метафора“ (2016), „Знаци на прехода“ (2016), „Гласът на тишината“ (2016), „Стрелата на времето“ (2017), „Зазоряване“ (2018), „Атлантида“ (2018), „Клепоушко“ (2019), „Крипта“ (2019), „Залмоксис“ (2019), „Идеи, образи и символи“ (2020), „Омайниче и бръмбазъче“ (2020), „Баща на вечността“ (2020).

За Иван Гранитски са писали български авторитети като: акад. Антон Дончев, проф. Исак Паси, Николай Хайтов, Любомир Левчев, Евтим Евтимов, Дамян Дамянов, проф. Иван Маразов, Стефан Продев, проф. Борислав Стоев, Леон Даниел, Дончо Цончев, Петър Анастасов, проф. Чавдар Добрев, Панко Анчев, Атанас Наковски, Стефан Чирпанлиев, Атанас Рагойнов, Георги Цанков, Боян Ангелов, Деньо Денев, Таньо Клисуров, Петър Велчев, Димитър Танев, Лиляна Стефанова и др.

Доктор е на философските науки. Член-кореспондент на Българската академия на науките (БАН).

Известният български творец има издадени стихосбирки в Република Сърбия и Република Македония, както и преведени творби на руски, чешки и полски, сръбски, английски и немски езици.

Иван Гранитски е носител на следните награди:

Награда на Съюза на българските писатели СБП;

Национална награда „Гео Милев“

Национална литературна награда „Иван Нивянин“

Национална награда за цялостен принос „Христо Г. Данов“

Национална награда „Иван Вазов“,

*Национална литературна награда „Тодор Влайков“
Почетен знак „Стефан Стамболов“ за лидерски принос в духовността
и др.*

*Национална литературна награда „Нешо Бончев“
Национална награда за политическа журналистика и публицистика
„Георги Кирков – Майстора“
Национална литературна награда „Пеньо Пенев“*

Член е на Управителния съвет на Съюза на българските писатели, на Управителния съвет на Агенция „София-прес“, на много организации, участник в гарителски акции, водач на културно-публицистично предаване по Българска свободна телевизия, меценат.

**„Света Петка“.
Тревненска школа
(XVII–XIX в.)**

ПЛАМЪК

ЕДИНСТВЕНОТО БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ
ЗА ЛИТЕРАТУРА,
НАДЖИВЯЛО ДЕСЕТИЛЕТИЯТА!
**97 ГОДИНИ –
ТВОРЧЕСКИ ПЛАМЪК!**

ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ – 40 лева

ПОЛУГОДИШЕН АБОНАМЕНТ – 20 лева

ВАЖНО СЪОБЩЕНИЕ

Съобщаваме на нашите читатели, че абонаментът за списание „Пламък“ за 2021 година ще бъде без помощта на Български пощи.

Може да се абонирате в редакцията на адрес: София 1142, бул. „Васил Левски“ 60, списание „Пламък“, а така също и във фирма „Доби“ (тел. 02-9632047).

Или на банковата сметка на списание „Пламък“:

БДСК, РК „Батенберг-1“

BIC: STSABGSF

IBAN: BG67STSA93000001682901

Издателска къща „Списание Пламък“

Главен редактор **Георги Константинов**

Редакционна колегия **Паруш Парушев, проф. Йордан Калайков,**

Румен Шомов, Ирина Велева, Христо Сл. Караславов,

Георги Н. Николов, Николай Дойнов, Боян Бойчев

Редактор на броя **Румен Шомов**

Коректор **Ганка Петкова**

Предпечатна подготовка **Мариана Христова**

Редакция и администрация – бул. „Васил Левски“ 60

II етаж, тел. 02/981-42-76

Формат 16/70/100. Печатни коли 11

Интернет страница на „Пламък“:

www.spisanieplamak.com

E-mail: haini@bgcell.net

Авторски материали не се връщат и не се хоноруват.